

اقتصاد

اقتصادی، تحلیلی

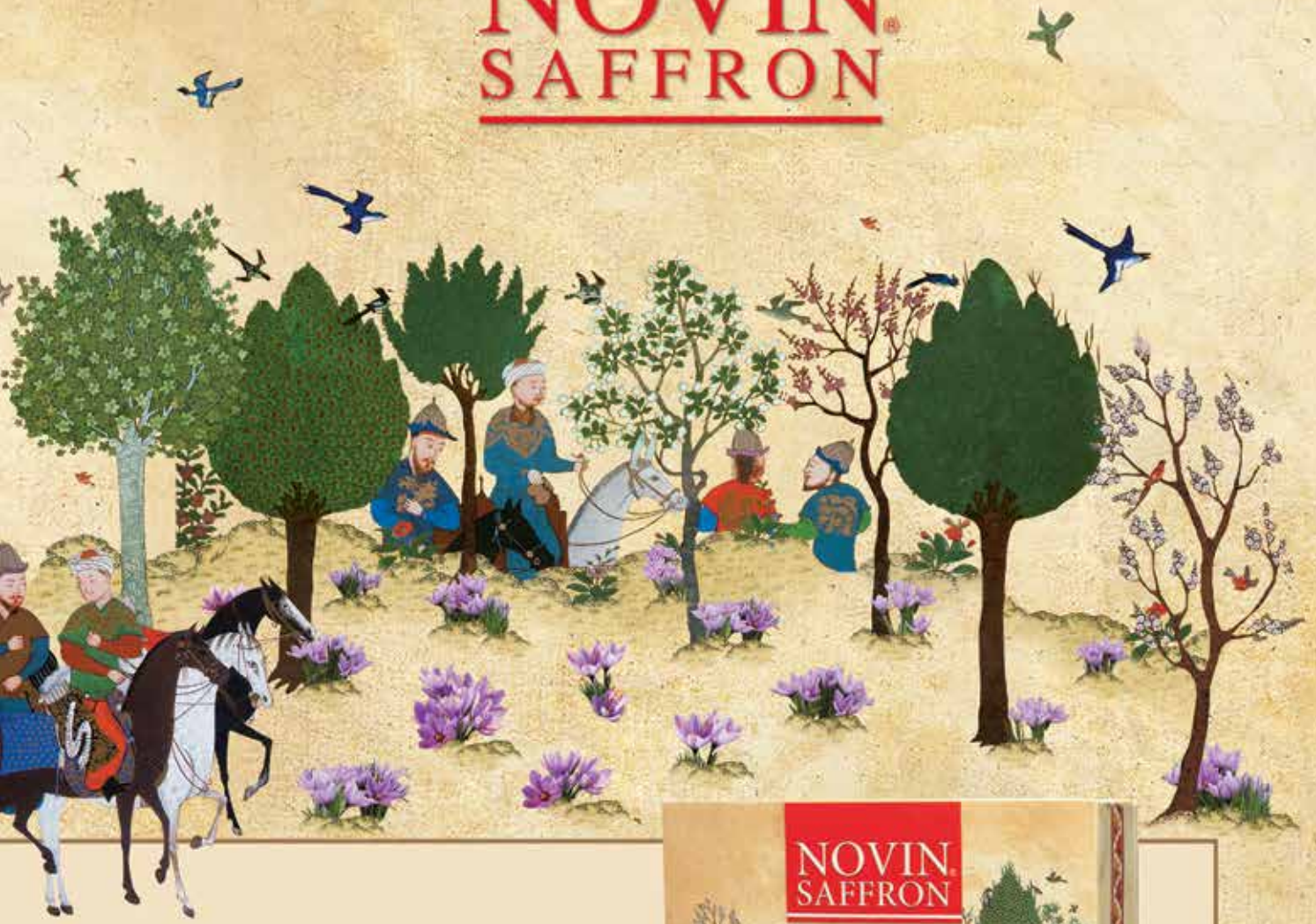
سال سی و یکم - فروردین ۱۴۰۳ قیمت: ۳۰۰۰ تومان

- ◀ چشم انداز پیچیده و مبهم اقتصاد در ۱۴۰۳
- ◀ گزینه‌ای از وضعیت بخش‌های صنعت و معدن کشور
- ◀ بررسی تنگناهای بخش کشاورزی
- ◀ هوش مصنوعی و اقتصاد جهانی
- ◀ بزرگترین چالش‌های تجاری کسب و کارهای در سال‌های آتی
- ◀ جهانی سازی تعطیلات در ایران

NOVIN SAFFRON

کارخانه: مشهد، شهرک صنعتی توس، نیش اندیشه ۶، پردیس نوین زعفران

تلفن: ۰۵۱-۳۲۲۵۲۱۴۷ فکس: ۰۵۱-۳۲۲۵۵۲۲۶

دفتر خدمات مشتریان تهران: اتوبان شهید چمران، پارک وی، خیابان جوانان، ابتدای خیابان ب بلاک ۱، طبقه سوم، واحد ۷

تلفن: ۲۲۰۱۵۸۰۰-۲۲۰۱۱۷۰۰-۲۲۰۱۱۸۰۰

- ۲ یادداشت / تورم، اصلی ترین چالش اقتصاد کشور در ۱۴۰۳
- ۳ سناریوهای احتمالی برای اقتصاد سال ۱۴۰۳
- ۸ چشم انداز پیچیده و مبهم اقتصاد در ۱۴۰۳
- ۱۴ اقتصاد ایران در یک نگاه
- ۱۶ اثر تورم بر کسب و کارهای خرد و در حال رشد در سال ۱۴۰۳
- ۱۹ تحول دیجیتال در صنعت نساجی در ۲۰۲۴
- ۲۴ طراحی روش جدیدی برای پرداخت مطالبات بخش خصوصی
- ۲۹ گزیده ای از وضعیت بخش های صنعت و معدن کشور
- ۳۰ بزرگترین چالش های تجاری کسب و کارهای در سال های آتی
- ۳۲ بررسی تنگناهای بخش کشاورزی
- ۳۸ رکورد سرمایه گذاری خارجی در ایران
- ۴۱ جهانی سازی تعطیلات در ایران
- ۴۲ هوش مصنوعی و اقتصاد جهانی
- ۴۴ امیر کبیر ستاره پرفروغ تاریخ توسعه ایران

صاحب امتیاز و مدیر مسول:

مهندس حمیدرضا شوشتریان

زیر نظر شورای نویسندگان

سردبیر:

مهندس حسین کوه زاد

خبرنگار:

جلیل فروتن

گروه ترجمه:

زهرا پزشکی

ویراستار:

احمد حسین زاده

طراحی: هدی امیر

عکس:

حسین نظامی

واحد بازرگانی:

تلفکس: ۰۵۱-۳۸۴۴۳۰۷۴

نشانی:

نشانی: مشهد - خیابان فلسطین

فلسطین ۱ - ساختمان سروش

طبقه تحتانی

تلفکس: ۰۵۱-۳۸۴۴۳۰۷۴

تهران - شریعتی - خیابان دستگردی

پلاک ۷۴

طبقه دوم - واحد ۳

تلفن: ۰۲۱-۲۲۲۲۰۹۶۱

دورنگار: ۰۲۱-۲۲۲۶۹۰۳۲

www.eghtesadasia.ir
eghtesadeasia@gmail.com

تورم، اصلی‌ترین چالش اقتصاد کشور در ۱۴۰۳

عباس آرگون

اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۳ با چالش‌های متعددی روبه‌روست که عمده آنها همان چالش‌های سال ۱۴۰۲ اما با شدت و عمق بیشتر است. برای نمونه در حوزه بین‌الملل با همان محدودیت‌های ناشی از تحریم مواجه هستیم که از انتقال ارز ناشی از صادرات گرفته تا جذب سرمایه‌گذاری خارجی و هزینه حمل و نقل را با مشکل مواجه کرده و موجب بالا رفتن بهای نهایی تولید و کاهش سود ناشی از صادرات شده است. با این حال اگر در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا در سال جاری، دونالد ترامپ پیروز شود، احتمال زیادی وجود دارد که همین محدودیت‌های موجود نیز تشدید و گسترده‌تر شود.

عدم ثبات قوانین و مقررات، مناسب نبودن فضای کسب و کار، قیمت‌گذاری دستوری و نوسان‌های قیمت ارز نیز از دیگر چالش‌های درونی اقتصاد کشور است که در سال‌های اخیر شدیدتر از گذشته گریبان اقتصاد را گرفته و بخش‌های مختلف کشور را دچار مشکل کرده است. قابل‌پیش‌بینی نبودن شرایط اقتصادی که باعث رکود سرمایه‌گذاری و تشدید خروج سرمایه مولد شده است و چالش تامین مالی بنگاه‌ها در سال جدید هم چنان دو مساله مهم و اثرگذار خواهد بود. نزول اعتماد عمومی و کمبود سرمایه اجتماعی نیز معضل بزرگ دیگری در بطن جامعه ایرانی است که راه اجرای سیاست‌های اصلاحی در اقتصاد را بسیار سخت می‌کند. با این شرایط باز هم می‌بینیم در سال ۱۴۰۳ درآمدهای مالیاتی دولت جهش یافته و تنها می‌توان امیدوار بود که دولت برابر و عده‌های داده شده، این مالیات را از بخش‌های غیر شفاف و فراریان مالیاتی اخذ کند، نه از کسب و کارهایی که در فضای شفاف و قانونمند کار خود را پیش برده و می‌برند.

با این حال مهم‌ترین چالش اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۳ مساله «تورم» است؛ تورم مزمن و بلندمدتی که در اقتصاد ما وجود داشته و دارد و حداقل در پنج سال اخیر، وارد سطح بالاتری نسبت به میانگین بلندمدت خود شده که اثرگذاری بسیار نامطلوبی بر کل اقتصاد کشور داشته است. در یک ارزیابی اولیه می‌توان به پنج ریشه مستقیم و غیر مستقیم اشاره کرد: نخست ناترازی بودجه که ناشی از عدم تعادل بین درآمدها و هزینه‌های دولت است و انتظار می‌رود با کنار کشیدن دولت از برخی حوزه‌ها و واگذاری امور به بخش خصوصی، خرجی دولت کاهش و میزان کسری بودجه کمتر شود. دوم، ناترازی ارزی است که علاوه بر تحریم خارجی می‌توان از پیمان‌سپاری ارزی و اجبار صادرکننده به عرضه ارز با قیمت دستوری به عنوان دلایل آن یاد کرد. ناترازی بانکی نیز ریشه دیگر تورم است. دولت برای جبران کسری بودجه خود به منابع نظام بانکی متوسل می‌شود و افزایش بدهی دولت به بانک‌هایی که از عوامل ناترازی است. تسهیلات تکلیفی و فقدان ابزار نظارتی درست بانک مرکزی نیز در شکل‌گیری این ناترازی نقش داشته است. پ ناترازی انرژی نیز در سال‌های اخیر چه به شکل کمبود برق در تابستان و چه کمبود گاز در زمستان موجب در کاهش تولید در صنایع مختلف اثرگذار بوده و باعث کاهش صادرات و ارزآوری شده که در نهایت در تورم اثرگذار است. ناترازی پنجم هم ناترازی صندوق‌های بازنشستگی است که فشار زیادی به بودجه دولت تحمیل کرده و در بالا رفتن کسری و افزایش تورم به طور غیرمستقیم اثرگذار است.

لازم به ذکر است که کاهش و حل هر کدام از این ناترازی‌ها نیازمند راهکار متفاوتی است و نمی‌توان یک نسخه واحد برای همه آنها پیچید. هم‌چنین باید به «انتظارات تورمی» نیز توجه ویژه‌ای داشت است که با توجه به احتمال روی کار آمدن ترامپ ممکن است در سال جاری تشدید شود و روی تورم اثر بگذارد.

هم‌چنین باید در نظر داشت که اگر سرمایه اجتماعی بهبود نیابد اجرای سیاست‌های اصلاحی در اقتصاد ناممکن خواهد بود و سیاست‌های اولویت‌دار باید به شکلی باشد که اثرگذاری زود هنگامی در معیشت و زندگی مردم داشته باشد تا اعتماد شهر و ندان به سیاستگذار احیا شود. در نهایت باید تاکید کرد که بدون تردید هم چنان چالش اصلی اقتصاد ما تورم است و کنترل آن باید هدف اصلی سیاستگذار اقتصادی باشد.

سناریوهای احتمالی برای اقتصاد سال ۱۴۰۳

مرتضی افقه / اقتصاددان

که تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های اقتصادی (همچون سایر حوزه‌های علمی) نیاز به تخصص و تجربه کافی در علم اقتصاد و برای ایران علم توسعه دارد. متأسفانه بسیاری افراد عوام و غیرمتخصص ساده‌لوحانه آمارهای اقتصادی را تحلیل و براساس آن اظهار نظر می‌کنند. هر چند بیان چنین اظهار نظرهایی به خودی خود مشکل‌زا نیستند، اما به دلیل تاثیرگذاری احتمالی بر سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران، و تصمیم‌سازان، بیم افزایش مشکلات ناشی از این‌گونه تحلیل‌های غیرتخصصی وجود دارد، اما بیش از تحلیل افراد عادی، تحلیل سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان که تخصیص منابع را مستقیم و غیرمستقیم برعهده دارند، خطرناک‌تر است. مسوولان دولتی، نمایندگان مجلس (به‌عنوان سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران) و تربیون‌دارانی همچون دانشگاهی‌های غیرمتخصص (حتی اقتصادخوانده‌هایی با گرایش‌های غیرمرتبط) و ائمه جمعه و جماعات (به‌عنوان تصمیم‌سازان) که فاقد تخصص و شناخت کافی در پیچیدگی‌های روابط بین‌متغیرهای اقتصادی و غیراقتصادی هستند، از جمله این گروه به‌شمار می‌روند. تاکید بر این نکته از آن جهت انجام شد که تاکنون سیاست‌های غلط و مبتنی بر تشخیص‌های اشتباه و تجویزهای

سال ۱۴۰۲ در حالی شروع شد که همچون سه‌دهه گذشته، متغیرهای غیراقتصادی با تاثیرگذاری منفی بر شاخص‌ها و متغیرهای اقتصادی همچنان فعال بودند. در داخل، ساختارهای ناکارآمد مدیریتی، فقدان تجربه و تخصص دولت جدید و درکنار بی‌ثباتی همین مدیران از سطح وزیر تا پایین‌ترین رده‌ها و در همه مناطق، بی‌ثباتی سیاست‌های اقتصادی، ساختارهای ناکارآمد اداری و اجرایی، شعارزدگی نمایندگان مجلس به نفع اولویت‌های ایدئولوژیک و سیاسی و بنابر این به حاشیه رفتن اولویت‌های رفاهی و معیشتی و از همه مهم‌تر تداوم مهاجرت و سیع‌نخبگان (به‌عنوان عامل اصلی توسعه هر کشوری) و در خارج، تداوم ناکامی در به نتیجه رساندن توافق برجام یا هر توافقی که منجر به رفع تحریم‌ها شود، به فراموشی سپردن حل مشکل روابط مالی با جهان خارج (FATF)، توافقات تجاری بی‌تاثیر و ناکافی با کشورهای شرق، ناکامی در تجارت و عده داده‌شده با کشورهای منطقه از جمله عراق و در طول سال تداوم تنش‌های سیاسی با برخی کشورهای منطقه از جمله آذربایجان و اخیراً تنش و سیع، نگران‌کننده و تاثیرگذار بر سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی ناشی از حمله و حشيانه اسرائیل به غزه و تبعات گسترده آن در یمن و دریای سرخ و عراق و بنابر این احتمال درگیری بیشتر ایران در این تنش‌ها، امید به کاهش درد و رنج ناشی از مشکلات مزمن اقتصادی و اجتماعی را به حداقل ممکن رساند. حتی بهبود روابط با عربستان و کشورهای حوزه خلیج فارس به‌عنوان یک اقدام بسیار مفید می‌توانست اندکی به کاهش تنش‌های منطقه‌ای و بنابر این بهبود فضای اقتصادی برای سرمایه‌گذاری در کشور کمک کند که افزایش ناگهانی تنش پس از حادثه غزه تمامی فضای مثبت ایجادشده را خنثی کرد.

در چنین شرایطی دولت تلاش‌هایی را برای کاهش مشکلات اقتصادی در پیش گرفت، اما با وجود تداوم ریشه‌های داخلی و خارجی مشکلات اقتصادی ذکر شده، امید کمی به موفقیت در اقدامات دولت وجود داشت. از آنجا که بعد از تشدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ روند افزایش نرخ تورم به صورت مداوم بالای ۴۰ درصد ادامه داشت، سال ۱۴۰۲ نیز با عنوان «مهار تورم، رشد تولید» نام‌گذاری شد و دولت تلاش و افری در این راه به کار بست، اما به دلیل عدم رفع ریشه‌های واقعی این دو پدیده (تولید و تورم)، بهبود قابل‌اعتنایی حاصل نشد. هر چند نرخ رشد اقتصادی حدود ۷ درصد در ماه‌های اخیر اعلام شده، اما به دلایلی که در زیر گفته می‌شود این نرخ با توجه به تداوم موانع ریشه‌ای توسعه، نه پایدار است و نه منافع آن قابل تسری به اکثریت مردم.

پیش از مرور و تحلیل جداگانه متغیرهای اقتصادی در سال جاری، لازم است اشاره کنم

عوامانه زیادی منجر به اتلاف وسیع منابع و فرصت‌سوزی‌های جبران‌ناپذیر در کشور شده است. با توجه به توضیحات فوق، اکنون به بررسی و تحلیل برخی متغیرهای مهم اقتصادی در سال جاری می‌پردازم و در انتها، با توجه به شرایط اقتصادی و غیراقتصادی، پیش‌بینی‌هایی برای سال آینده ارائه می‌کنم.

نرخ تورم

کاهش نرخ تورم به‌خصوص در سال جاری که با همین عنوان نام‌گذاری شده است، مهم‌ترین دغدغه دولت اعلام شد. دولت البته تلاش‌های زیادی با هدف کاهش نرخ تورم انجام داد اما همان‌گونه که در نوشته‌های متعدد تاکید کرده‌ام، نگاه تک‌بعدی به ریشه تورم کشور که آن هم ریشه در تفکر غلط برخی اقتصادخوانده‌های داخلی دارد، مانع از آن خواهد شد که این هدف به سادگی محقق شود. هرچند در ادبیات اقتصادی عمده دلیل تورم‌ها را فزونی سرعت رشد نقدینگی نسبت به رشد تولید ملی می‌دانند، اما نگاهی دقیق‌تر به ریشه‌های ساختاری تورم در ایران که خود یکی از دلایل رشد نقدینگی در کشور است، نشان می‌دهد که تمرکز صرف بر کاهش نقدینگی توان لازم برای اثرگذاری بر کاهش تورم را ندارد. شواهد نشان می‌دهد که ریشه اصلی تورم و بسیاری مشکلات اقتصادی و غیراقتصادی دیگر در کشور، حکمرانی ایدئولوژیک است. بدان معنا که ارزش‌های ایدئولوژیک و سیاسی نزد تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان و بنابر این سیاستگذاران و مجریان، بر ارزش‌های مادی و رفاه اقتصادی جامعه اولویت دارند. در نتیجه کلیه ساختارهای حکمرانی بر این اساس شکل گرفته‌اند: نظام انتخاب و انتصاب کلیه کارگزاران حاکمیت بر اساس شایستگی‌های ایدئولوژیک صورت می‌پذیرند نه شایستگی‌های منتهی به توسعه و رشد و رفاه اقتصادی. بر همین اساس، قوانین و مصوبات مجالس شورای اسلامی و خبرگان نیز طبق همین اولویت شکل می‌گیرد؛ احکام قضایی و سیاست و روابط خارجی هم بر این اساس به‌خصوص برای کشوری مثل ایران که به سبب سهم نفت در اقتصاد کشور، وابستگی شدیدی به

تجارت خارجی دارد، ابعاد و چگونگی روابط خارجی بسیار پر اهمیت است. حاصل آنکه در چنین ساختاری از حکمرانی، هزینه تولید کالا و خدمات (چه در بخش دولتی و چه بخش خصوصی) بسیار بالاتر از شرایطی است که اولویت بار شد و رفاه اقتصادی یاد در مقایسه با تولیدات مشابه در کشورهای دیگر است، بنابراین ریشه اصلی تورم و بسیاری از مشکلات کشور به این مساله برمی‌گردد و لاجرم با فرمول‌ها و نسخه‌های رایج اقتصادی قابل حل نخواهند بود. شاهد این مدعا بالا بودن و دورقمی بودن نرخ تورم در تمامی سال‌های پس از جنگ تاکنون است. اگر یکی، دو سال این رقم به صورت موقت به زیر ۱۰ درصد کاهش داشته ناشی از دوپینگ درآمدهای نفتی بوده نه اصلاحی ساختاری در ریشه‌های تورم، اما یکی از کانال‌هایی که حاکمیت و اولویت ارزش ایدئولوژیک و سیاسی را به تورم ارتباط می‌دهد، (کسری) بودجه‌های سالانه و تخصیص منابع است. چنین ساختار ارزشی و حکمرانی ایدئولوژیک، به صورت انبوهی از ردیف‌های هزینه‌ای ایدئولوژیک و البته بی‌اثر نسبت به رفاه اقتصادی در بودجه‌های سالانه نمود یافته است. وجود این میزان هزینه‌های مازاد و کسری‌های بودجه‌ای، در سال‌های و فور درآمدهای نفتی، مشکل‌چندانی برای دولت‌ها ایجاد نمی‌کرد و در واقع پنهان بودند اما با تشدید تحریم‌ها در سال ۹۷ مشکلات ناشی از کسری بودجه عریان گشته و تاثیرشان بر اقتصاد و معیشت مردم مشخص شد. در واقع، هزینه‌های اضافه و موازی، موجب کسری بودجه و کسری بودجه موجب استقراض از بانک مرکزی و سایر بانک‌ها (به دلیل عدم امکان استقراض از خارج یا انتشار اوراق قرضه به‌عنوان منابع دیگر تامین کسری بودجه) و در نهایت موجب پیشی گرفتن سرعت رشد نقدینگی از تولید ملی و تورم مزمن شده است.

حال اگر بپذیریم ریشه افزایش نقدینگی و تورم در ایران غیراقتصادی و ایدئولوژیک است، بنابراین تمرکز صرف بر کاهش نقدینگی بدون رفع ریشه‌های آن موجب کاهش تورم نخواهد شد. همان‌گونه که دولت در دو سال و نیم گذشته طبق وعده‌ای که داده بود تمام تلاش خود را برای کاهش نقدینگی و تورم به کار گرفت اما نه نقدینگی کاهش چندانی یافت و نه نرخ تورم. از جمله مشکلات دیگر اقتصادی کشور که بستر ساز تورم است، موانع داخلی و خارجی تولید است. سال‌هاست که تولید در کشور با انبوهی از موانع ساختاری و عمدتاً غیراقتصادی (عمدتاً با همان ریشه‌های ایدئولوژیک) روبه‌رو است. موانع قانونی، مدیریتی، بوروکراسی‌های فرسایشی و... از جمله موانع تولیدند که به‌رغم آنکه سال‌هاست این مشکلات شناسایی شده و مکرر بیان شده‌اند ولی به دلیل وجود و پایداری همان عوامل ایدئولوژیک، نه تنها رفع نگردیده‌اند، بلکه هر ساله بر میزان آنها افزوده شده است. مشکل تولید اما محدود به موانع کسب و کار در داخل نیست، بلکه به میزان قابل توجهی به روابط خارجی کشور

نیافت. همین ناکامی برای اغلب قریب به اتفاق اهداف تعیین شده در اسناد بالادستی از جمله: قانون اساسی، برنامه توسعه اجرا شده، چشم انداز، اقتصاد مقاومتی، سیاست های کلی نظام و... تکرار شده که دلیل آن نیز (همان گونه که ذکر شد) وجود و تداوم ریشه های غیر اقتصادی بحران های اقتصادی است.

نکته دیگر در مورد کاهش تورم آنکه، در علم اقتصاد معمولاً از دو سیاست پولی و مالی برای کاهش تورم استفاده می کنند. هر چند کاهش نقدینگی مورد تاکید تمامی سیاست های ضد تورمی در سال های گذشته بوده اما در دو، سه سال گذشته که دولت با کمبود منابع درآمدی ناشی از تحریم ها مواجه شده است، تلاش کرده با افزایش بی سابقه مالیات ها علاوه بر تامین کسری ناشی از عدم فروش نفت، از طریق این سیاست مالی بر تورم نیز اثر گذار باشد اما در غیاب اقدامات تکمیلی، این سیاست نه تنها به تامین مالی دولت کمک چندانی نمی کند بلکه موجب فقیرتر شدن مردم نیز می شود. با کاهش قدرت خرید مردم ناشی از افزایش مالیات، فقر گسترده تر می شود و بنابر این تقاضا در بازار کم شده و موجب کاهش تورم می شود اما این کاهش تورم ناشی از فقیر کردن مردم نه تنها ارزشمند نیست بلکه موجب بحران های اجتماعی و سیاسی جبران ناپذیری در کشور خواهد شد.

تولید ملی و نرخ رشد اقتصادی

مرکز آمار ایران در تابستان پارسال (۱۴۰۲)، نرخ رشد اقتصادی با نفت ۷/۱ درصد و بدون نفت را ۴/۲ درصد اعلام کرده است. بر همین اساس نرخ رشد گروه خدمات ۷/۵ درصد، گروه صنعت و معدن ۸/۷ درصد و گروه کشاورزی ۳/۲- درصد اعلام شده است.

برای تحلیل اعداد رشد اقتصادی باید پاسخ به دو سوال را مورد دقت قرار داد: ۱- آیا منافع رشد به همه یا اکثریت مردم جامعه می رسد؟ ۲- آیا این رشد پایدار است؟ بدون تردید رشد اقتصادی در یک کشور شرط لازم برای بهبود شرایط اقتصادی است اما شرط کافی تاثیر این رشد بر بهبود شاخص های دیگر اقتصادی از جمله کاهش فقر، کاهش بیکاری و کاهش نابرابری است. توضیح آنکه، در ساختارهای موجود اقتصادهای جهان و به خصوص در ایران، هر رشدی الزاماً منجر به کاهش فقر و بیکاری و نابرابری نخواهد شد. در واقع رشد با استفاده از سیاست های خاص و اقدامات تکمیلی موجب کاهش سه گانه بیکاری، فقر و نابرابری خواهد شد. رشد اعلام شده و با توجه به سهم هر بخش اقتصادی نشان می دهد که بخش قابل توجهی از این رشد ناشی از فروش نفت بوده که با توجه به شرایط روابط بین الملل فعلی و تداوم تحریم ها، تضمینی برای پایداری آن وجود ندارد. حتی اگر روابط تجاری عادی و هیچ گونه تحریمی بر کشور حاکم نباشد، رشدی پایدار است که متکی به توان علمی و تخصصی نیروهای انسانی متخصص، ماهر و باتجربه داخلی باشد نه متکی به فروش منابع طبیعی تمام شدن. رشد بخش صنعت و خدمات نیز به دلایل گفته شده در فوق، خود وابسته به ارزش های ناشی از فروش نفت هستند. به علاوه رشد بخش صنعت می تواند از صنایع بزرگی باشد که محصولاتشان

وابسته است. از آنجا که بخش قابل توجهی از نیازهای تولید کشور در هر چهار بخش اقتصادی (کشاورزی، صنعت، نفت و خدمات) به واردات کالاهای سرمایه ای و واسطه ای وابسته است، هر گونه اختلال سیاسی یا اقتصادی در روابط خارجی، تولید کشور را با مشکل مواجه خواهد نمود. کرد. همین رابطه، افزایش قیمت ارز طی سال های گذشته (برخلاف توصیه های مکرر اقتصادخوانده های طرفدار بازار مبنی بر افزایش قیمت ارز) موجب افزایش هزینه تولید یا همان تورم وارداتی شده اند. به همین دلیل است که هر افزایشی در قیمت ارز بلافاصله آثار خود را بر افزایش قیمت تمامی کالاها و خدمات بروز خواهند داد. بنابراین وجود انبوه موانع داخلی و خارجی کسب و کار باعث شده تا نقدینگی موجود تمایل بیشتری به ورود به فعالیت های غیرمولد و دلالی پیدا کند که خود عامل دیگری است برای افزایش تورم.

حال با وجود انبوه موانع داخلی و خارجی کسب و کار، اصرار بر کاهش نقدینگی باهدف کاهش تورم، باعث می شود همان میزان نقدینگی باقیمانده نیز به بخش های غیرمولد تزریق شده بخش های مولد همچنان با کمبود نقدینگی مواجه شوند؛ کمبودی که در نهایت باعث کاهش تولید و افزایش بیکاری و رکود خواهد شد. بی دلیل نیست که در همین شرایطی که اغلب قریب به اتفاق سیاستگذاران و اقتصادخوانده های بی اعتنا یا غافل از ریشه های غیر اقتصادی گفته شده بر کاهش نقدینگی به عنوان عامل اصلی تورم اصرار می کنند، بخش قابل توجهی از بنگاه های اقتصادی (به خصوص بنگاه های کوچک و متوسط) از کمبود نقدینگی در رنج هستند.

وجود و تداوم این عوامل است که با وجود تلاش بسیار زیاد دولت، نقدینگی و تورم در سال جاری کاهش قابل اعتنا نسبت به سال قبل نداشته است: طبق گفته مرکز آمار ایران، نرخ تورم از ۵/۸ درصد در سال ۱۴۰۱ به ۴۳/۶ درصد در دی ماه سال جاری (۱۴۰۲) کاهش داشته است. بنابراین همان گونه که ملاحظه می شود، سال گذشته نیز همچون تمامی سال های گذشته شعار سال تحقق

شغل در شرایط اقتصادی فعلی بوده است، اما نکته مهم تر آنکه، به رغم کاهش میانگین نرخ بیکاری اعلام شده، نرخ بیکاری سه گروه حساس جامعه یعنی نرخ بیکاری جوانان، فارغ التحصیلان و زنان همچنان بالای ۲۰ درصد است که می تواند زمینه ساز نارضایتی ها و ناآرامی های اجتماعی یا سیاسی در کشور شود.

ضرب جینی

این شاخص که توزیع درآمد را نشان می دهد نیز توسط دولت ۲۰۳۸۷۷ اعلام شده که نسبت به سال گذشته ۰/۰۰۶۱ کاهش داشته است. این بدان معناست که در سال جاری توزیع درآمد اندکی برابر تر شده است. لازم به یادآوری است که کاهش نابرابری وقتی مطلوب است که همزمان درآمد سرانه افراد بالا باشد؛ یعنی همه در بر خورداری و ثروت به برابری نزدیک شوند. اگر ضریب جینی پایین اما درآمد سرانه هم پایین باشد، به معنی آن است که درآمد مردم در فقر و نداری به هم نزدیک شده. با توجه به کاهش شدید درآمد سرانه طی سال های پس از تشدید تحریم ها، متاسفانه باید گفت که بسیاری از مردم از طبقه متوسط به گروه فقرا افزوده شده اند که با عدد ضریب جینی اعلام شده نیز سازگار است. این نکته نیز قابل ذکر است که همزمان با افزایش قابل توجه مبلغ یارانه های دو سال گذشته، قابل انتظار بود که ضریب جینی کاهش داشته باشد اما بعید است این رقم کاهشی با توجه به فوران نرخ تورم پس از حذف ارز ترجیحی در سال گذشته که تاکنون نیز دوام داشته، این ضریب در این عدد باقی بماند و احتمالاً افزایش خواهد یافت. بعد از اقدام به هدفمندی یارانه ها در دوره آقای احمدی نژاد و پرداخت یارانه به گروه های کم درآمد، ضریب جینی ابتدا کاهش یافت اما با افزایش نرخ تورم ناشی از آزادسازی قیمت ها، این رقم دوباره افزایشی شد.

مهاجرت نخبگان

شاید بتوان ادعا کرد که تنها شاخص افزایشی، روند مهاجرت نخبگان از کشور بوده است. برای کسانی همچون نگارنده که محرک توسعه را تنها و تنها متکی به نیروهای انسانی (متخصص، جوان، بانگیزه و وطن دوست) می دانند، خروج و مهاجرت نیروهای نخبه با چنین نرخ و سرعتی بسیار نگران کننده و در واقع فاجعه بار است. بدون تردید بخش قابل توجهی از ناکامی های اقتصادی فعلی کشور ناشی از نبود یا کمبود همین نیروهای نخبه است که بدون تردید آثار مخرب آن در آینده به مراتب بیش از گذشته نمود خواهد داشت. با این وصف، به نظر می رسد حکمرانانی که پیشرفت کشور را تنها متکی به فروش نفت و منابع طبیعی می دانند، نسبت به چنین آمار مهاجرت نگران کننده ای غافل یا بی اعتنا هستند. اهمیت این پدیده ناگوار از آن جهت بیشتر است که به نظر می رسد دلیل عمده بسیاری از مهاجرت ها، نه مسائل و

صادراتی است (پتروشیمی ها و فولادی ها) که با توجه به افزایش قیمت ارز، ارزش تولیدات شان افزایش یافته است. به علاوه، این گروه از صنایع عمدتاً در گروه صنایع سرمایه بر هستند که سهم کمتری از اشتغال را در بر می گیرند. این به آن معناست که سهم ناچیزی از منافع ناشی از رشد این گروه از صنایع به نیروهای انسانی می رسد. در شرایط فعلی، رشد بنگاه های کوچک و متوسط می تواند اثرات اشتغالزایی و توزیعی بیشتری داشته باشند که بر اساس گزارشات مکرر، بخش قابل توجهی از این بنگاه ها تعطیل، نیمه تعطیل یا با ظرفیتی بسیار کمتر از توان تولید خود، مشغول به کار هستند. رشد کشاورزی نیز منفی اعلام شده که می تواند ناشی از شرایط اقلیمی باشد یا به دلیل عدم تامین نیازهای ارزی گروه های مختلف کشاورزی (مثل دامداری های صنعتی و...) باشد یا سیاست های اشتباه. بنابر این هر چند نرخ ۷ درصدی رشد اقتصادی رقم قابل توجهی است اما برای تحلیل دقیق تر آثار مثبت احتمالی این رشد بر همه مردم نیاز به اطلاعات بیشتری از جزئیات و کیفیت این رشد وجود دارد. همچنین با توجه به متکی بودن این رشد به درآمدهای نفتی، نمی توان به پایداری آن اطمینان حاصل کرد.

اشتغال و بیکاری

دولت اعلام کرده که نرخ بیکاری از ۹ درصد در سال ۱۴۰۱ به ۷/۶ درصد در پاییز سال جاری (۱۴۰۲) کاهش یافته است. این تحول مثبتی است هر چند همچون سایر شاخص ها، بهبود اعلام شده این نرخ در متن جامعه احساس نشده است که می تواند به دلیل نکات زیر باشد:

در ایران متاسفانه نرخ مشارکت (نسبت جمعیت فعال به جمعیت در سن اشتغال) در مقایسه با بسیاری از کشورهای پایین و حدود ۳۸ درصد است. این در حالی است که این عدد در اغلب کشورهای با اقتصادهای متوسط یا پیشرفته بالای ۵۰ و ۶۰ درصد است. پایین بودن نرخ مشارکت به معنی آن است که بسیاری از افراد در جست و جوی کار نیستند؛ نه بدان دلیل که به شغل نیاز ندارند بلکه به احتمال زیاد به دلیل ناامیدی از یافتن

کمبردهای اقتصادی جاری در کشور، بلکه فشارها و تنگ نظری‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و مذهبی است. غفلت‌یابی اعتنایی به خروج و مهاجرت نخبگان باعث شده تا دامنه این حادثه به خروج گروهی شرکت‌ها و استارت‌آپ‌های موفق داخلی نیز کشیده شود.

مالیات

یکی از شاخص‌های اقتصادی که دولت بر آن تاکید بسیار داشته و دارد افزایش سهم مالیات در بودجه است. در مبانی نظری اقتصاد نیز مالیات‌ها سهم اصلی در تامین بودجه به خصوص بودجه جاری را دارند اما در ایران به دلیل وجود نفت، همیشه سهم مالیات پایین تر بوده است. دولت در دو سال و نیم گذشته با پشتکار زیاد تلاش کرده سهم مالیات را افزایش دهد و تا اندازه زیادی نیز موفق بوده است. همین موفقیت باعث شده تا در پیش‌بینی بودجه سال ۱۴۰۳ به میزان قابل توجهی (۵۰ درصد نسبت به سال جاری) میزان اخذ مالیات را افزایش دهد. با این وصف، موقعی این افزایش مطلوب است که:

۱- بیش از فشار مالیاتی بر بخش مولد و کسب و کارهای کوچک و متوسط و مصرف‌کنندگان، افزایش مالیات به گروه‌هایی که تاکنون معاف از مالیات بوده یا در بخش‌های غیرمولد فعال هستند یا به انحاء مختلف از پرداخت مالیات فرار کرده‌اند، اختصاص داده شود ۲- به ازای این میزان افزایش مالیات، مردم از خدمات کمی و کیفی بیشتری برخوردار شوند و ۳- بخش قابل توجهی از هزینه‌های بودجه‌ای در جهت تامین خواست و سلايق اکثریت جامعه باشد نه اقلیت به نحوه انتخابات‌ها بستگی دارد.

پیش‌بینی شاخص‌های اقتصادی در سال آینده: با توجه به تداوم شرایط گفته‌شده داخلی و خارجی، بعید است تغییر محسوسی در جهت بهبود شرایط اقتصادی در سال آتی ایجاد شود. توضیح آنکه، برای اینکه کشور در مسیر و جاده توسعه و رفاه همه‌جانبه قرار گیرد، وجود دو پیش‌نیاز داخلی و خارجی الزامی است. با توجه به توضیحات ابتدای این نوشتار (نظام ارزشی

ایدئولوژیک، نظام انتخاب و انتصاب کارگزاران حاکمیتی، انبوه موانع کسب و کار و...)، امکانی برای خروج از ناکامی‌های توسعه‌ای موجود در داخل فراهم نیست. بنابراین همچون سه دهه گذشته که فروش نفت جبران‌بی‌کفایتی‌ها و ناکارآمدی‌های داخلی را به عهده داشت، هرگونه احتمال بهبود شرایط یا کاهش مشکلات انبوه فعلی، به امکان فروش مجدد نفت و دریافت وجوه ناشی از آن بستگی دارد. بنابراین، پیش‌بینی شاخص‌های اقتصادی در سال آینده، با توجه به نکته فوق تحت سناریوهای مختلف مرتبط با تحولات خارجی موثر بر اقتصاد کشور قابل تبیین و تحلیل است:

تنش‌های منطقه‌ای

در صورتی که جنگ غزه خاتمه یابد و تنش‌های موجود بین گروه‌های مبارز مستقر در یمن، عراق، سوریه و لبنان با آمریکا و غرب فروکش کند، تاثیر فوری بر متغیرهایی همچون نرخ ارز و طلا خواهند داشت. این تاثیر کاهنده اما موقتی است و نرخ دلار احتمال زیاد بین ۵۰ تا ۵۵ هزار تومان تثبیت خواهد شد و بنابر این سایر متغیرهای تاثیر پذیر از دلار نیز متناسب با همین نرخ موقتاً تثبیت خواهند شد.

انتخابات آمریکا

از آنجا که ورود ترامپ به کاخ سفید عامل اصلی تشدید تحریم‌ها بود، هرگونه احتمال بازگشت ترامپ (در صورتی که در دادگاه‌های آمریکا رد صلاحیت نشود) یا جمهوریخواهان و احتمال فشار تحریمی بیشتر این حزب علیه ایران، افزایش نرخ ارز و طلا و به تبع آن سایر شاخص‌های اقتصادی قابل پیش‌بینی است. با نزدیک شدن به زمان انتخابات در آمریکا در آبان سال آینده، حتی اعلام نظر سنجی‌های پیش‌تأزی احتمالی ترامپ (جمهوریخواهان) تاثیرروانی اولیه را بر متغیرهای گفته‌شده خواهد گذاشت و در نهایت در صورت پیروزی جمهوریخواهان در سال آینده، احتمال سختگیری بیشتر در تحریم‌ها و در نتیجه افزایش مشکلات اقتصادی داخلی وجود دارد.

با توجه به احتمالات خارجی گفته‌شده از یک سو و افزایش ۵۰ درصدی اخذ مالیات در کنار افزایش‌های پیش‌بینی شده در قیمت کالاها و خدمات دولتی در بودجه سال آینده و نیز ناتوانی اقتصاد از تامین چنین افزایشی در مالیات، احتمال کسری بالای بودجه و بنابر این افزایش بیشتر نقدینگی و تورم وجود دارد.

پیشنهادها کدام‌اند؟

در داخل پذیرفتن تحولات ساختاری عمیق در همه ابعاد ناکارآمد حکمرانی از نظام ارزشی تا نظام انتخاب و انتصاب، حذف انبوه ردیف‌های هزینه‌ای غیر مفید و بعضاً مضر یا موازی، آرامش در فضاها، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی از طریق مدارا با ارزش‌های گروه‌های مختلف فرهنگی، مذهبی، قومی و... و در خارج، تلاش در جهت کاهش تنش‌های منطقه‌ای مرتبط با کشور، برقراری یا گسترش روابط سیاسی و اقتصادی با تمامی کشورها به خصوص کشورهای توسعه یافته غرب از جمله آمریکا و... می‌تواند زمینه خوش‌بینی نسبت به بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی مردم در سال آینده را فراهم کند؛ در غیر این صورت، شرایط اگر بدتر نشود، بهبود قابل اعتنای قابل پیش‌بینی وجود نخواهد داشت. در واقع آنچه برای ایجاد تحول اساسی و تغییر ریل از ناکامی‌ها به سمت جاده توسعه ضروری بلکه حیاتی است، انجام جراحی‌های عمیق و اساسی در ساختارهای ضد تولید و ضد توسعه غیر اقتصادی است نه جراحی‌های سطحی و مضر توصیه‌شده توسط برخی اقتصادخوانده‌های غافل‌یابی اعتنا به ساختارهای گفته‌شده است. / آینده‌نگر

ECONOMY-

بررسی وضعیت متغیرهای اقتصادی کشور در سال جدید

چشم انداز پیچیده و مبهم اقتصاد در ۱۴۰۳

علی چشم / اقتصاددان

ساختار بی ثبات اقتصادی ایران در روندی که از سال ۱۳۹۷ شروع شده است باعث خواهد شد نرخ ارز و نرخ تورم نسبت به سال ۱۴۰۲ که سال ثبات نسبی بود، جهش بیشتری داشته باشد.

چشم انداز پیچیده و مبهم اقتصاد در ۱۴۰۳

نااطمینانی ها و ریسک های سیاسی و اقتصادی سال هاست سبب شده پیش بینی در اقتصاد ایران بسیار سخت باشد. با این حال، روندهای اساسی جامعه ایران بر اساس تحولات و وقایع اخیر می تواند تا حد زیادی آینده اقتصاد کشور در سال ۱۴۰۳ را نشان دهد. زیرا متغیرهای اقتصادی چون کمیت پذیر هستند، توانایی دارند ماهیت پدیده ها را با عدد نمایان کنند.

در این تحلیل ابتدا شرایط احتمالی اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۳ مرور می شود و سپس وضعیت متغیرهای حقیقی از جمله تولید و سرمایه گذاری و متغیرهای اسمی از جمله نرخ ارز و تورم در سال آینده تحلیل می شود.

پسال تداوم بی ثباتی ساختاری

اقتصاد ساده مبتنی بر فروش نفت خام، محصولات پتروشیمی، فلزات اساسی و تا حدودی محصولات کشاورزی ایران در سال ۱۴۰۳ همانند دهه اخیر اسیر تحریم ها، کسری ها و بی ثباتی ها خواهد بود. هیچ دورنمای مثبتی از کاهش تحریم های بین المللی ایران در زمینه های مختلف از جمله تجارت کالاهای نفتی و غیر نفتی تداوم می یابد. به خدمات بانکی و بیمه ای و امکان جذب سرمایه گذاری خارجی دیده نمی شود. علاوه بر این برگزاری انتخابات ریاست جمهوری آمریکا در پاییز سال ۱۴۰۳ در پیش است و احتمال دارد دوباره دونالد ترامپ انتخاب شود و روی کار بیاید.

این احتمال می تواند تقابل غرب با ایران را تداوم بخشد. به ویژه با توجه به نتایجی که در انتخابات مجلس ایران در اسفند امسال به

دست آمدن نیروهای سیاسی داخلی در مجلس و دولت نیز انگیزه ساختاری برای تقابل با غرب و ترامپ دارند. مشکلات مربوط به FATF و امکان جابه جایی و جوه همچنان برقرار خواهد بود. ساختار حکمرانی داخلی همچنان بر اساس نگاه گروه خاص حاکم با هر گونه تکثرگرایی در زمینه فعالیت های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی مخالفت خواهد کرد و خروج سرمایه های مالی و انسانی از کشور را تداوم خواهد بخشید.

بنابراین، می توان به جرات نتیجه گیری کرد که ساختار سیاست خارجی ایران به جای اینکه بخواهد نقش تازه و تا حدودی مدرن در زنجیره ارزش جهانی مبتنی بر صنایع فعلی مانند سرمایه گذاری در صنایع پیچیده تر، در نفت و پتروشیمی و فلزات اساسی و سایر صنایع با تکنولوژی بالا برای خود تعریف کند، هنوز هم بر گسترش قدرت امنیتی در منطقه تاکید خواهد داشت.

کسری بودجه های متکثر در بخش عمومی

وقتی که انتظار داشته باشیم ساختار حکمرانی داخلی و روابط خارجی کشور چنین باشد بر مبنای آن می توان روند متغیرهای اقتصادی را پیش بینی کرد. زیرا، این ساختارهای جامعه هستند که در اعداد اقتصادی نمود پیدا می کنند. یکی از متغیرها، کسری بودجه های متکثر در بخش عمومی است. بودجه عمومی دولت در سال ۱۴۰۳ از کل مخارج جاری و عمرانی حدود ۲۲۰۰ هزار میلیارد تومانی، حدود ۴۰۰ هزار میلیارد تومان کسری عملیاتی دارد و برآورد می شود با توجه به عملکرد درآمدهای نفتی و مالیاتی خزانه و فروش اموال و سهام در همین

قیمت مسکن		نرخ دلار بازار آزاد	
درصد رشد نسبت به ماه مشابه سال قبل	ماه اوج جهش	درصد رشد نسبت به ماه مشابه سال قبل	ماه اوج جهش
۱۱۲	اردیبهشت ماه ۱۳۹۸	۲۷۳	مهر ماه ۱۳۹۷
۱۱۸	آبان ماه ۱۳۹۹	۱۵۶	مهر ماه ۱۳۹۹
۱۰۷	اردیبهشت ماه ۱۴۰۲	۱۰۵	اسفند ماه ۱۴۰۱

و بی ثباتی های شدید اقتصاد سبب شده مبادله در بازار دارایی ها از بازدهی بیشتری برخوردار باشد. از سال ۱۳۹۷ تاکنون توالی بی ثباتی در کشور چین بوده که یک سال در میان، بی ثباتی شدید به شکل افزایش بیش از ۱۰ درصدی در نرخ ارز و قیمت مسکن اتفاق افتاده است. همانطور که در جدول زیر می بینید نرخ ارز به ترتیب سال، ۱۳۹۷، سال ۱۳۹۹ و سال ۱۴۰۱ جهش داشته است.

فاصله جهش دوم با اول حدود یک سال و در اوج تحریم ها بوده و فاصله جهش سوم با دوم با وجود کم شدن فشار تحریم ها در دوره ریاست جمهوری بایدن در آمریکا کمتر از یک سال و نیم بوده و چون ساختار اقتصاد کشور در روابط بین المللی، حکمرانی داخلی و کسری بودجه و رشد متغیرهای پولی تغییر چندانی نکرده جهش بعدی دور از انتظار نیست. قیمت مسکن یکی از مهم ترین معیارهایی است که بی ثباتی اقتصادی و مالی را نشان می دهد. جهش نهایی این قیمت در جهش نرخ ارز سال ۱۳۹۷ حدود شش ماه بعد از اوج نرخ دلار بوده اما در جهش های بعدی به حدود دو ماه رسیده است.

این موضوع نشان می دهد نه تنها قیمت گذاری کالاها و خدمات در کشور به دلار به سرعت واکنش نشان می دهد بلکه دلار در قیمت گذاری دارایی هایی مانند مسکن نیز به سرعت نقش خود را نشان می دهد. بنابراین، منشأ کوتاه مدت ثبات بخشی به اقتصاد ایران، ثبات مبنایی نرخ اسمی دلار و در میان مدت ثبات نرخ حقیقی دلار است. این ثبات بخشی بدون داشتن صادرات پایدار و سیاست پولی ثبات بخش به منظور کنترل تورم امکان پذیر نیست. اما تحریم ها و کسری های بودجه به موانع بزرگی برای این ثبات بخشی پایدار تبدیل شده است. به این نکته جانبی مهم هم اشاره کنم که قیمت حقیقی مسکن در چند ماه اخیر در حال کاهش بوده است. زمانی که قیمت حقیقی مسکن افزایش پیدا می کند، یعنی نرخ رشد قیمت مسکن بیشتر از نرخ رشد سطح عمومی قیمت ها (تورم) است.

داده ها نشان می دهد که از شهریور ۱۴۰۰ تا اوایل ۱۴۰۲ قیمت حقیقی مسکن روند افزایشی داشته اما در چند ماه اخیر روند کاهشی پیدا کرده و در حال برگشت به قیمت حقیقی دو سال پیش یعنی شهریور ۱۴۰۰ است. در روند کاهش قیمت حقیقی مسکن (به قیمت حقیقی توجه کنید) عوامل مختلفی نقش ایفا کرده اند. نخست، تخلیه حساب جهش های قیمتی

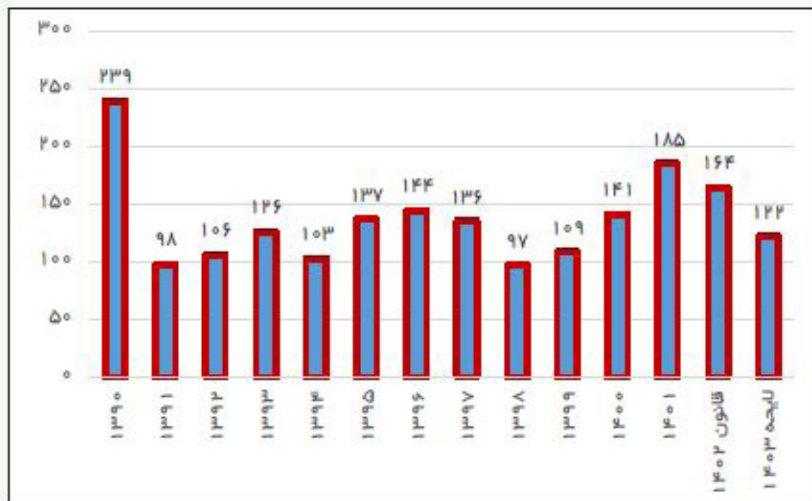
حدود کسری نهایی محقق شود.

کسری بودجه چهار صندوق بازنشستگی کشوری، لشکری، فولاد و وزارت اطلاعات که از طریق بودجه عمومی دولت تامین می شود حدود ۴۰۰ هزار میلیارد تومان و میزان بدهی دولت به صندوق تامین اجتماعی نیز حدود ۴۰۰ هزار میلیارد تومان از سوی مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی برآورد شده است. کسری بودجه ۸۷۰ هزار میلیارد تومانی هدفمندی یارانه ها حدود ۲۷۰ هزار میلیارد تومان از سوی همین مرکز برآورد می شود. این سه کسری در سال جاری هم وجود داشت و به منابع بانکی فشار آورد و تا حدودی از طریق استقراض شرکتهای دولتی بخش انرژی و استقراض صندوق ها از بانک ها تامین مالی شد و به کمبود اعتبارات بانکی برای بخش خصوصی منجر شد.

در سال آینده نیز سه مسیر برای تامین مالی این کسری ها وجود خواهد داشت: نخست، افزایش قیمت حامل های انرژی از جمله بنزین و گازوئیل و گاز و خوراک پتروشیمی ها که هم آثار تورمی دارد و هم سودآوری کسب و کارهای مصرف کننده این حامل ها را کاهش خواهد داد. دوم، افزایش قیمت ارز برای افزایش ریالی درآمدهای ارزی دولت از محل صادرات نفت خام و فرآورده های نفتی و هم افزایش قیمت مواد اولیه صنایع شیمیایی و پتروشیمی که این کار نیز از طریق افزایش نرخ ارز دارای آثار تورمی است.

سوم، فشار بیشتر به منابع بانکی و حتی استقراض از بانک مرکزی از مسیر خرید اوراق قرضه دولتی طبق عملیات بازار باز و گسترش بیشتر پایه پولی که این مسیر نیز هم دارای آثار رکودی به دلیل محدودیت اعتبارات بانکی است و هم دارای آثار تورمی به دلیل افزایش پایه پولی و نقدینگی. این شواهد نشان می دهد ساختار بودجه دولت تحت تاثیر محدودیت هایی که ساختار حکمرانی داخلی و ساختار روابط خارجی بر آن تحمیل کرده، دارای کسری های زنجیره ای است که در هر مسیر حرکت شود هم رکود تولید و هم تورم در پی دارد.

به این دلیل، اقتصاد کشور چنین در تله های رکود و تورم گرفتار شده که ارزش آفرینی مولد حداقل در دهه اخیر محدود بوده

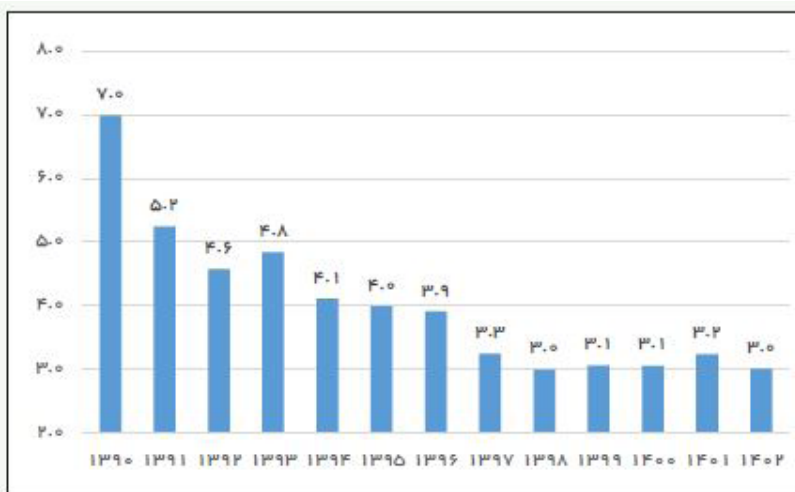

▲ نمودار ۲- مخارج عمرانی دولت به میلیارد تومان (به قیمت ثابت ۱۴۰۰)
منبع: بانک مرکزی، مرکز پژوهش‌های مجلس و مرکز آمار ایران
توضیح: نرخ تورم سال ۱۴۰۳ حدود ۳۵ درصد در نظر گرفته شده است.

در سال ۱۴۰۱ این رقم به ۲/۳ میلیون تومان کاهش یافته و برای سال ۱۴۰۲ طبق آمار نیمه اول سال حدود سه میلیون تومان برآورد می‌شود. این ارقام نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری ناخالص روندی کاهشی داشته و این روند خود را در کاهش تولید و نزول رفاه جامعه نشان داده است.

سه منبع مالی اصلی برای سرمایه‌گذاری در ایران وجود دارد: مخارج عمرانی دولت و شرکت‌های دولتی، سرمایه‌گذاری خارجی و سرمایه‌گذاری خصوصی. سرمایه‌گذاری‌های عمرانی دولت از محل بودجه عمومی و بودجه شرکت‌های دولتی تامین می‌شود. اما هم افزایش هزینه‌های جاری دولت برای حقوق و دستمزد و مستمری بازنشستگان و هم گسترش تحریم‌های بین‌المللی در دهه ۱۳۹۰ که باعث شد دولت ایران از درآمدهای نفتی محروم شود، سبب شد دولت در همه این سال‌ها نتواند به اندازه کافی در حمل و نقل، برق، پالایش نفت، گاز، آب و امور آموزشی و درمانی سرمایه‌گذاری کند.

لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ که تقدیم مجلس شورای اسلامی شد بودجه عمرانی دولت را مشابه سال ۱۴۰۲ حدود ۳۷۵ هزار میلیارد تومان اعلام کرده است. نمودار ۲ بودجه عمرانی دولت را به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۰ نشان می‌دهد. روند کاهشی این منبع سرمایه‌گذاری در کشور در سال آینده تداوم خواهد یافت. چون کسری‌های بودجه جاری امکان سرمایه‌گذاری

▲ نمودار ۱- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص سرانه به میلیون تومان (به قیمت ثابت ۱۳۹۵)
منبع: آمار تشکیل سرمایه از بانک مرکزی و آمار جمعیت از مرکز آمار ایران
توضیح: مقدار تشکیل سرمایه سال ۱۴۰۲ دو برابر مقدار گزارش شده در نیمه اول سال محاسبه شده است.

مسکن بوده است. وقتی قیمت مسکن به دلیل هیجانات بازار بیشتر از ارزش ذاتی آن می‌شود این جهش‌ها یک حباب موقتی ایجاد می‌کنند. در ماه‌های اخیر، این حباب در حال تخلیه است. دوم اینکه در سال‌های اخیر به دلیل اینکه تولید مسکن به اندازه تقاضای آن نبوده قیمت نسبی آن نسبت به سایر کالاها و خدمات افزایش پیدا کرده است. سوم هم اینکه افزایش قیمت نهادهای ساختمانی و قیمت زمین هم در این موضوع موثر بوده است. بنابراین ممکن است با ادامه این روند قیمت حقیقی مسکن به سطوح قبلی برگردد.

کمبود سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و ساختمان مهم‌ترین مولفه رشد اقتصادی و منشأ رفاه در یک جامعه است که مسیر توسعه یک کشور را نشان می‌دهد. سرمایه‌گذاری در ایران در سال‌های اخیر وضعیت مناسبی نداشته است. طبق آمار بانک مرکزی به قیمت‌های ثابت ۱۳۹۵ کل تشکیل سرمایه ناخالص در سال ۱۳۹۰ برابر با ۵۲۴ هزار میلیارد تومان بوده که به رقم ۲۷۴ هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است. این رقم برای نیمه سال ۱۴۰۲ حدود ۱۲۹ هزار میلیارد تومان بوده است. روند بد سال قبل ادامه یافته است. اگر از تشکیل سرمایه ناخالص، استهلاک سرمایه‌های پیشین را کسر کنیم مقدار سرمایه‌گذاری خالص در کشور در سال‌های اخیر منفی بوده و طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۱۴۰۱ اندکی مثبت شده است. یعنی سرمایه‌گذاری حتی پاسخگوی استهلاک ماشین‌آلات و ساختمان‌ها هم نبوده است.

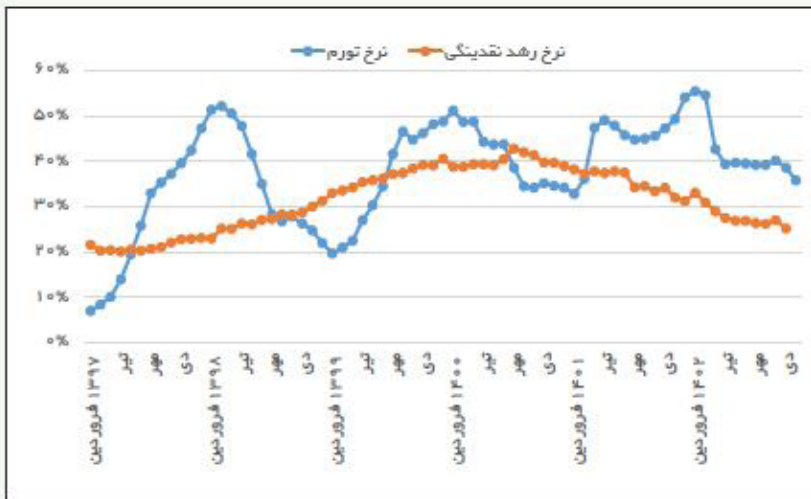
میانگین نرخ رشد تشکیل سرمایه ناخالص به قیمت ثابت در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ منفی پنج درصد بوده است. در سال ۱۴۰۱ مثبت ۷/۶ درصد و در شش ماهه ۱۴۰۲ نسبت به دوره مشابه ۵/۴ درصد شده و اوضاع مقداری بهبود یافته اما هنوز هم نتوانسته روند کاهشی سرمایه‌گذاری سرانه را برگرداند. در سال ۱۳۹۰ به ازای هر ایرانی هفت میلیون تومان سرمایه‌گذاری ناخالص به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ انجام شده و

دولتی را محدود کرده است. شرکتهای دولتی (به ویژه شرکتهای فعال در بخش انرژی) هم در این سال ها به خاطر اینکه باید پارانه نقدی دولت را تامین مالی کنند منابع کافی برای سرمایه گذاری ندارند. در نتیجه این عامل هم نقش مهمی در کاهش سرمایه گذاری خواهد داشت.

منبع مالی دوم برای سرمایه گذاری، سرمایه خارجی است. در سال های اخیر به دلیل تحریم ها و روابط مخرب با سایر کشورها، روند سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران کاهش یافته است و در سال ۱۴۰۳ نیز این روند ادامه خواهد یافت. آورده بخش خصوصی، منبع مهم دیگر برای سرمایه گذاری است. اما این فعالان علاوه بر اینکه با محدودیت های مالی مانند نرخ بهره بالا و دسترسی نداشتن به منابع بانکی مواجه بودند بی ثباتی سیاسی و اقتصادی، ریسک بالا و محیط کسب و کار نامناسب نیز به شدت بسیاری از سرمایه گذاران خصوصی را یا محافظه کار کرده یا فراری داده است.

بر اساس آمار بانک مرکزی از تراز پرداخت های کشور، خالص حساب سرمایه ایران در سالهای ۱۴۰۱ و نیز شش ماه ابتدایی سال ۱۴۰۲ هر سال نزدیک به ۱۵ میلیارد دلار منفی بوده است. این موضوع تقریباً در همه این سالها برقرار بوده، به طوری که حدود ۱۵۰ میلیارد دلار از سال ۱۳۸۹ تا نیمه سال ۱۴۰۲ حساب سرمایه ایران منفی بوده است. در مجموع، تشکیل سرمایه ناخالص چه به صورت سرمایه گذاری در ماشین آلات و چه سرمایه گذاری در بخش ساختمان شامل ساختمان های مسکونی، ساختمان های صنعتی، ساختمان های مربوط به زیر بناهای حمل و نقل جاده ای، فرودگاه ها، حمل و نقل دریایی، بنادر، آب و انرژی و ادارات و فضاهای فرهنگی و اجتماعی از دورنمای مناسبی برخوردار نیست. بنابراین، کمبود سرمایه گذاری، اساسی ترین معضل حقیقی اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۳ خواهد بود که هم بر تولید و درآمد و اشتغال تأثیر دارد و هم بر نرخ ارز و تورم.

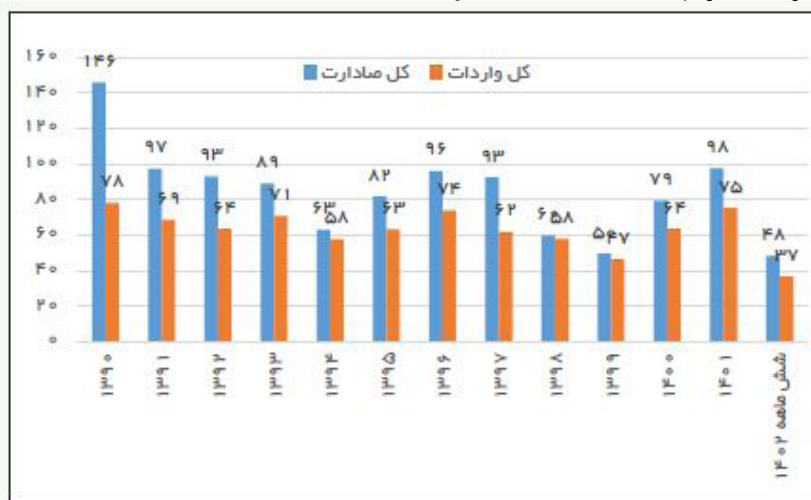

▲ نمودار ۶- نرخ تورم نقطه به نقطه (منبع: مرکز آمار ایران) و نرخ رشد نقدینگی
منبع: بانک مرکزی ایران

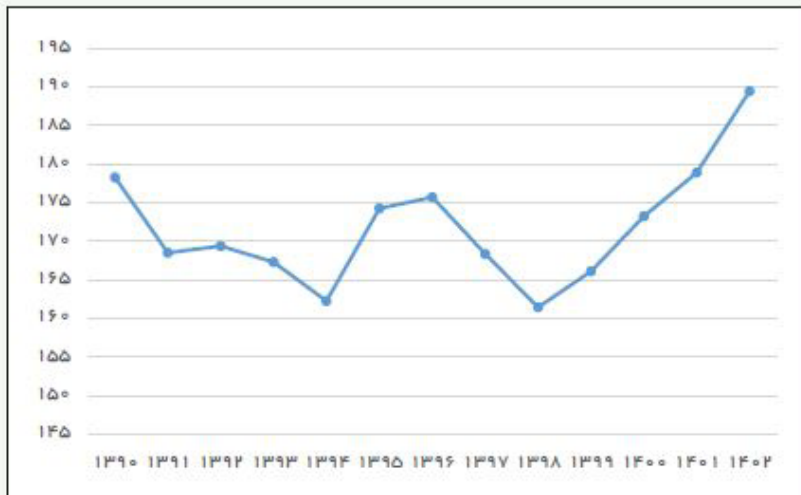
رشد تولید کم دوام

رشد اقتصادی در شش ماه سال ۱۴۰۲ به گزارش بانک مرکزی با نفت ۷/۴ درصد و بدون نفت ۶/۳ درصد بوده است. رشد اقتصادی در پاییز ۱۴۰۲ به گزارش مرکز آمار ایران با نفت ۱/۵ درصد و بدون نفت ۵/۲ درصد بوده است. با توجه به کیفیت بهتر آمار بانک مرکزی در ادامه از این منبع آماری برای تحلیل استفاده می کنیم. در رشد ۷/۴ درصدی در شش ماه، ۱۴۰۲ فعالیت های گروه نفت ۴/۱ واحد درصد، فعالیت های گروه خدمات ۳/۲ واحد درصد، گروه صنایع و معادن ۹/۰ واحد درصد و گروه کشاورزی ۱/۰ واحد درصد سهم داشته اند. سهم این بخش ها در رشد به همین صورت بوده است.

این اقتصادی دو سال اخیر تقریباً ترکیب تولید در ایران نشان می دهد که زنجیره تولید ارزش کشور هنوز هم بر مبنای خام فروشی نفت و خدماتی کمتر مولد مانند خرده فروشی و فعالیت های املاک و مستغلات و هم بر مبنای خدماتی است که ثمره سریع و مستقیم در رفاه مردم ندارند مانند آموزش و بهداشت. این بخش ها نمی تواند روند رشد اقتصادی پایداری برای کشور ایجاد کند. در نمودار ۵ تولید ناخالص سرانه ایران به قیمت ثابت ۱۳۹۵ روندی افزایشی را در چهار سال اخیر نشان می دهد. این روند به دلیل رشد بخش خدمات بعد از دوره کرونا و به دلیل رشد بخش نفت بعد از کاهش تحریم های فروش نفت در دوره دموکرات های در آمریکا بوده است. به عبارتی، رشد اقتصادی تا پایان سال ۱۴۰۱ فقط جبران کاهش رشد ناشی از کرونا و تحریم های شدید سال ۱۳۹۹ بوده است.

▲ نمودار ۵- صادرات و واردات کلایی ایران به میلیارد دلار
منبع: بانک مرکزی

▲ نمودار ۴- تولید ناخالص سرنانه ایران به میلیون تومان (به قیمت ثابت ۱۳۹۵)
منبع: بانک مرکزی

توضیح: مقدار تولید سال ۱۴۰۲ دو برابر مقدار گزارش شده در نیمه اول سال محاسبه شده که طبق برآوردها از جمله گزارش پاییز مرکز آمار ایران از این رقم کمتر خواهد شد.

دورنمای نرخ ارز

نرخ ارز در ایران تحت تاثیر عوامل متعددی به ویژه تراز پرداخت ها، نرخ رشد نقدینگی و نرخ تورم قرار دارد. وضعیت تراز تجاری کالایی کشور یعنی صادرات کالاهای نفتی و غیر نفتی منهای واردات کالاها در سه سال اخیر نسبت به دو سال ماقبل مناسب بوده است (نمودار ۵) این موضوع باید می توانست ثبات نسبی در نرخ ارز ایجاد کند و ثبات نسبی دلار طی سال ۱۴۰۲ محصول همین موضوع بود که دست بانک مرکزی را در مدیریت نرخ ارز باز گذاشت. اما منفی بودن حساب سرمایه که می تواند تقاضای ناگهانی در بازار ارز ایجاد کند سبب شد تا در ماه های پایانی سال ۱۴۰۲ نرخ ارز بیش از ۲۰ درصد افزایش یابد. البته این افزایش با افزایش متغیرهای پولی و نرخ تورم نیز همخوانی دارد.

درست است که نرخ رشد نقدینگی از ۳۴ درصد ابتدای سال ۱۴۰۲ به ۲۵ درصد در دیماه رسیده است اما مقدار نقدینگی به رقم ۷۵۶۰ هزار میلیارد تومان رسید. این حجم از نقدینگی در اقتصاد به شدت بی ثبات ایران، که احتمال افزایش آن به دلیل رشد ۳۲ درصدی پایه پولی وجود دارد، معیار مهمی برای تعیین نرخ ارز است. بنابراین، به پشتوانه این نقدینگی جهش یک سال در میان نرخ ارز از اواخر امسال شروع شده و میتواند با توجه به تجارب سال های گذشته نرخ ارز تا رسیدن نقدینگی به کف ۱۰۰ میلیارد دلار ادامه یابد. نقدینگی به دلار در دیماه امسال با نرخ ارز میانگین ماهانه ۳/۵۱ هزار تومان حدود ۱۴۷ میلیارد دلار بود. اگر نرخ رشد نقدینگی را ماهانه دو درصد در نظر بگیریم بر اساس معیار نقدینگی به دلار، نرخ دلار در اردیبهشت ۱۴۰۳ می تواند حداکثر ۸۱ هزار تومان باشد. این سقف با فروض مذکور باید این فروض را در بازار در نظر داشت.

برآورد شده است و حتما بین نرخ ارز و نرخ تورم، ارتباط متقابلی وجود دارد. برای اینکه نرخ ارز حقیقی ثابت بماند و قدرت رقابت تولید کنندگان داخل با خارج حفظ شود، هر سال باید نرخ ارز اسمی (دلار در بازار آزاد) به اندازه تفاوت تورم داخل و خارج تعدیل شود. اما معمولاً این رابطه در همه این سال ها برقرار نیست و بانک مرکزی تا حد توان تلاش میکند برای ثبات بخششی کوتاه مدت، نرخ دلار در بازار را ثابت نگه دارد تا زمانی که متغیرهای بنیادی تعیین کننده نرخ ارز مانند تورم باعث جهش آن نشود. اگر دلار به اندازه نرخ تورم در سال ۱۴۰۱ تعدیل می شد نرخ حدود ۲۵ هزار تومان به تورم نقطه به نقطه ۶۳ درصدی باید در پایان سال ۱۴۰۱ حدود ۴۰ هزار تومان می بود اما در ارقام بالاتر یعنی حدود ۵۰ هزار تومان قرار گرفت. یا بر اساس تورم حدود ۱۴۰۲ باید نرخ دلار تا پایان سال حدود ۶۷ هزار تومان باشد.

پایش بخش صنعت و معدن در دی ماه سال ۱۴۰۲ از سوی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی و طبق آمار شرکت های بورس نشان می دهد، در دی ماه سال ۱۴۰۲ شاخص تولید شرکت های صنعتی بورسی نسبت به ماه مشابه سال قبل افزایش ۹/۱ درصدی و شاخص فروش کاهش ۷/۱ درصدی داشته است. طی سه ماهه منتهی به دی ماه سال، ۱۴۰۲ رشد میانگین متحرک سه ماهه شاخص تولید کاهش ۳/۵ درصدی و شاخص فروش آن کاهش ۵/۶ درصدی را نشان می دهد.

این آمار، پیشنگر بسیار مناسبی برای روند نزولی رشد اقتصادی در فصول آینده ایران تا پایان سال ۱۴۰۳ است. دلایل متعددی برای این روند نزولی وجود دارد از جمله افزایش بار مالیاتی کسب و کارها طبق بودجه، ۱۴۰۳ کاهش رشد حقیقی نقدینگی و محدودیت اعتبارات برای بخش خصوصی، کاهش سرمایه گذاری دولتی حقیقی و تداوم خروج سرمایه مالی و انسانی از کشور، سرکوب دستمزدها و کاهش بهره وری نیروی انسانی، فرسودگی ابزار تولید و بهبود نیافتن تکنولوژی تولید.

بر اساس شواهد رشد حاصل از جهش موقتی درآمدهای نفتی یا رشد بخش های کمتر مولدی مانند خرده فروشی و خدمات املاک و مستغلات فقط در کوتاه مدت دوام دارد. اما نمی تواند شروع یک دوره رونق پایدار باشد. رشد اقتصادی پایدار اقتصاد ایران زمانی خواهد بود که توسعه صنعتی ایران بر مبنای نقش آفرینی مشخص در زنجیره تولید ارزش جهانی تعریف شود. اینکه قرار است ایران با تکیه بر کدام بخشهای اصلی (صنایع پیچیده مانند حلقه های ارزش آفرین پتروشیمی، الکترونیک، خودرو، دارو، مواد خوراکی، ساختمان، یا خدمات بانکی و بیمه و حمل و نقل بین المللی) سهم شایسته خود از تولید و تجارت جهان را بگیرد. چنین رشد اقتصادی نیاز به سرمایه گذاری های بزرگ و نیروی انسانی ماهر دارد که فعالان شرایط اولیه آن به دلیل فرار گسترده سرمایه ها و مغزها وجود ندارد.

ارزها

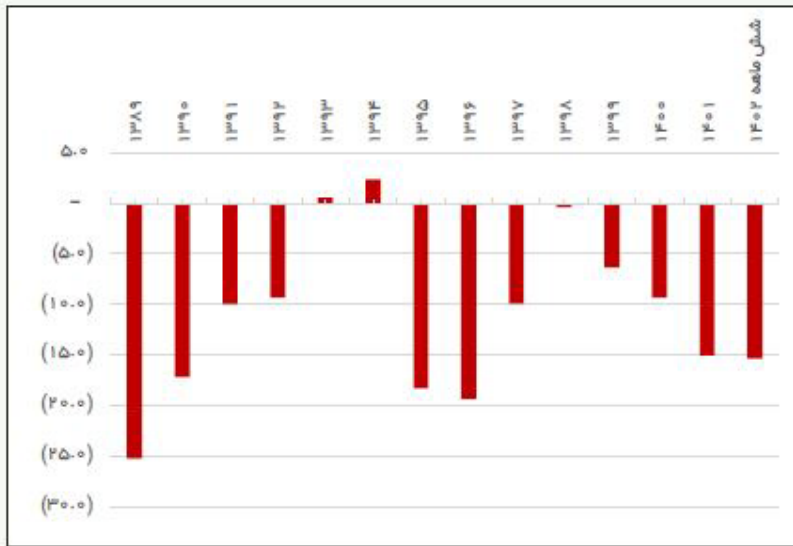
البته این رقم با فرض سال پایه ابتدای ۱۴۰۲ به دست آمده است و اگر سال پایه را تغییر دهیم به ارقام دیگری میرسیم. اما نباید تک متغیره به موضوع دلار نگاه کرد. بلکه موضوعات مختلف پولی و تراز پرداختها و هیجانات بازاری ناشی از ساختارهای سیاسی و اقتصادی در کنار تورم است که میزان تعدیل نرخ ارز با تورم را تعیین میکند. بنابراین، ارقام مذکور فقط یک حدس نظری است و لزوماً واقعیات اقتصادی به سرعت با آن منطبق نمیشود. اما شواهد مختلف نشان میدهد سال ۱۴۰۳ میتواند مانند سالهای ۱۳۹۷، ۱۳۹۹ و ۱۴۰۱ سال جهش نسبی نرخ ارز باشد.

نرخ تورم باید آروم به بالا

نرخ تورم، محصول نرخ رشد نقدینگی بیش از رشد تولید در جامعه است. این یک رابطه اساسی اما بلندمدت است. در کوتاه مدت، نرخ تورم به شدت تحت تاثیر نرخ ارز است. همانطور که در نمودار ۶ ملاحظه می کنید جهش های نرخ ارز در چند سال اخیر توانسته است جهش های نرخ تورم را نیز تعیین کند. کاملاً مشخص است زمانی که نرخ تورم از نرخ رشد نقدینگی بیشتر است مربوط به زمانی است که نرخ ارز جهش داشته است. این موضوع همان دلاریزه شدن تعیین قیمت کالاها و خدمات حتی دارایی ها را در ایران نشان می دهد.

بنابراین، در اقتصاد بی ثبات ایران هنگامی که بی ثباتی به صورت عینی خود را با جهش نرخ ارز نشان می دهد هر واحد درصد رشد نقدینگی می تواند درصد تورم بیشتری ایجاد کند مانند سالهای ۱۳۹۷، ۱۳۹۹ و ۱۴۰۱ تاکنون. به عبارتی، تورم بالاتر از رشد نقدینگی ذاتی بی ثبات اقتصاد ایران در سالها و به ویژه ماههای اخیر را نمایان کرده است که پدیده از کار افتادگی نسبی ریال در تعیین قیمتها را نشان میدهد.

با این حال، نرخ تورم به دلیل افزایش نرخ ارز در پایان سال ۱۴۰۲ به زودی روند صعودی جدیدی را آغاز خواهد کرد و در ماه های ابتدایی سال ۱۴۰۳ ادامه خواهد یافت.

▲ نمودار ۳- خالص حساب سرمایه در ایران به میلیارد دلار
منبع: بانک مرکزی

تداوم این موضوع به تثبیت مجدد نرخ ارز و سایر اقدامات اقتصادی دولت بستگی دارد. از جمله بحث نرخ بنزین و گازوئیل و گاز و برق در سال جدید و میزان افزایش حقوق کارگران و کارمندان.

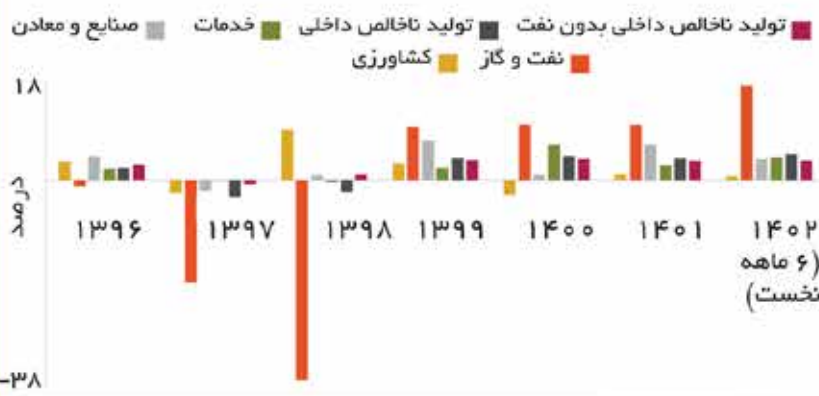
قیمت بنزین غیر سهمیه ای سه هزار تومانی، اکنون با نرخ دلار ۶۰ هزار تومان به پنج سنت کاهش یافته با قیمت گازوئیل سهمیه ای حتی کمتر از یک سنت شده است. این وضعیت چه از زاویه بودجه هدفمندی یارانه ها و چه از زاویه مصرف بی رویه انرژی در کشور قابل تداوم نیست اما خود دارای آثار تورمی است. از طرفی برای تعدیل نرخ این حاملها نیاز است اقتصاد دارای ثبات نسبی باشد و دولت از پشتوانه مردمی مناسبی برخوردار باشد که این دو مولفه هم وجود ندارد. بنابراین، تورم سال ۱۴۰۳ تحت تاثیر جهش احتمالی نرخ ارز، کسری بودجه ها و پولی شدن آن، نرخ رشد پایه پولی و نقدینگی و احتمال افزایش قیمت حامل های انرژی از وضعیت پیچیده ای برخوردار است.

نتیجه گیری

متغیرهای حقیقی مانند سرمایه گذاری و رشد تولید، روند توسعه کشور را تعیین می کنند و بهبود آنها به ساختار حکمرانی مطلوب، روابط بین المللی عادی با کل جهان و ساختار بودجه ای و پولی و ارزی با ثبات بستگی دارد. درست است که این دو متغیر در دو سال اخیر بهبود اندکی را تجربه کرده اند اما ساختارهای فعلی نمیتواند تداوم رشد آنها را به سمت توسعه ایران تضمین کند؛ این دو متغیر در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ وضعیت بهتری نخواهد داشت. متغیرهای اسمی مانند نرخ ارز و نرخ تورم میزان ثبات قیمت ها را در کشور مشخص می کند و خود تحت تاثیر مولفه های مختلف از جمله تحریم های بین المللی و کسری بودجه های دولت و رشد کل های پولی هستند. ساختار بی ثبات اقتصادی ایران در روندی که از سال ۱۳۹۷ شروع شده است باعث خواهد شد نرخ ارز و نرخ تورم نسبت به سال ۱۴۰۲ که سال ثبات نسبی بود، جهش بیشتری داشته باشد اگر مولفه های ساختاری بر همین منوال ادامه یابد. این شرایط توسعه و ثبات در اقتصاد ایران مطلوب هیچ کسی نیست، چه سیاستمداران و چه تحلیلگران و اگر بر اساس شواهد آماری به چنین جمع بندی رسیده ام بیشتر از زاویه آگاهی بخشی برای بهبود سیاستگذاری اقتصادی در کشور بوده است تا مبنایی برای تصمیم گیری کسب و کارها در شرایط نامطمئن اقتصادی. زیرا تصمیم گیری در این شرایط باید با محافظه کاری بیشتری صورت گیرد و با تنوع بخشی در تحلیل ها و انتخاب ها تا حد ممکن ریسک ها کاهش یابد.

اقتصاد ایران در یک نگاه

طی ۶ ماه نخست سال ۱۴۰۲ تمام بخش‌های اقتصادی رشد مثبتی را نسبت به مدت مشابه سال قبل تجربه کرده‌اند. بخش عمده رشد اقتصاد در شش ماه نخست سال ۱۴۰۲ مربوط به بخش خدمات با سهم از رشد ۳ واحد درصدی بوده است. سهم از رشد بخش نفت نیز برای این مدت معادل ۱/۴ واحد درصد محاسبه شده، در حالی که این سهم در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ معادل ۰/۸ واحد درصد بوده است.

رشد اقتصادی به تفکیک بخش‌های مختلف

متوسط وزنی قیمت یک مترمربع واحد مسکونی معامله‌شده از طریق معاملات ملکی شهر تهران از ۴۷/۹ تومان در آبان سال ۱۴۰۱ با ۶۸/۳ افزایش به ۸۰/۷ میلیون تومان در آبان سال ۱۴۰۲ رسید. متوسط حجم معاملات ملکی شهر تهران نیز هزار و ۴۴۸ واحد مسکونی معامله‌شده در آبان ماه ابتدایی سال ۱۴۰۱ با ۵۳۰ درصد کاهش به ۳ هزار و ۵۳۰ واحد مسکونی معامله‌شده در آبان سال ۱۴۰۲ رسید.

تعداد معاملات و متوسط قیمت واحدهای مسکونی

نرخ تورم سنانه که در پایان اسفند ۱۴۰۱ به رقم ۴۵/۸ درصد رسیده بود، تا پایان اردیبهشت سال ۱۴۰۲ نیز به روند افزایشی خود ادامه داد و نهایتاً رقم ۴۹/۱ درصد را ثبت کرد. این روند افزایشی از آن ماه به بعد معکوس شد و نرخ تورم دوازده ماهه مصرفکننده در پایان آذرماه سال جاری طی یک روند کاهش به ۴۴/۴ درصد رسید. نرخ تورم نقطه به نقطه نیز که در فروردین ۱۴۰۱ به ۵۵/۵ درصد رسیده بود، وارد روندی کاهش شد و در آبان امسال رقم ۳۹/۲ درصد را ثبت کرد، اگرچه در آذرماه به ۴۰/۲ درصد افزایش یافت.

نرخ تورم

در پاییز ۱۴۰۲ نرخ بیکاری در سنانه و بیشتر با کاهش ۱/۶ درصدی و ۳/۳ واحد درصدی ترتیب نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۱ و فصل تابستان سال ۲۰۲۰ به ۷/۶ درصد رسیده است. بر این شاخص‌های بازار کار مشارکت اقتصادی، نسبت اشتغال (نسبت تعداد افراد شاغل به جمعیت در سن کار) و نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی از این دوره بهبود نشان می‌دهد.

نرخ بیکاری

نرخ اشتغال

مشارکت اقتصادی

بازار کار

7/6%

38/3%

41/5%

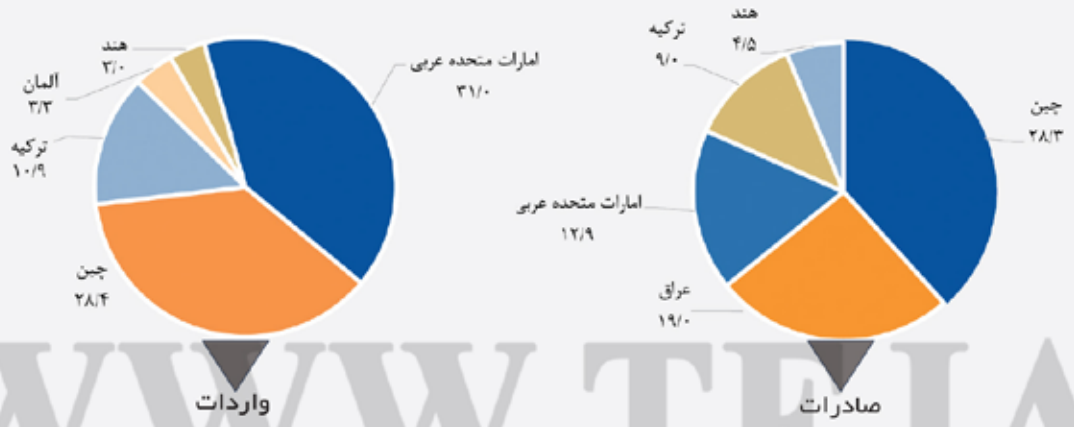

بر اساس آمارهای گمرک، در ۹ ماه سال ۱۴۰۲، حدود ۱۰۱/۹ میلیون تن کالای غیرنفتی به ارزش تقریبی ۳۶/۴ میلیارد دلار صادر و حدود ۷/۲۸ میلیون تن به ارزش تقریبی ۴۸/۴ میلیارد دلار به کشور وارد شده است. بنابراین، کسری تراز تجاری کشور از حدود ۶/۴ میلیارد دلار در ۹ ماه سال ۱۴۰۱ به حدود ۱۱/۹ میلیارد دلار افزایش یافته است.

شرکای عمده صادراتی کشور طی ۹ ماه سال ۱۴۰۲ تغییر چندانی نسبت به ۹ ماه سال ۱۴۰۱ نداشته و همچنان کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه و هند با سهم ۷۳/۷ درصدی از مجموع ارزش صادرات گمرکی کشور، به ترتیب پنج مقصد اصلی صادراتی کشور به شمار میروند.

طی ۹ ماه سال ۱۴۰۲، امارات متحده عربی، با رقمی بالغ بر ۱۵ میلیارد دلار و سهمی در حدود ۳۱ درصد از کل ارزش واردات، در جایگاه نخست کشورهای صادرکننده کالا به ایران قرار گرفته است.

سهم عمده شرکای صادراتی و وارداتی کشور طی ۹ ماه ۱۴۰۲ (درصد)

۲۰
۱
ریه
ی
بوط
۲/۰
شد
ل
ر
ی
حد

بیربنای
بنگاههای
میلیون
درصد
ر آیان
ماهانه
ز از ۷
شده در
۵۲/۶
واحد
ه نخست

نرخ برابری دلار آمریکا و ریال ایران در سه فصل نخست امسال نسبت به مدت مشابه سال قبل شاهد نوسان به مراتب کمتری بود. نرخ دلار آمریکا سال ۱۴۰۱ را با رقم ۲۷ هزار تومان آغاز و با ۴۷/۲ هزار تومان به پایان رساند. این نرخ حتی در اواسط اسفند به ۵۲/۵ هزار تومان نیز رسید که از دامنه نوسان شدید این متغیر در سال قبل حکایت دارد.

نرخ دلار در بازارهای مختلف طی ۹ ماه ۱۴۰۲

بمبیت
ه واحد
به
سال
۱۴۰۱
علاوه
مثل
متغیال
ه کل
کاری
ر طول
شند.

اثر تورم

بر کسب و کارهای خرده و در حال رشد

در سال ۱۴۰۳

مجتبی پیرزاد

مدرس، مشاور و استراتژیست کسب و کار

این حالت کمی افزایش می‌یابد و بین ۱۵ تا ۲۵ درصد خواهد بود. - تورم بسیار شدید: شدیدترین حالت تورم اقتصادی بوده و معیار آن افزایش ۵۰ درصدی قیمت‌ها است. در چنین حالتی، در بازه زمانی ۶ ماهه با افزایش دو برابری قیمت کالاها و خدمات روبرو هستیم. شرایط اقتصادی ایران در حال حاضر در وضعیتی قرار دارد که امکان پیش‌بینی راز کسب و کارها گرفته است. تورم برای هر گروه از ما معنای متفاوتی دارد. از دید خریداران و مصرف‌کنندگان، تورم به معنای قیمت‌های بالاتر کالا و خدمات و از دست دادن قدرت خرید است و برای سرمایه‌گذاران به معنی اجبار در تغییر شیوه سرمایه‌گذاری و تمرکز بیشتر بر دارایی است. شرکت‌های خرده و متوسط به واسطه مشکلاتی مانند تورم، کسری بودجه، مشکلات اقتصادی و تحریم بارکود و بحران مواجه می‌شوند و ممکن است تا مرز ورشکستگی نیز پیش روند. پس چطور باید بر فروش در زمان تورم تمرکز کنند؟ در چنین شرایطی شرکت‌هایی موفق هستند که نسبت به فرصت‌های احتمالی حساس باشند و با بررسی دائمی وضعیت بازار و کسب و کار و به کار بردن شیوه‌هایی هوشمندانه، خود را به موقع با رفتار جدید مصرف‌کنندگان وفق دهند. بازار همیشه متاثر از محیط است و رفتار خرید خود را با تغییر شرایط اقتصادی (از رونق به رکود و بالعکس) تغییر می‌دهد. بدون شک مشتریان امروز بسیار تغییر پذیرند و رفتار خریدشان به طور چشمگیری در حال تغییر است، بنابراین تیم فروش در شرکت‌های SME باید هوشیارانه این تغییرات را حس کنند و رویکرد فروش خود را متناسب با بازار تغییر دهند. از جمله تغییرات مهمی که در شرایط رکود اقتصادی با تورم در رفتار بازار رخ می‌دهد، ترس و تعویق در خرید است که گریبان‌گیر بسیاری از مشتریان می‌شود. در همین حال به دلیل آنکه بازار دچار افول شده و شرکت‌ها به اهداف درآمدی خود دست پیدا نکرده‌اند، تیم فروش ناخواسته مشتریان را برای انجام خرید تحت فشار قرار می‌دهد و موجب تشدید ترس از خرید آنها می‌شود. شوک‌های تورمی بالای ۵۰ درصدی، فشارهای مالیاتی در حوزه‌های مختلف کسب و کار، مالیات بر درآمد، مالیات بر حقوق کارکنان، مسکن، خودرو که تاب‌آوری در برابر استرس‌های تورمی را ندارند و از سوی دیگر بحران مدیریت مالی بر سر کالاهای یارانه‌ای سبب استراتژیک معیشت مردم سایه شوم خود را افکنده است، همچنین در صدر آنها، بحران حامل‌های انرژی و سوخت بنزین که تازه از طریق سوخت‌های گوگردی با مزوت‌سوزی و فاقد کیفیت لازم است!

تورم یکی از واژه‌هایی است که مطمئناً با نام آن آشنا هستید و تاثیر آن را در زندگی فردی و اجتماعی خود احساس کرده‌اید. کاهش ارزش پول ملی، مشکلات شدید اقتصادی، کاهش قدرت خرید و افزایش قیمت کالاها پیامد اصلی تورم است. تغییر نرخ تورم می‌تواند بر تمام بخش‌های مالی و اقتصادی تاثیر بگذارد. در یک تعریف کلی می‌توان تورم را به معنی افزایش قیمت کالا و خدمات در دوره‌ای معین دانست. این افزایش قیمت معمولاً بدون برنامه‌ریزی رخ می‌دهد، در نتیجه تعادلی بین نقدینگی و میزان تقاضا وجود ندارد و قدرت خرید کاهش می‌یابد.

محاسبه تورم بر اساس شاخص قیمت مصرف‌کننده انجام می‌شود. این شاخص معیاری برای ارزیابی وزنی سبدهای کالاها است که از سوی بانک مرکزی تعیین می‌شود. قیمت غذا، خدمات بهداشتی و درمان و حمل و نقل بخش‌های اصلی سبد کالا در محاسبه نرخ تورم هستند. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان تورم را به سه دسته اصلی تقسیم کرد. برای بررسی تاثیر تورم بر رشد کسب و کارها، آشنایی با انواع تورم و نحوه ایجاد آن ضروری است.

- تورم خزنده: در این دسته از تورم افزایش قیمت‌ها ملایم و در حدود ۴ تا ۸ درصد است.

- تورم شدید: آهنگ افزایش قیمت‌ها در

کسب و کار

کوچد

کسب و کارها نشان می‌دهد، ۵۸ درصد از رهبران کسب و کارهایی که مورد بررسی قرار گرفته‌اند موافق کسب و کارهای جدید نسبت به گذشته برای سازمان‌هایشان هستند. حدود دو سوم سرمایه‌گذاران مورد بررسی می‌گویند که افزایش سرمایه‌گذاری در ایجاد کسب و کارهای جدید در سال آینده برای سازمان‌ها سودمند خواهد بود.

آخرین نتایج نظر سنجی بیانگر این است که ایجاد کسب و کار جدید همچنان اولویت اصلی بسیاری از شرکت‌هاست. ۲۷ درصد از مدیران عامل مورد بررسی، ایجاد کسب و کار را به عنوان اولویت اصلی برای سازمان‌های خود در تیرماه می‌کنند که نسبت به دو نظر سنجی قبلی افزایش یافته است.

در یک نظر سنجی جهانی اخیر نشان داده شده که مدیران مالی نیز سرمایه‌گذاری را در اولویت ایجاد کسب و کار قرار داده‌اند، به طوری که ۵۵ درصد از مدیران مالی پاسخ‌دهنده انتظار دارند که این مهم‌ترین حرکت استراتژیک شرکت‌هایشان در سال آینده باشد.

مرکز مطالعات اقتصادی اتاق بازرگانی تهران درباره این پژوهش می‌نویسد که نکته حائز اهمیت این نظر سنجی این است که علی‌رغم اینکه شرکت‌ها در دره‌ای از عدم قطعیت اقتصادی کلان حرکت میکنند، بر تمام استراتژی‌های کوتاه مدت، میان مدت تا بلندمدت تمرکز دارند، در حالی که تا پیش از این در مواقع نااطمینانی تمرکز بیشتر کسب و کارها روی اقدام و واکنش‌های کوتاه مدت بوده است که این موضوع بر اهمیت ایجاد کسب و کار به عنوان یک اولویت تجاری برای رشد آینده تاکید دارد.

مهم‌ترین تغییر و جالب توجه‌ترین ترند امروز کسب و کارها در جهان، دیجیتال شدن آنها است. تلفیق کسب و کار سنتی با کسب و کارهای آنلاین و اهمیت استفاده از تکنولوژی IT در بیزنس‌ها یکی از پارادایم‌هایی است که به سرعت در حال پیشرفت بوده و دوران گذار دیجیتال را برای خیلی از کسب و کارها به وجود آورده است.

در شرایط بحران و تورم اگر استراتژی مناسبی نداشته باشیم، شاید انرژی و منابع زیادی تلف کنیم و در مقابل نتیجه مناسبی از تلاش‌هایمان نگیریم. اگر خیلی ساده بگوییم داشتن استراتژی یعنی داشتن روشی برای استفاده از منابع و امکانات موجود برای پیروزی بر رقیبان و ایجاد یک مزیت رقابتی پایدار، بدون تردید تورم اقتصادی موجب تغییر در ترکیب بازار خواهد شد. فشار اقتصادی روی مصرف‌کننده و خریداران تاثیر گذار است، لذا فروش موفق در شرایط بد اقتصادی بدون در نظر گرفتن رفتار مصرف‌کننده و تقاضا و نیاز خریدار، امکان‌پذیر نیست. در شرایط تورم، مصرف‌کننده اقدام به خرید کالاهای اساسی و عمدتاً خوراکی ضروری می‌کند. به این ترتیب سهام برخی از شرکت‌های تولیدی با افزایش بیشتری روبه‌رو می‌شود، این در حالی است که بسیاری از کسب و کارهای دیگر که محصولات ضروری ارائه نمی‌دهند، فروش چندانی را تجربه نمی‌کنند. در واقع مصرف‌کنندگان تنها اقدام به خرید کالای ارزان قیمت‌تر و

در واقع زیست طبیعی شهروندان را مختل و سلامت نسل‌های آینده را نیز به طور جد تخریب و تهدید کرده است! (آمارهای رسمی مرگ و میرهای ناشی از آلودگی هوای کلانشهرها و شهرهای بزرگ در محاذات صنایع و همچنین کیفیت سوخت خودروها، خود گواه بر این مدعاست.)

اکنون مردم شاهد آن هستند که مبحث مالیات یک گونه مضاعفی ایجاد کرده است. گرچه مالیات به خودی خود اثرات ضد تورمی خواهد داشت، لیکن در شرایط تداوم تورم دورقمی با اعلام رسمی دولت در حد ۴۰٪ و در واقعیت با قابلیت انتظار حداقل ۵۰٪ دو گانه ناهموازی است برای دولت و ملت ایران، یعنی در ازای افزایش درآمدهای مالیاتی دولت با رشد سالانه ۵۰ درصدی و تغییرات و نارسایی در مورد معافیت‌های مالیاتی در برخی کالاها و خدمات معاف از مالیات که برای پیش‌رانی اقتصاد پروژه‌ها تنظیم می‌شوند، در کنار امکان تاب‌آوری مردم و بنگاه‌های اقتصادی برای واجد بودن تحقق سیاست‌های مالیاتی دولت، نوعی نافرجامی را از هم‌اکنون حکایت می‌کنند.

در نتیجه اخذ مالیات‌های سنگین نسبت به سال‌های قبل، فشارهای مضاعفی است بر دوش ملت که خود خسته از تورم دورقمی در کشیدن بار زندگی بر دوشان هستند و این سال‌ها با سیلی صورت‌شان را سرخ‌نگه می‌دارند.

جدیدترین گزارش مک‌کینزی از آینده

بلکه در بلندمدت هم اعتماد مشتری به شما از دست خواهد رفت.

- کارکنان فروش و بازاریابی را اخراج نکنید

کاهش اندازه تیم فروش و بازاریابی در شرایط تورم و رکود اقتصادی می تواند شرکت شما را ویران کند. به جای از دست دادن نیروهای خوب، راه های خلاقانه ای برای بهره گیری از تجربه و عقاید آنها و در عین حال کاهش هزینه ها پیدا کنید.

تحقیقات نشان می دهد شرایط بد اقتصادی فرصتی را برای کسب و کارها ایجاد می کند تا نسبت به رقبای خود رشد سریع تری داشته باشند. به عبارت ساده تر، این زمان بهترین فرصت برای رشد مارکتینگ است.

در شرایط بد اقتصادی حفظ تمرکز کسب و کار و تکیه بر مشتریان وفادار و مشتریان پولدار، کمک بزرگی به شما خواهد کرد. با تمرکز و نگاه خوش بینانه (نه خوش باورانه) به بازار، علاوه بر گرفتن تصمیمات درست برای خروج از بحران، می توانید نسبت به آینده هم تدابیری بیندیشید. بدین ترتیب، قادر خواهید بود به سرعت پس از پایان دوران بحران، بازار را در دست بگیرید و تمامی این سختی ها را جبران کنید. به یاد داشته باشید خون سردی خود را حفظ کرده و از تصمیمات عجولانه - که بر اساس اخبار و شایعات بد اقتصادی به شما می رسد - اجتناب کنید

شرکت های چابک و هوشیار در شرایط تورم و رکود رویکردی را اتخاذ می کنند که نه تنها در این شرایط باعث دوام آنها شود، بلکه آنها را از رقبای جلو بیندازد.

این شرکت ها پس از رکود نیز راهی برای پیشرفت و افزایش سود سریع می یابند. این هدف محقق نمی شود مگر با استفاده از یک استراتژی کسب و کار درست و اجرای کمپین مارکتینگ شفاف، خلاقانه و قابل اندازه گیری که روی گسترش هوشمندانه بازار تمرکز کرده است. در یک کلام برای فروش در زمان تورم، به دنبال یک استراتژی کسب و کار متفاوت برای همسویی با رفتار جدید بازار باشید. اهمیت ایجاد کسب و کار به عنوان یک اولویت تجاری برای رشد آینده تاکید دارد.

ضروری می کنند و فروش لوازم لوکس تا حد زیادی کاهش می یابد.

اگر استراتژی خود را عوض کنید شاید بتوانید با منابع و امکانات کم به موفقیت های بسیار بزرگ تری برسید. یک حرکت استراتژیک برای فروش در زمان تورم آن است که تمرکز را روی خریداران متوسط و کالاهای ارزان قیمت قرار دهید و تولیدات سفارشی خاص را متوقف کنید. مثلاً شهر دیگری را در اطراف خود بیابید که متقاضیان بیشتری دارد و رقیبان کمتری در آنجا حضور دارند. یک استراتژی مناسب برای شما ورود سریع به بازاری جدید است که در آن مدعیان زیادی وجود ندارند. با تلاش بیشتر شاید بتوانید فروش خود را ۱۰ برابر کنید، ولی با انتخاب استراتژی مناسب این کار شاید امکان پذیر باشد، بنابراین دیدگاه استراتژیک داشته باشید.

به طور کلی یک مجموعه در هر شرایط اقتصادی، اگر از تغییرات بازار آگاه نباشد و خود را هم جهت با این تغییرات و نیازهای مشتری تغییر ندهد، محتمل است که دچار بحران شود.

در شرایط بحران و تورم چه کارهایی را نباید انجام دهید؟

تا اینجای کار از اقداماتی صحبت کردیم که باید در شرایط بی ثبات اقتصادی انجام داد، اما مواردی که برای فروش در زمان تورم باید از آنها اجتناب کرد نیز مهم و ضروری هستند

- باقیمت های بالاتر نفروشید
برای یک شرکت مهم است که از وضعیت اقتصادی فعلی و اینکه چگونه می تواند بر فروش خود تاثیر بگذارد آگاه باشد.

یکی از مواردی که برای فروش در زمان تورم باید از آن اجتناب کنید این است که محصولات خود را با قیمتی بالاتر از آنچه مردم در حال حاضر پرداخت می کنند، ارائه دهید. اگر شما با نرخ گران بفروشید، مصرف کنندگان کمتر محصول شما را خواهند خرید، زیرا فکر می کنند چیزی مشابه را با قیمت مقرون به صرفه پیدا کنند. این ضربه فقط اثرات کوتاه مدت ندارد،

تحول دیجیتال در صنعت نساجی در ۲۰۲۴

قرن نوزدهم با مهار الکترونیسته و خط تولید انبوه ادامه پیدا کرد و در نیمه دوم قرن بیستم به کارگیری اتوماسیون رایانه و الکترونیک نوید انقلاب صنعتی سوم را به همراه داشت. امروزه این روند در قرن بیستم و یکم با ظهور اینترنت و فناوری های نوپدید و تحول آفرین نظیر اینترنت اشیا و هوش مصنوعی واقعی مجازی و افزوده تولید افزایشی و فناوری های مشابه انقلاب صنعتی چهارم را رقم زده است.

آنچه امروزه تحول دیجیتال نامیده می شود تفکر روندها و به کارگیری فناوری های انقلاب صنعتی چهارم است. تحول دیجیتال یک پارادایم شیفت یا تغییر مدل ذهنی است که بیشتر بر تحول استوار است تا فناوری، زیرا فناوری به هر حال همیشه کم و بیش در دسترس است، اما تحول در مدل ذهنی است که منجر به متفاوت بودن می شود، بنابراین تحول دیجیتال در صنعت، یک تغییر مدل ذهنی شامل سه رکن اساسی است: نخست باز تعریف مدل و فرآیندهای کسب و کار، دوم تغییر نگاه به ذی نفعان و شناسایی دقیق آنها و نیازهایشان و سوم به کارگیری مناسب و به اندازه فناوری های نوپدید. ابطیحی (۱۴۰۲)

از آنجا که در گزارشات بین المللی چهار اصطلاح نساجی، پوشاک، پوشیدنی ها و مد برای توصیف این صنعت یا بخش هایی از آن مورد استفاده قرار می گیرد، بنابراین در این سند ابتدا شباهت ها و تفاوت های این عبارات تبیین می شود تا در مطالعه اسناد و گزارشات مرتبط دلیل تفاوت آمار و اطلاعات مشخص باشد. سپس گزارش اول که تبیین کننده تحولات صنعت نساجی در سال ۲۰۲۴ است ارائه می شود.

هشت روند برتر صنعت نساجی در سال ۲۰۲۴

صنعت نساجی یکی از بزرگترین عوامل آلودگی محیط زیست است. مشکلات اصلی شامل آلودگی آب و هوا، گازهای گلخانه ای و تخلیه شیمیایی است بنابراین پارچه های جدید و فناوری های ساخت پیشرفته از گرایش های اصلی صنعت نساجی هستند. دیجیتالی شدن انبوه در منسوجات از ابزارهای پیشرفته ای استفاده می کند که حول محور اینترنت اشیا، هوش مصنوعی، تجزیه و تحلیل داده ها و فناوری های سه بعدی می چرخد. این فناوری ها نه تنها عملکرد تولید را بهبود می بخشد، بلکه با استانداردهای پایداری نیز مطابقت دارند. از آنجایی که تولید لباس یک حوزه کاملاً رقابتی است استارت آپ ها توجه بیشتری به مفاهیم نوآورانه و خلاقانه بازار یابی دارند. برای دستیابی به آن مد همه جانبه گیمیفیکیشن و خدمات کاربر محور درجه بالایی از شخصی سازی را به مشتریان ارائه می دهند. بر پایه بررسی های انجام شده ۸ روند برتر صنعت نساجی در سال ۲۰۲۴ شرح داده شده است.

منسوجات نوین

انقلاب چهارم صنعتی همه بخش های اقتصاد و از جمله صنعت نساجی و پوشاک را تحت تاثیر قرار داده و رفته رفته این صنعت نیز به صورت فزاینده در حال انطباق خود با روندهای فناورانه جدید است. در مأموریت های اتاق بازرگانی تهران بر توسعه تجارت بین المللی و خدمات کسب و کار در ۷ زنجیره ارزش و از جمله نساجی و پوشاک تاکید شده است. بنابراین معاونت بررسی های اقتصادی تصمیم دار در روندهای مرتبط با تحول دیجیتال و توسعه این صنعت منطبق بر انقلاب چهارم صنعتی را بر پایه مجموعه ای از گزارشات بین المللی در یک بازه زمانی ۶ تا ۹ ماهه معرفی کند. در این مجموعه گزارشات تلاش خواهد شد ضمن مرور مهم تحولات فناورانه این صنعت، نمونه های موفق تحول دیجیتال در بخش های مختلف زنجیره ارزش نساجی و پوشاک معرفی و رویکردها، سیاست ها و راهبردهای کشورهای پیشرو تبیین شود. در انتها و بر پایه این تجارب و با انطباق دادن آن با شرایط و ویژگی های صنعت یاد شده در کشور، یک مجموعه سیاستی که برای تصمیم سازان بخش دولتی و خصوصی قابلیت استفاده داشته باشد، تدوین خواهد شد. در این مسیر از نظرات و پیشنهادات همه فعالان کسب و کار استقبال می شود.

سیر شکل گیری انقلاب های صنعتی از اواخر قرن هجدهم با قدرت بخار و بافندگی تحت نام انقلاب صنعتی اول شروع و انقلاب صنعتی دوم حدود صد سال بعد در

می‌کند. این امر به مشتریان و کاربران امکان می‌دهد تا جایگزین‌های نساجی مقرون به صرفه و پایدار را ترکیب کنند و از آنها بهره‌مند شوند.

ویوایدی رنگ آمیزی پارچه بر گشت پذیر را توسعه می‌دهد

استارت‌آپ سوئدی Vivalve رنگ آمیزی منسوجات قابل برگشت را با استفاده از فناوری چاپ با منابع کارآمد توسعه می‌دهد. این فناوری رنگ‌زدایی و رنگ آمیزی مجدد و چندباره پارچه‌های قدیمی را ممکن می‌کند. فناوری چاپ این استارت‌آپ حاوی فرمول‌های شیمیایی است که به آرامی طرح را بدون آسیب رساندن به مواد حذف می‌کند. در نتیجه، با افزایش چرخه عمر لباس‌ها Vivalve استفاده از منابع آب را بهینه می‌کند و تعداد مواد شیمیایی موجود در محیط را کاهش می‌دهد.

منسوجات هوشمند

پیشرفت تکنولوژی منسوجات هوشمندی را برای کمک به تعامل بین دستگاه‌های متصل و بدن انسان تولید کرده است.

لباس‌های هوشمند از انواع حسگرهای اینترنت اشیا برای جمع‌آوری داده‌های بیومتریک و فیزیکی افراد برای نظارت موثر بر سلامت و فعالیت استفاده می‌کنند.

همچنین تولیدکنندگان نساجی از میکروالکترونیک بیوتکنولوژی و نانو مواد برای بهبود اتصال بین اجزا استفاده می‌کنند. علاوه بر این استارت‌آپ‌ها روی سنسورهای بادوام کار می‌کنند که چندین بار شست و شو را تحمل می‌کنند. به این ترتیب استارت‌آپ‌ها راه‌حل‌های انعطاف‌پذیر مبتنی بر فناوری ارائه می‌کنند که بدن انسان را تنظیم و در برابر خطرات محیطی محافظت می‌کند.

آلفام تک لباس هوشمند قاعدگی تولید می‌کند

استارت‌آپ مجارستانی Alolu Fenissh لباس‌های هوشمند قاعدگی تولید می‌کند تا در دوره قاعدگی را کاهش دهد.

لباس بدن هوشمند اختصاصی این استارت‌آپ با عنوان ARTEMIS میکرو ارتعاشاتی را برای تنظیم انتشار گرما به بدن تولید می‌کند علاوه بر این لباس پوشیده شده به برنامه‌ای متصل است که شدت تسکین درد را تنظیم می‌کند.

این برنامه همچنین داده‌های شخصی را برای تجزیه و تحلیل بعدی با متخصص زنان جمع‌آوری می‌کند. به این ترتیب، منسوجات هوشمند Alpha Femtech قاعدگی دردناک را به یک تجربه مثبت تبدیل می‌کنند.

پیشرفت و فناوری‌های جدید در علم مواد به‌طور پیوسته در جهت اتخاذ شیوه‌های اخلاقی در حال رشد است. برای کاهش استرس بر محیط زیست تولیدکنندگان مواد جدید را برای گسترش عملکرد سنتی ادغام می‌کنند. آنها الیاف مدرنی را تولید می‌کنند که سازگار با محیط زیست سبک، مقاوم و از نظر مکانیکی انعطاف‌پذیر هستند و فرآوری آنها آسان است. علاوه بر این پارچه‌های جدید دارای ویژگی‌های منحصر به فردی مانند قابلیت‌های حسی، هدایت الکتریکی و انتقال داده هستند. لباس‌هایی با ویژگی‌هایی مانند پنبه آبگریز، منسوجات گیاهی، پارچه‌های ضد میکروبی و پلیمرهای حافظه دار تطبیق‌پذیری در نوآوری‌های نساجی را نشان می‌دهند. به‌طور کلی این نوآوری‌های نساجی جایگزین‌های پایداری را نسبت به منسوجات سنتی ارائه می‌دهند که از نظر تجاری قابل دوام و برای تولید در مقیاس بزرگ مناسب هستند.

ریفایبرد منسوجات بازیافتی تولید می‌کند Refiberd استارت‌آپ مستقر در ایالات متحده است که منسوجات بازیافتی ساخته شده از ضایعات خالص پس از مصرف را تولید می‌کند. فناوری در انتظار ثبت اختراع آن از هوش مصنوعی و روباتیک برای تبدیل لباس‌های دور ریخته شده به نخ‌های لباس جدید استفاده می‌کند. برای رسیدن به این هدف فرآیند شیمیایی سبز استارت‌آپ زباله‌های ترکیبی را دسته‌بندی و آنها را به رشته‌های پلی استر و سلولزی تبدیل

پارچه ظرفیت مواد خام و هزینه‌های عملیاتی را تخمین می‌زند. به این ترتیب محصولات نرم‌افزاری استارت‌آپ مدیریت عملیات حیاتی را ساده‌تر و آنها را پایدار و مقرون به صرفه می‌کند.

موتواسکینز پارچه‌های روباتیک ارائه می‌دهد

استارت‌آپ آلمانی MotoSkins پارچه‌های روباتیکی با مایعات جاسازی شده برای بهبود گردش خون در بدن انسان ارائه می‌دهد. این فناوری مفهوم حرکت هیگروسکوپیکی گیاهان را به عاریت گرفته است. محصول به دست آمده انرژی بالقوه را از گام هر کاربر برای تامین انرژی مرحله بعدی تامین می‌کند علاوه بر این لباس پوشیدنی از انرژی برای تولید ماساژ پویا استفاده می‌کند. به این ترتیب MotorSkins اسکلت‌های بیرونی نرمی تولید می‌کند که به عنوان ماهیچه‌های خارجی عمل می‌کنند تا استقلال افراد را با مشکلات راه رفتن افزایش دهند.

تولید پوشیدنی‌های پیشرفته

تولید پوشاک به منابع زیادی مانند انرژی آب مواد اولیه و مواد شیمیایی نیاز دارد، در نتیجه ردپای زیست‌محیطی قابل توجه و آلودگی زیاده ایجاد می‌کند، بنابراین تولید پوشاک و پوشیدنی‌های پیشرفته‌فراآیندهایی با مصرف انرژی کارآمد و با سرعت بالا را توسعه می‌دهد. آنها شامل سیستم‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات برنامه‌های کامپیوتری چاپ دیجیتال سریع و دستگاه‌های روباتیک هستند. این برنامه‌ها اتوماسیون و دقت را در کنترل کیفیت تولید و مدیریت منابع انسانی ارائه می‌دهند. در نتیجه فناوری‌های نوظهور در تولید پارچه جایگزین شیوه‌های ناپایدار و ناکارآمد برای برآورده کردن خواسته‌های جدید مشتریان می‌شوند.

کوت دیجیتال مدیریت تولید دیجیتال پیشرفته ارائه می‌کند

استارت‌آپ Coats Digital که مستقر در ایالات متحده است مدیریت تولید دیجیتال را از طریق راه‌حل‌های مبتنی بر فناوری توسعه می‌دهد. پیاده‌سازی هوش مصنوعی و تجزیه و تحلیل ابر داده‌ها فرآیندهای کلیدی تولید از جمله توسعه طراحی خرید پارچه و مدیریت عملیات تولید را خودکار می‌کند. همچنین نرم‌افزار VisionPLM مصرف

سوتس روباتیک هوشمند را به ارمان می‌آورد

استارت‌آپ آلمانی Sewts روباتیک را با استفاده از یادگیری ماشین و فناوری بینایی کامپیوتری به تولید پوشاک می‌آورد. نرم‌افزار این استارت‌آپ که مبتنی بر پردازش تصویر است پردازش مواد و منسوجات را به راحتی و به صورت خودکار انجام می‌دهد. به عنوان مثال سیستم Velum با تا کردن خودکار لباس‌ها فرآیند شست‌وشو را تسریع می‌کند. برای دستیابی به آن الگوریتم‌های هوش مصنوعی رفتار مواد ناپایدار ابعادی را در زمان واقعی پیش‌بینی می‌کنند، بنابراین Sewts با فعال کردن روباتیک منسوجات که از نظر فنی انجام آن دشوار است تولید پوشاک را تسریع می‌بخشد.

زنجیره تامین پایدار

برای پاسخگویی به تقاضای فزاینده برای لباس‌های ارزان قیمت برندها، زنجیره‌های تامینی را توسعه داده‌اند که حجم بالایی از لباس‌های مصنوعی و مبتنی بر نفت تولید می‌کنند، بنابراین استراتژی‌های مبتنی بر فناوری گذار از مد سریع به اقتصاد چرخشی و سیستم‌های حلقه بسته را تسریع می‌کنند. استارت‌آپ‌ها در حال معرفی شیوه‌های سازگار با ۱۰ محیط زیست مانند استفاده مجدد و بازیافت هستند.

به عنوان مثال تولیدکنندگان از منابع انرژی تجدیدپذیر که از گرمای بدن کاربر برداشت می‌شوند استفاده می‌کنند. علاوه بر این فناوری‌های مبتنی بر بلاکچین باعث ایجاد شفافیت قابلیت ردیابی و پاسخگویی در مدیریت زنجیره تامین می‌شوند، در حالی که الگوریتم‌های هوشمند با تامین‌کنندگان تایید شده مطابقت دارند پیشرفت سفارش را ردیابی و تولید سرتاسری را مدیریت می‌کنند.

ارمگ زنجیره تامین مدرن دیجیتال می‌کند

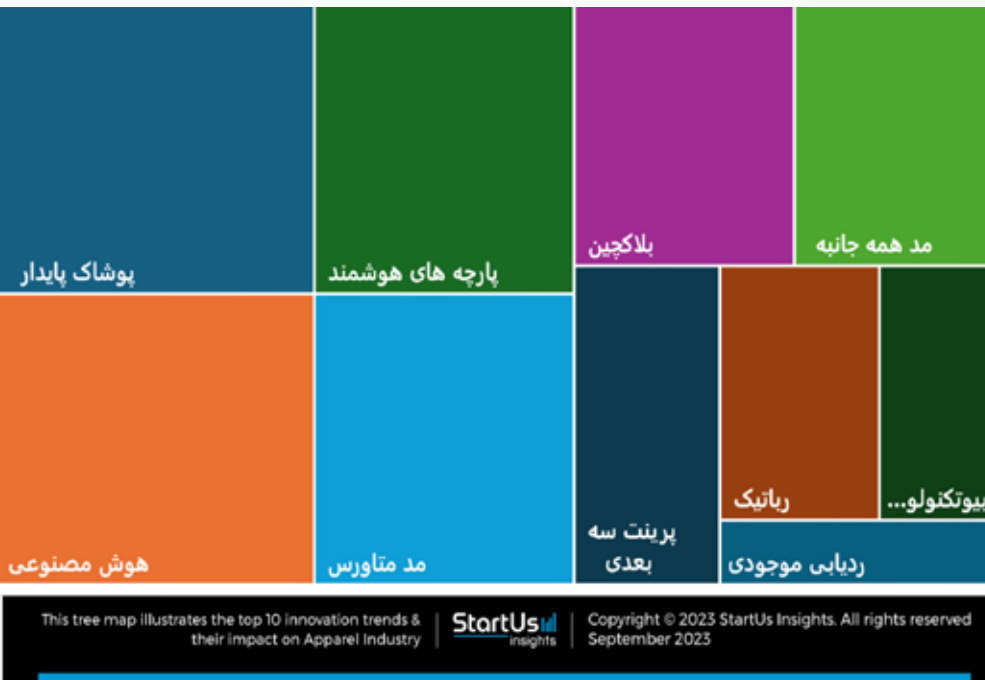
استارت‌آپ سنگاپور RMG یک پلتفرم زنجیره تامین مد برای برندها، عمده‌فروشان و خرده‌فروشان ایجاد می‌کند. این استارت‌آپ یک پلتفرم SaaS برای از بین بردن تنگناهای تامین پوشاک در دوران پس از همه‌گیری فراهم می‌کند. برای دستیابی به این هدف RMG ابزارهای دیجیتالی مانند نظارت در زمان واقعی، حضور مجازی برای سفارشات فرآیندهای ساده مبتنی بر داده و یک استودیوی طراحی دیجیتال را توسعه می‌دهد، به این ترتیب راه‌حل مبتنی بر فناوری تامین‌کنندگان را برای ایجاد قابلیت اطمینان و انطباق بین طرفین تایید می‌کند.

دیجیتالکس یک پلتفرم زنجیره تامین غیر متمرکز ایجاد می‌کند

Digitalax استارت‌آپ مستقر در ایالات متحده است که یک پلتفرم زنجیره تامین غیر متمرکز برای ردیابی و احراز هویت کالاها می‌کند. پلتفرم مبتنی بر اتریوم از NFTها به عنوان کانال توزیع لباس‌های دیجیتال، لباس‌ها و لوازم جانبی استفاده می‌کند. این پلتفرم الگوهای جدید و کتابخانه‌های پارچه‌ای را از عناصر خام مرتب‌نشده ایجاد می‌کند. علاوه بر این آنها را با یک سیستم قیمت‌گذاری پویا به دارایی‌های دیجیتال تبدیل می‌کند تا به قیمت‌گذاری منصفانه دست یابد. با انجام این کار Digitalax یک پلتفرم مبادله حراج NFT مد فقط دیجیتالی ایجاد می‌کند تا زنجیره تامین web3 را دموکراتیک کند.

فناوری‌های سه بعدی

در دسترس بودن فناوری‌های سه بعدی باعث افزایش کارایی تولید و طراحی پارچه می‌شود. چاپ سه بعدی امکان آزمایش با ساختارها، اشکال و نمونه‌های اولیه تخیلی را فراهم می‌کند. این فناوری همچنین امکان تولید مواد مختلف از پلیمرهای نرم گرفته تا سرامیک‌های سخت

شکل ۲- تأثیرات روندهای جدید نوآوری و فناوری بر صنعت پوشیدنی‌ها در سال ۲۰۲۴

در مفهوم‌سازی، اندازه‌گذاری و برازش محصول درگیر می‌کنند. بنابراین آنها با تولیدکنندگان مشترک طراحی و تولید می‌کنند. علاوه بر این شیوه‌های آنلاین سطح بیشتری از رضایت مشتری را از طریق داده‌های مربوط به رفتار ترجیحات و اندازه‌گیری‌های فیزیکی واقعی ارائه می‌دهند. به این ترتیب تجزیه و تحلیل داده‌ها به استارت‌آپ‌ها کمک می‌کند تا تجربه کاربر و نرخ تبدیل را بهبود بخشند.

اتاق فیتینگ یک آواتار دیجیتال ایجاد می‌کند

استارت‌آپ کانادایی اتاق فیتینگ لباس‌های شخصی‌سازی شده را از طریق تجربه خرید همه‌جانبه ارائه می‌دهد.

مشتریان با استفاده از اسکن‌های سه‌بعدی یک آواتار واقعی برای امتحان کردن لباس‌ها ایجاد می‌کنند، علاوه بر این برنامه موارد انتخاب شده را شخصی می‌کند. به عنوان مثال تنظیم طول اضافه کردن لوازم جانبی یا جدا کردن بخش‌هایی از لباس امکان‌پذیر است. در نهایت فناوری ساخته شده لباس‌ها را با پارامترهای بدن تنظیم و آنها را مطابق با فیزیک دنیای واقعی تجسم می‌کند. به این ترتیب استارت‌آپ مسائلی مانند تولید بیش از حد و بازده نارضی در صنعت مد را حل می‌کند.

نوولوم خیاطی مجازی سفارشی را فعال می‌کند

استارت‌آپ مستقر در ایالات متحده یعنی Novoloom، خیاطی مجازی سفارشی را با استفاده از اسکن و مدل‌سازی سه‌بعدی فعال می‌کند. این پلتفرم ابزارهای طراحی آنلاین را برای ایجاد لباس‌هایی متناسب با اندازه‌های بدن ارائه می‌دهد. ابزار طراحی آنلاین Regalia کاربران را قادر می‌کند تا لباس‌ها را در شکل‌ها و اندازه‌های مختلف بسازند. علاوه بر این سیستم Mosaic لباس‌های مجازی را به کیت‌های خیاطی DIY با قطعات پارچه ابزار و دستورالعمل‌های از پیش برش شده و برچسب‌گذاری شده تبدیل می‌کند، بنابراین با تشویق مردم به ایجاد لباس‌های خودساخته Novoloom به اقدامات غیراخلاقی مد می‌پردازد.

هوش مصنوعی و تجزیه و تحلیل داده‌ها

پیاده‌سازی هوش مصنوعی و تجزیه و تحلیل داده‌ها از اتوماسیون مدیریت تا بازاریابی محصول متفاوت است. این فناوری‌ها عیوب بصری را شناسایی و چین و چروک‌های پارچه را

رافراهم و با اعمال مواد سبز به اهداف اتلاف صفر کمک می‌کند. علاوه بر این نرم‌افزار طراحی سه‌بعدی به طور مجازی لباس‌ها را قبل از تولید هرگونه پارچه و ضایعات تجسم می‌کند. به این ترتیب استارت‌آپ‌ها نه تنها مشکلات تولید بیش از حد را حل می‌کنند، بلکه سرعت فروش را افزایش می‌دهند و هزینه‌های عملیاتی را به حداقل می‌رسانند.

شیپ شیفت تجهیزات ورزشی سه‌بعدی را چاپ می‌کند

استارت‌آپ کانادایی Shapeshift تجهیزات ورزشی و پزشکی را با استفاده از فناوری هوش مصنوعی متخصص چاپ سه‌بعدی چاپ می‌کند. این پلتفرم بدن انسان را اسکن می‌کند تا محصولات از پروتز تا کلاه دوچرخه را به طور کامل سفارشی کند.

سپس الگوریتم‌های هوشمند اسکن‌های سه‌بعدی کاربران را از نظر شکل عملکرد و تناسب بازسازی می‌کنند. براساس آنها چاپگرهای سه‌بعدی به سرعت اقلامی را در مقیاس بزرگ تولید می‌کنند، بنابراین فناوری سه‌بعدی Shapeshift تولید انبوه پوشیدنی‌های شخصی‌سازی شده را در مقیاس انبوه‌دموکراتیک می‌کند.

نیو اینداستریال اور در لباس بافتنی سه‌بعدی تولید می‌کند

استارت‌آپ هلندی New Industrial Order برای کاهش ضایعات مد سریع لباس‌های بافتنی با چاپ سه‌بعدی تولید می‌کند. ماشین‌های سه‌بعدی این استارت‌آپ لباس‌ها را بدون برش و دوخت یک تکه تولید می‌کنند. این تکنیک به فرد امکان می‌دهد نخ را باز و دوباره از آن برای بافندگی استفاده کند. علاوه بر این پلتفرم Knit-cloud در ترکیب با تولید دیجیتال زنجیره تامین لباس بافتنی سه‌بعدی را خودکار و به اقتصاد چرخشی در مد کمک می‌کند.

سفارشی‌سازی و شخصی‌سازی

اخیرا تقاضای قابل توجهی برای لباس‌های سفارشی شده ایجاد شده است که مشتریان براساس سلیقه، هدف و مناسبت خود شخصی‌سازی می‌کنند. نرم‌افزارهای مدرن مشتریان فرد را مستقیما

مدهمه‌جانیه

تمرکز بر ارتقای برند نمونه برداری دیجیتال و نمایشگاه‌های مجازی که با فناوری ۳۰/۳۰ توانمند شده‌اند، به‌طور قابل توجهی کارایی هزینه و تلاش‌های بازاریابی را بهبود می‌بخشند. استفاده از فناوری‌های فراگیر نیز با جایگزینی اشیاء فیزیکی با دارایی‌های دیجیتال ضایعات صنعت پوشاک را کاهش می‌دهد. علاوه بر این استارت‌آپ‌های نساجی واقعیت افزوده و گیمیفیکیشن آنلاین را برای تبلیغ و نمایش جدیدترین مجموعه‌ها ترکیب می‌کنند. آنها همچنین کاربران را در تجربیات واقعیت مجازی غوطه‌ور می‌کنند تا ویژگی‌های جدید را برجسته کنند و بازخورد ارزشمند کاربران را جمع‌آوری کنند. با این شیوه‌های همه‌جانبه استارت‌آپ‌ها صنعت مد را به شیوه‌ای خلاقانه و پایدار تغییر می‌دهند.

فورسورفیت یک پلتفرم Al-Fit برای خرده‌فروشان ایجاد می‌کند

Forsure Fit یک استارت‌آپ مستقر در ایالات متحده است که یک راه‌حل خرده‌فروشی نوآورانه را ارائه می‌دهد که برای ادغام یکپارچه با پلتفرم‌های موجود طراحی شده است. پلتفرم کاربر پسند آن دارای دکمه‌های سفارشی و یک فرآیند ورودی یک مرحله‌ای ساده است. در حالی که از محاسبه اندازه‌گیری بدنه اختصاصی خود برای توصیه‌های اندازه دقیق استفاده می‌کند و ورود داده‌ها را به حداقل می‌رساند.

Forsure Fit علاوه بر این تنظیمات آواتار پیشرفته را بر اساس تناسب اولیه مغایرت‌ها ارائه می‌دهد. خرده‌فروشان از معیارهای سیستم بهره‌مند می‌شوند و بینشی در مورد رفتار مشتری و روندهای اندازه‌گیری به دست می‌آورند. این رویکرد مبتنی بر داده همراه با ویژگی‌های متعدد این پلتفرم منجر به بازگشت محصول کمتر و افزایش تبدیل می‌شود.

آردوب یک پلتفرم مد دیجیتال AR می‌سازد

استارت‌آپ ایتالیایی ardrobe یک پلتفرم مد دیجیتال AR برای استفاده در فضاهای مجازی می‌سازد. فیلم‌ها و تصاویر در شبکه‌های اجتماعی فناوری AR لباس را شبیه‌سازی می‌کند و جریان طبیعی پارچه متحرک را تکرار می‌کند تا جلوه پارچه‌ای شبیه به زندگی ایجاد کند. مجموعه‌های دیجیتال شامل طرح‌های خیالی است که فراتر از مفاهیم مد موجود است. به این ترتیب مد AR استراتژی‌های خلاقانه‌ای را برای تعامل با مصرف‌کنندگان به ارمغان می‌آورد و آن را فراگیر، متنوع و پایدار می‌کند.

جمع‌بندی

صنعت نساجی در حال پذیرش دیجیتالی شدن پیشرفت در علم مواد و مهندسی ساخت است. این روندها با استفاده از شیوه‌های پایدار و اخلاقی به‌طور موثر لباس تولید می‌کنند. در آینده منسوجات تولیدشده با محیط‌زیست حتی در دسترس تر و مقرون به‌صرفه‌تر خواهند بود، به عنوان مثال منسوجات بُعدی در طول زمان در معرض گرما، نور یا رطوبت شکل و عملکرد خود را تغییر می‌دهند. گرایش‌ها و استارت‌آپ‌های صنعت نساجی که در این گزارش مشخص شده‌اند فقط سطح روندهایی را که در طول نوآوری مبتنی بر داده‌های استارت‌آپ اینسایت‌شناسایی شده به صورت مختصر معرفی می‌کند.

اندازه‌گیری می‌کنند. الگوریتم‌های یادگیری ماشین الگوهای عملیاتی پنهان قبلی را برای بهینه‌سازی فرآیندهای تجاری شناسایی می‌کنند، علاوه بر این هوش مصنوعی رفتار مصرف‌کننده را برای ارائه توصیه‌های بهتر و دریافت بینش در مورد نوسانات بازار ردیابی می‌کند. به این ترتیب راه‌حل‌های مبتنی بر داده گردش کار را بهبود می‌بخشند، مجموعه نیروی کار را کنترل می‌کند و کیفیت محصول نهایی را افزایش می‌دهند.

سن استایل برچسب‌گذاری پوشاک توسط هوش مصنوعی را ارائه می‌کند استارت‌آپ اسپانیایی SENSTILE ویژگی‌های نساجی را با استفاده از حسگرها و الگوریتم‌های هوش مصنوعی دیجیتالی می‌کند. این استارت‌آپ حسگرهایی می‌سازد که خواص بصری و شیمیایی منسوجات را اسکن می‌کند. سپس الگوریتم‌های هوش مصنوعی آن مکانیک‌های حسی پارچه مانند احساس و لمس را درک می‌کنند. تجمیع‌کننده راه‌اندازی FabrikHUB داده‌ها را به فایل‌ها با شناسه دیجیتالی مواد ترجمه می‌کند. بر این اساس SENSTILE در میان پایگاه‌های اطلاعاتی پیمایش می‌کند تا مناسب‌ترین تامین‌کنندگان را پیشنهاد کند، بنابراین در زمان صرفه‌جویی و اتلاف منابع را حذف می‌کند.

یونا تو ماسیون طراحی مبتنی بر هوش

مصنوعی را ارائه می‌دهد

استارت‌آپ آلمانی Yoonai نرم‌افزار مبتنی بر هوش مصنوعی را برای خودکارسازی فرآیندهای طراحی ارائه می‌دهد و از یادگیری ماشین برای تجزیه و تحلیل داده‌های ورودی مد و تولید طرح‌های دیجیتال استفاده می‌کند. به عنوان داده‌های ورودی پلتفرم نقاشی‌ها، عکس‌ها و نمونه‌های اولیه کاربران را جمع‌آوری می‌کند. بر این اساس ابزار تحلیلی مجموعه‌های جدید چاپ مواد و طرح‌های رنگی را پیشنهاد می‌کند، در نتیجه yoonai گردش کار طراحی را بهینه کرده و باعث می‌شود زمان کارآمد صرفه‌جویی در هزینه و سازگار با محیط‌زیست باشد.

طراحی روش جدیدی برای پرداخت مطالبات بخش خصوصی

در ادامه توجهات ویژه مقام معظم رهبری به موضوع اقتصاد و بهبود وضعیت اقتصادی خانوارها، معظمله سال جاری را با عنوان «جهش تولید با مشارکت مردم» نامگذاری کردند؛ شعاری که قرار است تضمین کننده تداوم رشد و توسعه اقتصاد کشور باشد. این در حالی است که در دو سال اخیر سیاست‌های دولت سیزدهم موجب شد تا پس از پشت سر گذاشتن دهه از دست رفته ۱۳۹۰، یک بار دیگر اقتصاد ایران به مسیر رشد باز گردد و بارشدهی بیش از ۶ درصد، امیدها برای تداوم این مسیر را افزایش دهد.

در همین راستا، دولت در کنار دنبال کردن، سیاست‌های دو سال اخیر خود در سال جاری و با توجه به شعار سال، توجه ویژه‌تری به مقوله تولید و رشد اقتصاد را در دستور کار خود قرار داده است که شامل تأمین مالی تولید از طرق مختلف و متنوع، مردمی‌سازی اقتصاد و پیش‌بینی پذیر کردن اقتصاد و... می‌شود. در این ارتباط سیداحسان خاندوزی، وزیر امور اقتصادی و دارایی و سخنگوی اقتصادی دولت در گفت‌وگو با «ایران»، علاوه بر تشریح اقدامات و دستاوردهای دولت در سال گذشته، نقشه راه تقویت تولید و بهبود وضعیت اقتصادی کشور را ارائه داده است.

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های مدنظر فعالان اقتصادی، پیش‌بینی پذیر شدن اقتصاد است، در این خصوص چه اقداماتی صورت گرفته است؟

رویکردی که همواره دولت بر آن پافشاری دارد تقویت عوامل بنیادی بنگاه‌های اقتصادی است. به تبعیت از این سیاست، از اختیارهای قانونی برای بهبود سودآوری و سهولت انجام کسب و کار تمرکز خواهیم داشت. تلاش‌های جدی دولت برای تحقق گشایش‌های سیاسی و دیپلماسی در شرایطی که سطح مناقشات در منطقه و جهان قابل اعتناست، مصداق دیگری است که نشان می‌دهد دولت با وجود جنگ اقتصادی، مسائل تولید را در کشور به مسائلی که ریشه در اقدام‌های خصمانه خارجی دارد گره نمی‌زند و بهانه‌جویی نمی‌کند. به‌عنوان دولت، نقش مادر قبال بازار سرمایه حمایت‌قاعده‌مند و فنی است. در موضوع‌هایی که عدم قطعیت‌ها را در اقتصاد افزایش خواهد داد، مسلماً همانند گذشته ورود و از صنایع حمایت خواهیم کرد. این رویکرد اساسی را دنبال خواهیم کرد که تصمیمات به‌گونه‌ای اتخاذ شود که ضمن حفظ قابلیت پیش‌بینی‌پذیری، امکان برنامه‌ریزی بلندمدت هم برای صنایع و هم برای سرمایه‌گذاران فراهم شود.

در موارد متعددی نظیر مسأله عوارض صادراتی، مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی، بیمه، حقوق گمرکی و غیره مراقبت‌های لازم را قطعاً خواهیم داشت. ضمن اینکه به قواعدی برای ساماندهی بدهی‌های معوق دولت به بخش خصوصی رسیدیم و خبر خوب دیگر اینکه

ابزارهای مالی را برای رسیدن به این هدف بازطراحی خواهیم کرد. ویژگی‌هایی به ابزارهای مالی افزوده خواهد شد که امکان تهاوت مطالبات بخش خصوصی از دولت با حقوق دولتی یا اعتبار مالیاتی را فراهم کند.

بر اخذ مالیات از فعالیت‌های غیرمولد تأکید داریم و پیگیری خواهیم کرد تا قوانین لازم برای نامعتبر شدن اسناد غیررسمی و اخذ مالیات از سوداگری نهایی شود. این ضوابط قانونی باهدف هدایت سرمایه‌های خرد به سمت مقاصد مدنظر سیاستگذار تصویب خواهد شد. به این منظور که سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مولد اقتصادی تقویت شود و از طریق مردمی‌سازی اقتصاد، جامعه از منافع و سودآوری فعالیت‌های اقتصادی مولد بهره‌مند شود.

از طریق قوانینی که با پیگیری‌های جدی دولت به تصویب رسید، افزایش تعداد شرکت‌های پروژه سهامی عام در بازار سرمایه برای اصلاح تشکیل سرمایه و

پیشبرد هر چه بهتر طرح‌های توسعه صنایع سیاست‌گذاری شده است و تحقق آن را رصد خواهیم کرد.

ابزارها و محصولات مهم دیگری نیز در بازار سرمایه در نتیجه این سیاست‌گذاری‌ها، عملیاتی خواهد شد. اهداف این ابزارها و محصولات نیز متعدد و متنوع خواهد بود. با هدف کاهش ریسک قطعی انشعابات انرژی صنایع (قطعی گاز و برق و...)، شاهد فعال شدن بازار معاملات گواهی صرفه‌جویی انرژی، پساب و... در بورس‌ها خواهیم بود. برخی ابزارهای مالی؛ مانند صندوق‌های بازنشستگی، منابع پایدار جدیدی را به سمت بازار سرمایه هدایت خواهد کرد. در موضوع مالیات، نیز سیاست‌گذاری‌های هدفمندی داشته‌ایم و آثار آن پس از شروع اجرای برنامه‌ها نمایان می‌شود.

در انضباط مالی دولت بسیار قاعده‌مند و سختگیرانه عمل شد. دولت در بحث تراز بودن بودجه در سال آینده دغدغه‌های جدی داشت و در تعامل با مجلس بر رعایت این ملاحظات اصرار داشت. نگاه دولت این است که کسری و ناترازی بودجه منشأ بسیاری از پیامدهای منفی در اقتصاد کشور از جمله در بازار سرمایه است.

تلاش دولت در افزایش تعاملات میان نهادهای ناظر بازارهای مالی مضاعف خواهد بود. دولت معتقد است بدون دستیابی به بازارهای مالی متری، فائق آمدن بر برخی مشکلات امکان‌پذیر نخواهد بود. بویژه وقتی که دولت عزم خود را برای تحقق برخی گشایش‌های اقتصادی از طریق عضویت در شانگهای، بریکس، تجارت اوراسیا و غیره جدی کرده است؛ لذا برای دستیابی به اهداف کشور در تأمین مالی تولید، رشد اقتصادی و همچنین عملیاتی شدن ابزارهای متری برای ورود سرمایه خارجی بیش از پیش باید ظرفیت‌های صنعت مالی کشور از طریق تحقق تعاملات حداکثری، در خدمت اقتصاد کشور قرار گیرد. از این طریق بهبود اساسی در برخی سیاست‌گذاری‌های پولی، مالی و ارزی با هدف ثبات مالی بیشتر را در اولویت برنامه‌ها داریم.

همچنین در حوزه کسب و کار تدوین و تصویب آیین‌نامه موضوع ماده ۲۴ و ۳۰

قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار که پس از پیگیری فراوان به نتیجه رسید موجب می‌شود از این پس دستگاه‌های دولتی نتوانند با تصویب مقررات، بدون اطلاع‌رسانی قبلی، نااطمینانی در فضای کسب و کار کشور ایجاد کنند. هیأت مقررات‌زایی نیز با رصد مقررات و دریافت گزارش‌های مردمی، دستورالعمل‌ها و مقرره‌های خلاف این قاعده را ابطال می‌کند.

در خصوص تأمین مالی چه اقداماتی برای حمایت از بنگاه‌های اقتصادی صورت گرفته است؟

با توجه به ساختار تأمین مالی در کشور که بانک محور است و از طرفی به دلیل مواجهه با نرخ تورم بالا در سال‌های اخیر که منجر به اتخاذ تصمیم در خصوص اجرای سیاست کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها شده است، عملاً تأمین مالی پروژه‌ها از طریق سیستم بانکی با محدودیت مواجه است، از این رو با توجه به اهداف شعار سال جاری مبنی بر رشد تولید و مهار تورم، بهره‌گیری از سایر روش‌های تأمین مالی از جمله از طریق بازار سرمایه، ابزارهای اعتباری بازار پول، ابزارهای تضمین و... حائز اهمیت است. در این رابطه از تشکیل کمیته تسهیل تأمین مالی طرح‌ها با استفاده از ظرفیت‌های شرکت پروژه سهامی عام، تأمین مالی جمعی ریالی و ارزی، گواهی اعتبار مولد (گام)، فراهم‌سازی زیرساخت‌های لازم جهت استفاده از ظرفیت‌های تأمین مالی به شیوه و اگذاری مطالبات قراردادی (فاکتورینگ) و توسعه و تنوع‌بخشی به روش‌های تأمین مالی تولید با استفاده از ظرفیت‌های مؤسسات (صندوق‌های) تضمین غیردولتی اشاره کرد.

روش نخست، «تشکیل کمیته تسهیل تأمین مالی طرح‌ها با استفاده از ظرفیت‌های شرکت پروژه سهامی عام» است. برای نخستین بار تمرکز بر تأمین مالی پروژه‌های نیمه تمام از طریق روش‌های غیربانکی و به‌طور مشخص روش‌های معرفی شده در بازار سرمایه کشور و تشکیل «کمیته تخصصی تسهیل تأمین مالی پروژه طرح‌ها از طریق شرکت پروژه سهامی عام» در وزارت امور اقتصادی و دارایی مدنظر قرار گرفته و انتظار می‌رود با بهره‌گیری از ظرفیت‌های بازار سرمایه، اقتصاد کشور شاهد ارتقای تأمین مالی فعالان اقتصادی با استفاده از ظرفیت‌های بازار سرمایه و توسعه و تعمیق بازار سرمایه باشد. با توجه به حجم بالای پروژه‌های ناتمام در کشور، روند نزولی انباشت سرمایه و نقش تحولات اقتصاد کلان بویژه در حوزه ارزی در توجیه‌ناپذیر شدن اقتصادی پروژه‌های دارای توجیه اقتصادی در گذشته، تسریع در اجرا و بهره‌برداری از پروژه‌های نیمه تمام بیش از گذشته ضرورت یافته است.

روش دیگر، «تأمین مالی جمعی ریالی و ارزی» است. با توجه به تنگناهای مالی موجود نظام بانکی و کاهش قدرت تسهیلات دهی بانک‌ها و عدم تطابق سررسید میان منابع کوتاه‌مدت بانکی و مصارف بلندمدت پروژه‌های کلان، تأمین مالی از بازار سرمایه، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. تأمین مالی جمعی که بنگاه‌ها به وسیله آن تمام یا بخشی از منابع مالی مورد نیاز شروع یا توسعه کسب و کار خود را تأمین می‌کنند، به‌عنوان یکی از ابزارهای نوین تأمین مالی با قابلیت‌های بسیاری که از خود نشان داده است، در یک سال اخیر با

مقبولیت خوبی مواجه شده و به خوبی جای خود را بین متقاضیان تأمین مالی پیدا کرده است. این روش تأمین مالی هم‌اکنون توسط شرکت فرابورس ایران در حال اجرا است و شرکت‌ها و بنگاه‌های توانمند برای تأمین مالی از روش مذکور استفاده کنند. ابزار تأمین مالی مذکور قابلیت‌های بسیاری دارد و در چند سال اخیر نیز از طرف سرمایه‌گذاران با استقبال خوبی مواجه شده است. همچنین فراهم کردن بسته‌های لازم جهت امکان تأمین مالی ارزی برای بنگاه‌ها در حال انجام است. در تأمین مالی جمعی ارزی، منابع مورد نیاز ارزی راه‌اندازی یا توسعه یک کسب‌وکار برای پروژه‌های دانش‌بنیان و فناوری صادراتی ارز آور تأمین شده و تأمین کننده منابع نقش مشارکت کننده در طرح را دارد. حوزه جغرافیایی اجرای طرح، داخل کشور بوده و منابع ارزی برای سرمایه‌گذاری در این طرح‌ها صرفاً از طریق سرمایه‌گذاران خارجی با منشأ ارز خارجی قابل تأمین است. مصوبه مربوطه در کمیسیون ارزی بانک مرکزی تصویب شده است. در بازار سرمایه و هیأت سرمایه‌گذاری خارجی اقدام‌های لازم در حال انجام است. مجموع ظرفیت در نظر گرفته شده برای تأمین مالی طرح‌ها براساس مصوبه بانک مرکزی از این محل سالانه تا سقف ۵۰ میلیون دلار و برای هر پروژه تا سقف ۵ میلیون دلار است.

زیرساخت‌های لازم برای استفاده از ظرفیت‌های تأمین مالی به شیوه واگذاری مطالبات قراردادی (فاکتورینگ) است. فاکتورینگ از روش‌های متداول در سایر کشورها و یکی از سریع‌ترین خدمات مالی در حال رشد در جهان است. به موجب ماده (۶) آیین‌نامه اجرایی ماده (۸) قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی، علاوه بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی، شرکت‌های واسپاری (لیزینگ)، شرکت‌های بیمه، نهادهای مالی بورسی، صندوق‌های توسعه‌ای و حمایتی نظیر صندوق نوآوری و شکوفایی، صندوق‌های پژوهش و فناوری و... مجاز به پذیرش فاکتورینگ جهت تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی هستند. در این خصوص «سامانه ثبت و واگذاری مطالبات قراردادی (فاکتورینگ)» در وزارت امور اقتصادی و دارایی طراحی و پیاده‌سازی شده و به صورت آزمایشی برای بهره‌برداری کاربران و فعالان اقتصادی آماده‌سازی شده و «دستورالعمل اجرایی و متن قرارداد همسان و واگذاری مطالبات قراردادی (در دو قالب دو جانبه و سه جانبه)» تدوین شده و در سامانه بارگذاری شده است. جلساتی نیز با برخی بانک‌های تخصصی، شرکت‌های تأمین سرمایه و شرکت‌های بخش غیردولتی برای تبادل نظر و هم‌فکری در انعقاد قرارداد فاکتورینگ و بررسی موضوع جهت مشخص شدن نیازمندی‌ها یا نواقص موجود در فرایندهای پیش‌بینی شده در آیین‌نامه اجرایی به منظور عقد قرارداد فاکتورینگ در حال برگزاری است.

روش دیگر «توسعه و تنوع‌بخشی به روش‌های تأمین مالی تولید با استفاده از ظرفیت‌های مؤسسات (صندوق‌های) تضمین غیردولتی» است. مؤسسات تضمین، به‌عنوان یکی از نهادهای مؤثر در بهبود فرایندهای تأمین مالی در عمده‌کشورهای توسعه یافته محسوب می‌شوند. این مؤسسات، تسهیل‌کننده تأمین مالی بویژه برای شرکت‌های کوچک و متوسط (SME) بوده و برای آنها ضمانت‌نامه‌های مورد نیاز را صادر می‌کند. در این زمینه، اجرایی‌سازی آیین‌نامه اجرایی ماده (۹) قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی، موضوع تأسیس مؤسسات (صندوق‌های) تضمین غیردولتی، در وزارت امور اقتصادی و دارایی در دست اقدام قرار دارد.

روش دیگر «گواهی اعتبار مولد (گام)» است؛ یکی دیگر از ابزارهای اعتباری تأمین مالی است که با هدف رفع موانع پولی، تأمین سرمایه در گردش سالم و پایدار برای واحدهای تولیدی در نظر گرفته شده است و در راستای توسعه استفاده از این ابزار، اخیراً هیأت محترم وزیران اقدام به تصویب آیین‌نامه پذیرش اوراق گواهی اعتبار مولد (گام) در دستگاه‌های اجرایی کرده است. امیدمی‌رود با افزایش مصارف پیش‌بینی شده برای این اوراق از طریق پذیرش اوراق گام توسط دستگاه‌های اجرایی بابت مطالبات خود از بنگاه‌های اقتصادی (نظیر مالیات، حق بیمه نیروی کار و...)، گام مؤثری در افزایش تقاضا و متعاقباً شتاب بخشی به گسترش استفاده از این ابزار برداشته شود. روش دیگر تأمین مالی، «فراهم‌سازی

در بخش مالیات شاهد جهش قابل توجه شاخص‌ها هستیم. این اتفاق چه کمکی به اقتصاد ملی و عادلانه شدن آن می‌کند؟

افزایش سهم درآمدهای مالیاتی در تأمین مالی دولت و تبدیل مالیات‌ها به منبع اصلی تأمین هزینه‌های جاری، یکی از رویکردهای اصلی دولت با توجه به اسناد بالادستی همچون سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (بند ۱۷) و سیاست‌های کلی تدوین برنامه هفتم توسعه بوده است. بر همین اساس وزارت امور اقتصادی و دارایی تلاش کرد بدون تحمیل بار

مالیاتی اضافی بر بخش شفاف اقتصاد، با شناسایی اشخاص فاقد شناسنامه در نظام مالیاتی و کاهش زمینه‌های فرار مالیاتی، درآمدهای مالیاتی را افزایش دهد و اتخاذ این سیاست در دولت سیزدهم منجر به رشد قابل توجه وصول مالیات‌ها و به تبع آن بهبود شاخص‌های عملکردی نظام مالیاتی شده است.

شایان توجه است در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ و همچنین یازده ماهه سال ۱۴۰۲، رشد درآمدهای مالیاتی نسبت به دوره مشابه سال قبل به ترتیب ارقامی حدود ۵۸ درصد، ۶۳ درصد و ۵۶ درصد را به خود اختصاص داده و این در حالی است که رشد درآمدهای مالیاتی در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۲۸ و ۲۹ درصد بوده است.

همچنین شاخص‌های مالیات به منابع عمومی دولت و مالیات به اعتبارات هزینه‌ای طی یازده ماهه سال گذشته به ترتیب ارقامی حدود ۴۷ درصد و ۶۱ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که شاخص‌های مذکور طی سنوات اخیر به طور متوسط به ترتیب ۳۵ درصد و ۶۱ درصد بوده است؛ بنابراین در دولت سیزدهم اتکای بودجه دولت به درآمدهای ناپایدار نفتی کاهش یافته که این امر به منزله کاهش وابستگی به درآمدهای ناپایدار و به تبع آن کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد ایران از عوامل برون‌زا همچون تحریم‌ها و فراهم شدن کاهش زمینه تورم است.

نگرانی از وضعیت ناپایدار نفت به دلیل محدودیت ذخایر، دولت را به این نتیجه رسانده است که باید بر تأمین منابع بودجه از محل درآمدهای پایدار و کاهش سهم درآمدهای نفتی در تأمین هزینه‌های جاری اهتمام ورزد؛ اقداماتی که از ابتدای دولت سیزدهم برای اجرای قانون پایانه‌های فروشگاهی و همچنین شناسایی مؤدیان جدید مالیاتی، موجب رشد قابل توجه تعداد مؤدیان مالیاتی شد. این تمهیدات به همراه سایر موارد از جمله تلاش دولت برای شناسایی فراریان مالیاتی و حرکت سازمان امور مالیاتی به سمت داده‌محوری و الکترونیکی کردن فرایندهای شناسایی و وصول مالیات بویژه ایجاد ارتباط میان

تراکنش بانکی و فعالیت اقتصادی اشخاص، موجب شد در دو سال اخیر بیش از ۲.۴ میلیون مؤدی جدید شناسایی و بالغ بر ۲۳ میلیون درگاه بانکی ساماندهی شود که نتیجه همه این اقدامات افزایش شناسایی و وصول درآمدهای مالیاتی بر پایه داده‌ها و اطلاعات مستند و جهش قابل توجه شاخص‌ها بوده است.

البته این مهم، نه از طریق تشدید فشار بر مؤدیان شفاف بلکه از طریق افزایش پایه‌های مالیاتی، شناسایی مؤدیان جدید مالیاتی، بهره‌گیری از نظام هوشمند مالیاتی و گسترش فرهنگ مالیاتی بوده است به طوری که در سال ۱۴۰۲ حدود ۵۰ درصد از مشاغل مالیات صفر و حدود ۴۰ درصد نیز مالیات زیر ۲۰ میلیون تومان پرداخت کرده‌اند. همچنین طی دو سال گذشته از بار مالیاتی بخش تولید نیز به میزان هفت درصد کاسته شده است.

علت این جهش قابل توجه در شناسایی مؤدیان مالیاتی و افزایش درآمدهای مالیاتی، تکیه بر اطلاعات شفاف، دقیق و بدون فشار بر مؤدیان کنونی و از طریق شناسایی مؤدیان جدید، تمرکز بر پایه‌های جدید مالیاتی و مقابله بیش از پیش با فرار مالیاتی با تکیه بر هوشمندسازی نظام مالیاتی بوده است. معنای این عبارت این است که دولت به جای فشار مالیاتی به مؤدیان شفاف، با انجام اصلاحاتی فراریان مالیاتی را شناسایی کرده و این گام مهمی در راستای عدالت مالیاتی بوده است.

در همین حال یادآوری می‌شود دولت سیزدهم به دنبال ایجاد عدالت مالیاتی و حل ریشه‌ای این مسأله با طراحی پایه مالیات بر مجموع درآمد در قالب اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم است.

علاوه بر این، تصویب مالیات بر عایدی سرمایه به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای مالیاتی در راستای مقابله با فعالیت‌های سوداگرانه مخرب در بازار دارایی‌ها شامل املاک، خودرو، ارز و طلا از دیگر دستاوردهای دولت سیزدهم در حوزه مالیاتی است.

در حال حاضر سهم عمده درآمدهای مالیاتی از منابع مالیات بر درآمدهای شرکت‌ها، مالیات بر ارزش افزوده و مالیات بر حقوق وصول می‌شود که ان‌شاءالله با تصویب و اجرایی شدن قانون مالیات بر مجموع درآمد، سهم منابع مختلف تعدیل و کمک به اقتصاد ملی و عادلانه شدن آن خواهد شد. شایان ذکر است اقدامات سازمان امور مالیاتی در شناسایی مؤدیان جدید و بررسی فعالیت مالی فعالان اقتصادی در بخش اشخاص حقیقی، عدالت مالیاتی بین این مؤدیان را نیز نسبت به گذشته بهبود داده است.

با توجه به نوسانات بازار سرمایه در ماه‌های گذشته، وزارت امور اقتصادی و دارایی چه برنامه‌ای برای بهبود شرایط این بازار دارد؟

دولت سیزدهم همواره سعی کرده با استفاده از ابزارهای حمایتی، از بورس حمایت کرده و با اقداماتی در راستای پیش‌بینی‌پذیر کردن اقتصاد و کاهش نااطمینانی‌ها، ثبات نسبی را به اقتصاد بازگرداند تا متأثر از آن وضعیت بازار سرمایه نیز ثبات شود.

در چند ماه اخیر وزارت امور اقتصادی و دارایی با همکاری سازمان بورس و اوراق بهادار سعی کرده با افزایش تنوع بخشی در ابزارهای سرمایه‌گذاری در بازار سرمایه، جذابیت سرمایه‌گذاری در بازار مذکور را افزایش دهد. برای نمونه می‌توان توسعه کمی و کیفی صندوق‌های سرمایه‌گذاری و طراحی صندوق‌های سرمایه‌گذاری جدید، پذیره‌نویسی شرکت‌های سهامی عام پروژه به منظور تأمین مالی پروژه‌های کلان اقتصادی از بورس، تسهیل پذیرش شرکت‌های دانش‌بنیان در بورس و فرابورس، تسهیل گری و کاهش مدت زمان فرایندهای افزایش سرمایه شرکت‌های ثبت شده نزد سازمان بورس و اوراق بهادار، متنوع‌سازی روش‌های تأمین مالی مسکن از طریق بازار سرمایه، طراحی نسل جدید الگوریتم‌ها و هشدارهای نظارتی (بورس‌بان)، تعیین تکلیف متوفیان سهام عدالت، توسعه برگزاری مجامع الکترونیکی و آریزهای صندوق توسعه ملی به صندوق تثبیت بازار سرمایه اشاره کرد.

همچنین معرفی و طراحی ابزارهای جدید در راستای تنوع بخشی به سبد سرمایه‌گذاری آحاد جامعه، پرداخت سود سهام و تسویه سودهای معوق، بیمه کردن پرتفوی سهام متعلق

به اشخاص حقیقی در راستای حمایت از بازار سرمایه، ایجاد امکان توثیق الکترونیکی سهام، اصلاح ساز کارهای صندوق های ETF دولتی، اصلاح آیین نامه اجرایی آزادسازی سهام عدالت و... از مجموعه اقداماتی است که در راستای حمایت از بازار سرمایه انجام شده یا در دست انجام است.

دولت حساب ویژه ای روی بازار سرمایه کشور باز کرده است. در ورود و تشکیل سرمایه در کشور از طریق سرمایه گذاران خارجی، ابزارهای بازار سرمایه و ظرفیت های خالی این اکوسیستم مورد توجه دولت است. تداوم و تقویت نقش آفرینی بازار سرمایه در نظام تأمین مالی کشور قطعاً مسیر توسعه ابعاد کمی و کیفی این بازار میسر خواهد بود. با این رویکرد، صنعت و نهادهای مسئول بازارهای مالی باید همسو و همگرا تر عمل کنند. افزایش نقش آفرینی بازار سرمایه در اقتصاد کشور همواره مورد تأکید دولت است و مصمم هستیم موانع رسیدن به این هدف مهم را رفع کنیم.

در موضوع سواد مالی از طریق زیرساخت پیمایش سواد مالی ایرانیان که اخیراً تحقق یافته است، به شکل مؤثر و هدفمندی برنامه ها را در اعطای گواهینامه های حرفه ای و فعالیت گسترده تر در نظام آموزشی دنبال خواهیم کرد. اینکه فعالان بازار سرمایه اطمینان یابند دولت در صدد پشتیبانی و حمایت قاعده مند از بازار سرمایه است نه مداخله غیر فنی، برای دولت نکته مهمی است.

تمرکز ما در دولت تلاش برای کاهش بسیاری از ریسک های مؤثر بر صنایع با هر منشأ است و اینکه مشارکت جامعه را در اقتصاد از طریق سرمایه گذاری در بازار سرمایه و بهره مندی از سودآوری فعالیت های اقتصادی افزایش دهیم. با مدیریت درآمد و هزینه، سعی کردیم سهم ببری از منابع در بازار بدهی را حتی برای دولت متناسب نگه داریم تا این منابع بیشتر صرف تأمین سرمایه در گردش یا توسعه خطوط تولید شرکت ها شود. تلاش هایی را برای تسهیل افزایش سرمایه شرکت ها و هلدینگ ها آغاز کرده ایم و از ابزارهای قانونی برای ایجاد و توسعه زیرساخت های جدید تقویت نظام تأمین مالی مانند رتبه بندی اعتباری، صندوق ها و

ابزارهای کالایی استفاده خواهیم کرد.

در این زمینه منشورهای مرحله تعریف و شناخت تا مرحله بهره برداری تنظیم شده اند و دستگاه ها اقداماتی را برای تحقق این پروژه های محرک آغاز کرده اند.

اقدامات توسعه ای و اصلاحی مبتنی بر سند و برنامه راهبردی سازمان بورس و اوراق بهادار نیز استمرار خواهد داشت. با تشکیل بازار نوآفرین، زمینه حضور شرکت های دانش بنیان فراهم شده است و در آینده آثار مثبت این اقدام، هم به کارکرد و اقبال بازار و هم به پشتیبانی زنجیره تولید در کشور منجر خواهد شد. بهبود ابعاد کمی و کیفی نهادهای مالی خدمات دهنده همچون گذشته تداوم خواهد داشت. هوشمندسازی و الکترونیکی سازی فرایندهایی که نیاز و در مواردی مانند پرداخت سودهای رسوبی حقوق فعالان بازار تلقی می شود همچنان در دستور کار خواهد بود.

مباحث فنی و کارشناسی در خصوص زیرساخت های نظارتی و اصلاح و توسعه ریزساخت های بازار از جمله موضوعات مهمی است که به شکل جدی تری با توجه به ریسک های سیستماتیک و غیر سیستماتیک دنبال خواهد شد و انتظار بر این است که اتفاقات مؤثری در این زمینه رقم زده شود.

بر طراحی ابزارها و نهادهای مالی که با شریعت منطبق باشند همچنان تأکید خواهیم داشت. اثربخشی ابزارها و نهادهای موجود نیز در بخش های مختلف اقتصادی کشور مانند بخش مسکن مسأله مهم دیگری است که تعقیب خواهد شد.

انجام بازنگری های لازم در مقررات با رویکرد بهبود پارامترهای اساسی بازار بویژه نقدشوندگی، برنامه مهم دیگری است که به شکل مستمر ادامه خواهد داشت.

در موضوع سهام عدالت به طور ویژه ای در صدد رفع مشکلات و ایرادات موجود هستیم و با اولویت بالایی این برنامه ملی را به نفع منافع سهامداران جمع بندی خواهیم کرد.

مقوله بسیار مهم اصول حاکمیت شرکتی و رساندن آن به سطحی که به عنوان یک قانون دائمی در کشور اجرایی شود، برنامه مهم و اساسی دیگری است که معتقدیم آثار مستقیمی بر بازار سرمایه و فعالیت های سرمایه گذاری در کشور خواهد داشت.

افزایش ضریب مؤثر نفوذ بازار سرمایه، فرهنگ سازی و اقداماتی در راستای ترمیم اعتماد را به عنوان برنامه اولویت دار دیگری دنبال خواهیم کرد.

در سیاست های کلان نیز مسائل متعددی نظیر کاهش جذابیت های اقتصادی غیر شفاف و... چهارچوب اصلی برنامه اقتصادی است که به اشکال مختلفی فعالیت در اکوسیستم های قانونی سرمایه گذاری کشور را جذاب تر خواهد کرد.

در اواخر سال گذشته دومین گام هوشمندسازی گمرک برداشته شد؛ در آینده با چه گمرکی مواجه خواهیم شد؟

باعنایت به نیازمندی های جدید فنی و کسب و کاری گمرک، طرح هوشمندسازی گمرک بر اساس طرح تحول دیجیتال گمرک با طراحی و بازنویسی شده و امروز در حال انجام اقدامات برای استقرار سامانه و تحقق هوشمندسازی امور در گمرک هستیم.

ساده سازی و تسهیل اظهار با توجه به دریافت یکباره اطلاعات از یک درگاه از بازرگانان، کاهش زمان سیر تشریفات گمرکی، متمرکز شدن سامانه و یکپارچگی اطلاعات گمرکات اجرایی، همسان سازی فرایندهای گمرکی در همه گمرکات اجرایی، تناسب سامانه با تکالیف قانونی و امکان توسعه آن در کمترین زمان متناسب با قوانین و بخشنامه ها، هوشمندسازی کنترل ها اعم از ارزش، تعرفه، مجوزهای ترخیص، مبالغ متعلقه به حقوق ورودی، استفاده از هوش مصنوعی برای اعمال مدیریت ریسک در کنترل کالاها، پیشگیری از تخلفات، حکمرانی داده و امکان سیاستگذاری و تصمیم گیری بر اساس داده های قابل اتکا و شفافیت، از دستاوردهای اجرایی طرح هوشمندسازی در گمرک خواهد بود. /ایران

گزیده‌ای از وضعیت بخش‌های صنعت و معدن کشور

رشد ارزش افزوده گروه صنایع

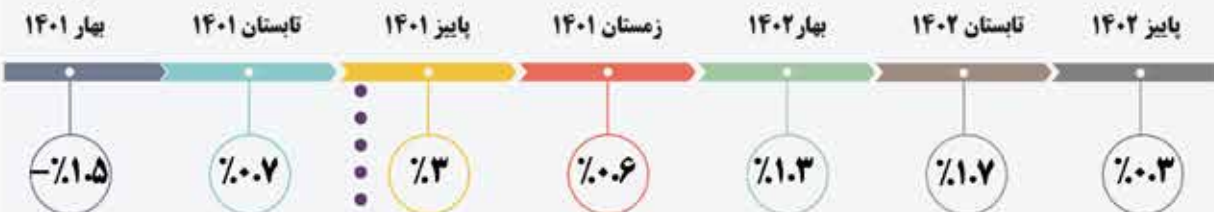

ارزش افزوده گروه صنعت در پاییز ۱۴۰۲ ۴۷.۴ هزار میلیارد تومان بوده که رشد منفی ۱.۳ درصدی را نسبت به مدت مشابه سال قبل تجربه کرده است. مشارکت در رشد اقتصادی پاییز ۱۴۰۲ این گروه نیز منفی ۱.۳ واحد درصد بوده است.

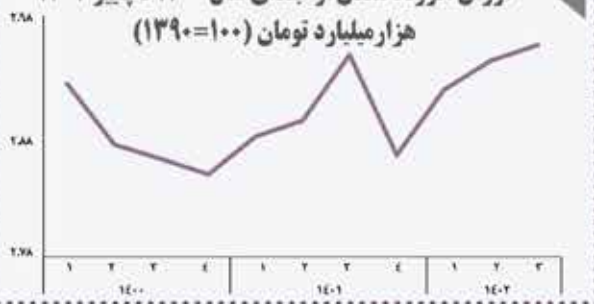
ارزش افزوده گروه صنایع از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا پاییز ۱۴۰۲
هزار میلیارد تومان (۱۳۹۰=۱۰۰)

رشد ارزش افزوده بخش معدن

ارزش افزوده معدن از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا پاییز ۱۴۰۲
هزار میلیارد تومان (۱۳۹۰=۱۰۰)

ارزش افزوده معدن در پاییز ۱۴۰۲ با رشد ۰.۳ درصدی به حدود ۲۹.۶ هزار میلیارد تومان رسیده است.

فولاد خام

۲۴ میلیون تن

محصولات فولادی

۱۷ میلیون تن

شمش آلومینیوم

۴۷۲ هزار تن

سیمان

۵۵ میلیون تن

کاشی و سرامیک

۳۹۶ میلیون متر مربع

کنسانتره ذغال سنگ

۱۲۶۹ هزار تن

وسایل حمل و نقل

۱۰۲۹ هزار دستگاه

لوازم خانگی

۵۳۸۸ هزار دستگاه

شیشه جام

۱۲۷۹ هزار تن

چرم

۴۶ میلیون فوت مربع

محصولات پتروشیمی

۵۵ میلیون تن

روغن ساخته شده نباتی

۱۵۵۹ هزار تن

تولید کالاهای معدنی منتخب طی ۹ ماهه ۱۴۰۲

تولید کالاهای صنعتی منتخب طی ۹ ماهه ۱۴۰۲

* وسایل حمل و نقل شامل انواع سواری، وانت، اتوبوس، مینی‌بوس و ون، کامیون، کامیونت و کشنده و تراکتور * لوازم خانگی شامل یخچال و فریزر، ماشین لباسشویی، کولر آبی

فروردین ۱۴۰۳

منبع: مرکز آمار و وزارت صمت

میسار جیبی نژاد

بزرگترین چالش‌های تجاری که هر کسب و کاری در سالهای آتی با آن مواجه است.

۷ محور کلیدی وجود دارد که کسب و کارها در سالهای آتی باید مدنظر قرار دهند:

افزایش سرسام آور تورم بحث جاری کسب و کارهاست و این روند احتمالاً در سال ۲۰۲۳ ادامه خواهد داشت. بسیاری از اقتصادها دچار رکود یا کوچک شدن خواهند شد و لازمست کسب و کارها برای این واقعیت آماده شوند. مدیر عامل صندوق بین المللی پول گزارش داده است که این سازمان پیش بینی خود را برای رشد ۲.۹ درصدی جهانی در سال ۲۰۲۳ کاهش داده است. در این گزارش به افزایش خطرات بی ثباتی مالی و رکود اشاره شده است. شرکتها می‌توانند با بهبود فرآیندهای کسب و کار و کاهش هزینه‌ها، با تورم مقابله کنند.

۱
تورم و رکود
اقتصادی

امنیت زنجیره تامین یکی از مسائل کلیدی است. مسائل مرتبط با کووید و پس از آن جنگ روسیه و اوکراین دستیابی به قطعات و محصولات را سخت‌تر کرده و همچنین موجب رشد قیمت انرژی، غلات، تراشه‌های کامپیوتری، ... شده است. طبق گزارش اکسنچر*، مشکلات زنجیره تامین می‌تواند منجر به زیان انباشته ۹۲۰ میلیارد یورویی به تولید ناخالص داخلی در منطقه یورو تا سال ۲۰۲۳ شود. لازمست شرکتها روی بهبودی بلندمدت تمرکز کرده و نیازهای خود را بازنه‌سازی کنند تا از کمبودهای مشابه در آینده جلوگیری شود.

۲
امنیت زنجیره
تامین

مشتریان خواستار تجارب بیشتر در دنیای واقعی و همچنین در متاورس هستند. مشتریانی که وارد فروشگاهها می‌شوند فقط به دنبال خرید محصولات نیستند بلکه خواهان تجربه‌های به یاد ماندنی در فروشگاه هستند. اگر کسب و کار شما فروشگاه فیزیکی دارد، تجربه‌های فراگیر بیشتری را اضافه کنید. خرده‌فروشان آنلاین باید تجربه‌های واقعیت توسعه یافته** مانند اتاق‌های رخت‌کن مجازی اضافه کنند که به مشتریان اجازه می‌دهد بدون خروج از خانه، لباس، لوازم جانبی و آرایش را امتحان کنند. مهم نیست که چگونه با مصرف کنندگان در ارتباط هستید (آنلاین، آفلاین، یا ترکیبی از هر دو)، از خود بپرسید، "چگونه می‌توانیم با تبدیل این تعامل به یک تجربه، ارزش بیشتری برای مشتریان خود بیافزاییم؟"

۳
افزایش انتظارات
مشتری

* Accenture

** extended reality

هوش مصنوعی در حال تقویت کسب و کارها است و این روند در سال آینده تسریع خواهد شد. در عین حال، فناوری‌های دیگری مانند G5، بلاک چین، فضای ابری و اینترنت اشیا در حال ایجاد و افزایش سرعت هوش مصنوعی هستند و همه آنها یکدیگر را تقویت می‌کنند و به سرعت در حال ایجاد دنیایی از پیشرفت‌های تکنولوژیکی سریع‌تر است. در مقابل، هر کسب و کاری باید خود را یک کسب و کار فناوری بداند. شرکت‌ها باید فرآیندهای خود را دوباره طراحی کنند و اطمینان حاصل کنند که افراد آنها مهارت‌های مورد نیاز برای جهانی را دارند که در آن به طور فزاینده‌ای با ماشین‌های توانمند و هوشمند همکاری می‌کنیم و در کنار آن فعالیت می‌کنیم.

۴

تحول دیجیتال پر شتاب

شرکت‌ها در سال ۲۰۲۳ باید آماده مقابله با شوک مستمر استعداد باشند. سال‌ها در مورد "جنگ برای استعداد" شنیده ایم اما اکنون این جنگ در حال عمیق‌تر شدن است. شرکت‌ها در سراسر صنایع با شکاف‌های عظیمی برای مهارت‌های ضروری آینده مواجه هستند و برای آماده شدن برای انقلاب صنعتی چهارم، باید بخش‌های عظیمی از نیروی کار خود را مجدداً مهارت یا ارتقا دهند.

شرکت‌ها باید با برداشتن گام‌هایی مانند استخدام افراد خارج از محیط آکادمیک، استفاده از نرم‌افزارها و القای فرهنگ یادگیری مستمر، مسئولیت تربیت استعدادها را بر عهده بگیرند. علاوه بر آن، همه‌گیری کرونا باعث شده است بسیاری از افراد شغل خود را مورد ارزیابی مجدد قرار دهند، که منجر به استعفای گسترده در بسیاری از بخش‌ها شده است. برای جذب استعدادهای برتر، کارفرمایان باید محیط کاری مناسب برای دنیای جدید کار، از جمله انعطاف پذیری شغلی، رهبری معتبر، تنوع و... را ارائه دهند.

۵

تشدید جنگ بر سراستعدادها

حملات سایبری در حال افزایش هستند و باج‌افزارها و کلاهبرداری‌های فیشینگ در حال حاضر یک اتفاق رایج است. مادامی که کسب‌وکارها دیجیتالی‌تر می‌شوند، داده‌های بیشتری جمع‌آوری می‌شود، که برای مجرمان سایبری که قصد سرقت آن‌ها را دارند و کسب و کارها را هدف خواسته‌های مادی خود نگه می‌دارند، بسیار جذاب می‌شود. دستگاه‌های موبایل و اینترنت اشیا در برابر تهدیدات امنیت سایبری مصون نیستند. علاوه بر این، محاسبات کوانتومی اکنون در حال ظهور است که می‌تواند سیستم‌های امنیتی موجود را منسوخ کند. شرکت‌ها می‌توانند با انجام اقدامات پیشگیرانه مانند ارزیابی فرآیندهای پشتیبان‌گیری و بازیابی اطلاعات، انجام تست نفوذ و اسکن آسیب‌پذیری، و انجام اقدامات پیشگیرانه برای محافظت از داده‌های حساس و جلوگیری از حملات سایبری، گام‌هایی برای محافظت از خود بردارند.

۶

امنیت داده‌ها

تغییرات آب و هوایی بزرگترین چالش تجاری جهان است و مصرف‌کنندگان خواستار شفافیت در شیوه‌های پایداری و همچنین محصولات دوستدار محیط زیست هستند.

۷

پایداری

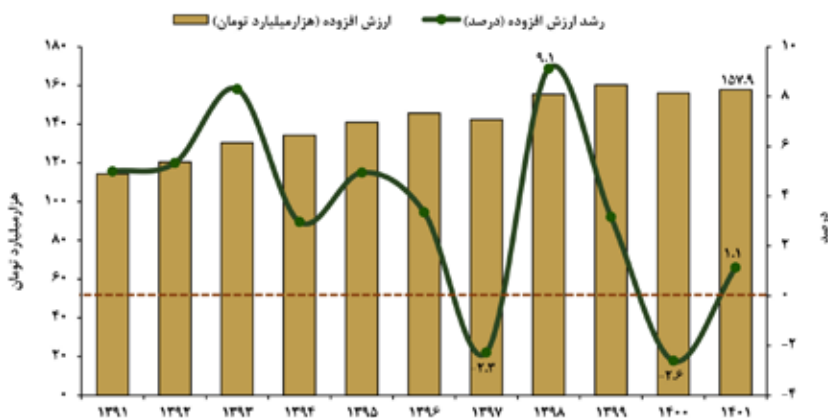
بررسی تنگنای بخش کشاورزی

عوامل تولید پیری جمعیت و عدم تمایل جوانان به فعالیت در این بخش سبب شده تا بخش کشاورزی ایران با گذشت زمان دچار ناپایداری شود. با هدف حفظ منابع طبیعی و بهره‌برداری صحیح از آن توجه به توسعه پایدار کشاورزی ضرورت دارد. شایان ذکر است رسیدن به توسعه پایدار در این بخش مستلزم شناسایی جنبه‌های مختلف و معضلات فعلی این بخش است.

ارزش افزوده

شاخص اقتصادی ارزش افزوده به عنوان مهم‌ترین شاخص عملکرد اقتصادی و نمایانگر قدرت اقتصادی کشورها در میان شاخص‌های اقتصاد کلان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی به عوامل متعددی از قبیل میزان بارندگی و بهره‌برداری از منابع آبی ساختار توزیع نهاده‌ها و محصولات استراتژیک حمایتی دولت و... بستگی دارد ارزش افزوده بخش کشاورزی ایران و روند رشد آن به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ از سال ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ در نمودار ۱ ترسیم شده است. بررسی آمار و ارقام رسمی نشان می‌دهد که ارزش افزوده گروه کشاورزی جنگلداری و ماهیگیری طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ به طور متوسط ۳/۳ درصد رشد داشته است. با این حال باید توجه کرد که ایران در سال‌های اخیر وارد دوره خشکسالی شده و میانگین بارش سالانه کشور پایین تر از سطح متوسط بلندمدت آن قرار دارد. طی سال ۱۳۹۷ ارزش افزوده بخش کشاورزی حدود ۲/۳ درصد نسبت به سال ۱۳۹۶ کاهش داشته و به ۱۴۲/۲ هزار میلیارد تومان رسیده است. در سال ۱۳۹۸ به لطف شرایط آب و هوایی

کشاورزی و تولیدات آن نقش بنیادی در تداوم حیات بشری دارد. زمینه‌های تحول جوامع توسعه یافته گویای آن است که سرچشمه این توسعه یافتگی در بسیاری از جوامع مزبور مازاد تولید در بخش کشاورزی بوده که مبنای تحولات در مراحل اولیه توسعه شده است. برای برنامه‌ریزی به منظور تقویت بخش کشاورزی باید عوامل اثرگذار بر این بخش، متغیرهای مرتبط، چالش‌ها و تنگناها شناخته شوند. بررسی و رصد پیوسته وضعیت کشاورزی با ایجاد نگاهی جامع و فراگیر بر متغیرهای مختلف تاثیرگذار بر این بخش، امکان شناسایی چالش‌های موجود و تنگناهای احتمالی که ممکن است در آینده بر کسب و کارهای کشاورزی وارد شود را فراهم آورده و می‌تواند مشکلات راهبردی کلان که در حال حاضر فعالان بخش خصوصی با آن مواجه هستند را شناسایی و ارزیابی کند، لذا در این گزارش به تحلیل و تبیین مهم‌ترین متغیرهای اقتصادی بخش کشاورزی ایران ضمن شناسایی تنگناهای این بخش و ارائه راهکار، پرداخته شده است.

نمودار ۱. روند و رشد ارزش افزوده بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ - به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵

منبع: بانک مرکزی

بخش کشاورزی به عنوان تامین کننده سهم مهمی از تولید ناخالص داخلی اشتغال نیازهای غذایی و صادرات غیرنفتی در فرآیند رشد اقتصادی جایگاه ویژه‌ای دارد. علی‌رغم تحولات اتفاق افتاده در اقتصاد کشور، بخش کشاورزی هنوز جایگاه خود را حفظ کرده است، اما وجود مجموعه‌ای از چالش‌ها مانند کاهش مساحت اراضی مفید استفاده نامناسب آب، پایین بودن بهره‌وری

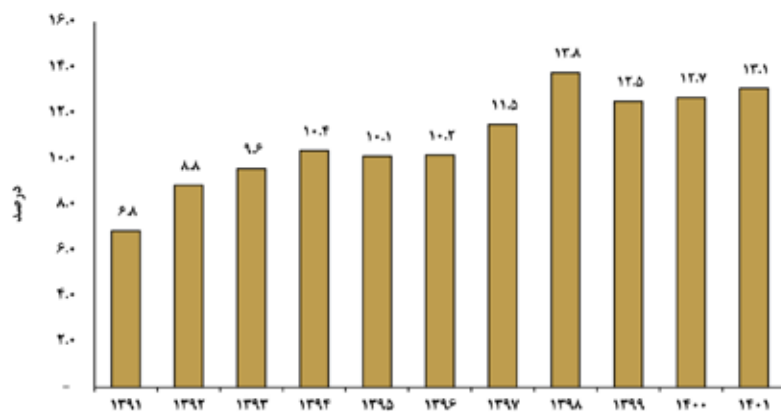
اشتغال بخش کشاورزی

از دیرباز بخش کشاورزی از نظر توسعه اقتصادی و اشتغال از مهم ترین بخش های کشور بوده است. در اکثر جوامع با روند توسعه صنعتی و سرمایه گذاری بیشتر در بخش صنعت میزان اشتغال بخش کشاورزی پایین تر از سایر بخش هاست. توزیع نسبی شاغلان ۱۵ ساله و بیشتر بر حسب سه بخش عمده خدمات، صنعت و کشاورزی در ایران مبین این امر است که سهم شاغلان بخش کشاورزی نسبت به خدمات و صنعت کمتر است. بازار کار بخش کشاورزی از حیث فصلی بودن فعالیت های کشاورزی تفاوت هایی با سایر بخش های اقتصادی داشته و تقاضای نیروی کار در این بخش به زمان هایی از سال محدود بوده و از این رو اغلب جوانان مجذوب اشتغال در این بخش نمی شوند. سهم شاغلان بخش کشاورزی از کل شاغلان کشور در نمودار ۳ نشان داده شده است. براساس اطلاعات مرکز آمار ایران در سال ۱۴۰۱ سهم شاغلان این بخش طی سال های مورد بررسی روند نزولی داشته و در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۳۹۱ حدود ۴/۵ واحد درصد کاهش یافته و از ۱۹/۳ درصد به ۱۴/۸ درصد است. بررسی سهم اشتغال شهری و روستایی در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۳۹۱ حاکی از این امر است که از شاغلان بخش کشاورزی روستایی کاسته شده و بر شاغلان بخش کشاورزی شهری افزوده شده که به وضوح در نمودار ۳ قابل ملاحظه است. واقعیت آن است که بخش کشاورزی می تواند تا زمان حل بحران بیکاری بخشی از فرصت های اشتغال مورد نیاز جوامع در حال توسعه را تامین کرده و برای بخش مهمی از بیکاران جامعه اشتغال آفرینی کند، لذا پیشنهاد می شود از طریق افزایش امکانات زندگی در سطح روستاها نزدیک کردن سطح زندگی بین شهری و روستا تخصیص تسهیلات حمایتی حذف یا کاهش مداخله های نالازم دولت در این بخش افزایش مهارت جوانان و آموزش های لازم در تولیدات محصولات کشاورزی و به کارگیری تکنولوژی های پیشرفته جوانان را نسبت به زندگی در روستا و اشتغال در بخش کشاورزی ترغیب کرد.

مساعد و افزایش بارندگی هادر ابتدای این سال، ارزش افزوده بخش مزبور بارشد قابل ملاحظه ۹/۱ درصدی از ۱۴۲/۴ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۷ به ۱۵۵/۴ هزار میلیارد تومان رسیده است. براساس آمار رسمی بانک مرکزی در سال ۱۳۹۸ کل اقتصاد در این سال کوچک شده و رشد اقتصادی کشور منفی و معادل ۱۰/۵ درصد برآورد شده است. سیر نزولی اقتصاد در این سال به دلیل رکود در بخش نفت و گاز حدود ۳۶/۲ درصد بوده و بخش های صنعت و معدن و خدمات نیز به ترتیب بارشده های ۱ درصد و ۰/۳ درصد مواجه شده است. در نتیجه می توان گفت در سال ۱۳۹۸ بخش کشاورزی تا حد بسیار بالایی در بهبود وضعیت اقتصادی کشور نقش موثری داشته است. ارزش افزوده این بخش در سال ۱۳۹۹ نیز صعودی بوده و سپس با پایان خوش بارندگی های کشور در این سال و ادامه روند کاهشی میزان بارندگی ارزش افزوده بخش کشاورزی روند نزولی به خود گرفته به طوری که در سال ۱۴۰۰ ارزش افزوده آن با کاهش ۲۶ درصدی نسبت به سال قبل به ۱۵۶/۱ هزار میلیارد تومان رسیده است. براساس آمار و اطلاعات وزارت نیرو، میزان بارندگی در سال ۱۴۰۰-۱۳۹۹ یکی از کمترین بارش هاطی ۲۰ سال اخیر بوده است. شایان ذکر است ارزش افزوده بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۱ بارشد ۱/۱ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۰ به ۱۵۷/۹ هزار میلیارد تومان رسیده است. نکته مهم دیگر در ارزش افزوده بخش کشاورزی تاثیر تحریم های اقتصادی و خشکسالی بر این بخش است. تحریم های اقتصادی به روش های گوناگونی مانند افزایش هزینه های تولید، کاهش دسترسی کشور به نهاده های کشاورزی، افت سرمایه گذاری این بخش و... می تواند با یک وقعه زمانی بر ارزش افزوده این بخش و در نتیجه رشد اقتصادی کشاورزی اثر گذار باشد.

سهم ارزش افزوده از تولید ناخالص داخلی

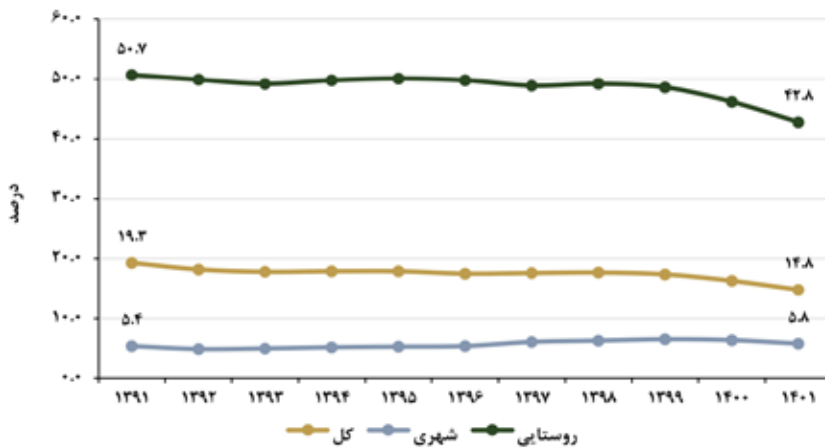
بررسی پیشینه تحولات بخش های اقتصادی نشان می دهد که در شرایط عدم توسعه صنعتی و نبود اقتصاد دیجیتال بخش کشاورزی اهمیت بالایی در اقتصاد داشته ولی با گذشت زمان به طور تدریجی از اهمیت این بخش کاسته شده و سهم آن به نفع بخش خدمات و صنعت کاهش یافته است. نمودار ۲ سهم بخش کشاورزی جنگلداری و ماهیگیری از تولید ناخالص داخلی را نشان می دهد. طی سال های مورد بررسی، سهم بخش مزبور از تولید ناخالص داخلی ثابت نبوده و بانوساناتی همراه بوده است. علی رغم این نوسانات، بررسی روند تغییرات سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی از سال ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ را نشان می دهد که سهم این بخش در تولید ناخالص داخلی ایران از ۶۸ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۱۳/۱ درصد در پایان سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. طبق آمار رسمی بانک مرکزی، بیشترین سهم گروه کشاورزی از تولید ناخالص داخلی مربوط به سال ۱۳۹۸ و برابر با ۱۳۸ درصد و کمترین آن مربوط به سال ۱۳۹۱ و برابر با ۶۸ درصد بوده است. همان طور که پیش تر بیان شد در سال ۱۳۹۸ به دلیل رشد بخش کشاورزی توام با نزول جایگاه بخش نفت و عملکردهای ضعیف سایر بخش های اقتصادی سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی افزایش یافته است.

نمودار ۲. سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری از تولید ناخالص داخلی طی سال های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱

منبع: بانک مرکزی

موجودی سرمایه

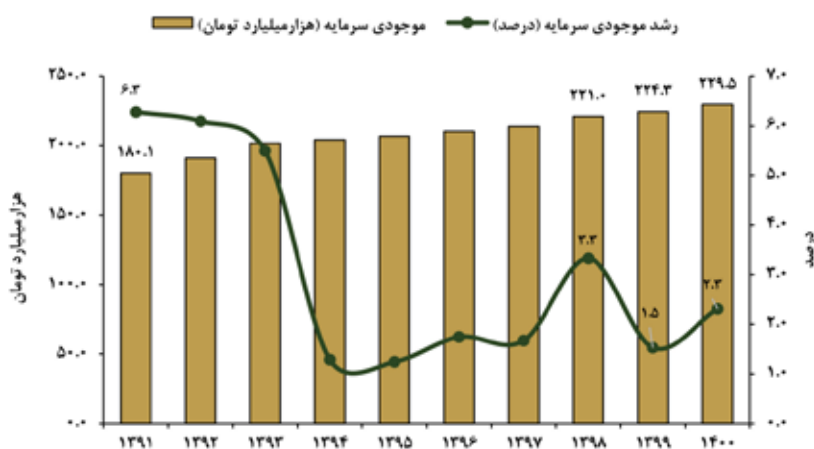
نمودار ۳. سهم جمعیت شاغل ۱۵ ساله و بیشتر بخش کشاورزی بر حسب مناطق طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱

منبع: مرکز آمار ایران

ضرورت بیشتری نسبت به سایر بخش‌ها دارد. بررسی تسهیلات پرداختی به بخش کشاورزی حاکی از آن است که بخش عمده این تسهیلات حدود ۷۰.۰۹ درصد صرف تأمین سرمایه در گردش شده است.

بهره‌وری

بر اساس ادبیات اقتصادی رشد بهره‌وری از مولفه‌های لازم برای رشد مداوم اقتصاد هر جامعه‌ای است. به‌طور کلی بهره‌وری به صورت نسبت ستانده به نهاده تعریف شده و مفهوم کلی آن استفاده کارآمد از عوامل تولید نیروی کار سرمایه انرژی و... برای تولید کالاها و خدمات است. اتاق ایران ۱۳۹۶ با افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه هر واحد محصول و قیمت تمام‌شده آن پتانسیل و کارایی بخش کشاورزی در رقابت با سایر بخش‌های اقتصادی و بازارهای بین‌المللی افزایش می‌یابد. در بلندمدت محدودیت سرمایه و نقدینگی واحدهای تولیدی می‌تواند سبب عقب‌ماندگی در دانش و فناوری روز شده و بهره‌وری عوامل تولید را کاهش دهد. بخش کشاورزی به واسطه بهره‌مندی از منابع پایه ارزان‌تر به میزان زیادی می‌تواند این محدودیت‌ها را جبران و توانایی خود را در به‌کارگیری کارآمد از عوامل تولید ارائه دهد. بر اساس آمار ارائه‌شده از سوی سازمان بهره‌وری ایران و نمودار روند کلی شاخص بهره‌وری عوامل تولید بر حسب تعداد شاغلان و ارزش موجودی سرمایه بخش کشاورزی طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ با نوسانات اندکی صعودی بوده و از ۸۵.۶ در سال ۱۳۹۱ با

نمودار ۴. موجودی سرمایه بخش کشاورزی و رشد آن طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰

منبع: بانک مرکزی

بر اساس تعریف بانک مرکزی موجودی سرمایه عبارت است از مجموعه کالاهای سرمایه‌ای و دارایی‌های غیرمالی تولیدشده کشور که تحت عنوان ارقام تشکیل سرمایه ثابت ناخالص قابل اندازه‌گیری بوده و در فرآیند تولید کالاها و خدمات و ایجاد درآمد نقش دارند. بنا به تعریف نظام استاندارد حساب‌های ملی موجودی سرمایه خالص ارقام تجمعی تشکیل سرمایه با توجه به طول عمر مفید آنهاست. موجودی سرمایه در بخش کشاورزی و رشد آن در نمودار ۴ به تصویر کشیده شده است. اگرچه موجودی سرمایه در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۳۹۱ افزایش یافته و به ۲۲۹۵ هزار میلیارد تومان رسیده، اما با توجه به نمودار فوق طی سال‌های اخیر از سرعت رشد آن کاسته شده است. روند تغییرات موجودی سرمایه بخش کشاورزی به‌گونه‌ای است که خطر فشار بر منابع پایه و برداشت از ذخایر موجود، سرمایه را گوشزد می‌کند.

تسهیلات پرداختی

در بیشتر جوامع دولت‌ها با اتخاذ سیاست‌هایی مانند اعطای اعتبارات به بخش کشاورزی از این بخش حمایت می‌کنند. در ایران بر اساس بررسی‌های انجام‌شده تسهیلات پرداختی در این بخش به دو صورت تسهیلات جاری برای مصارفی مانند خرید بذر کود و سموم و تسهیلات سرمایه‌ای برای مصارفی مانند خرید ماشین‌آلات کشاورزی ایجاد سیلو و... انجام می‌پذیرد. در سال ۱۴۰۱ بانک‌ها حدود ۲۷۹/۷ هزار میلیارد تومان به بخش کشاورزی تسهیلات پرداخت کرده‌اند که نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۴۰.۶ درصد افزایش یافته، اما با این حال بعد از بخش مسکن و ساختمان کمترین سهم از تسهیلات بانکی را در سال ۱۴۰۱ جذب کرده است. با توجه به فعالیت کوچک‌مقیاس کشاورزان نسبت به نیروی کار سایر بخش‌های اقتصادی این گروه بابتی ثباتی شرایط اقتصادی و تغییرات قیمتی بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرند. در نتیجه می‌توان گفت که دسترسی به موقع به تسهیلات کافی در بخش کشاورزی

متوسط رشد سالانه ۲۸ درصد به ۱۰۹۸ در سال ۱۴۰۰ رسیده است. علل مختلفی از جمله افزایش سطح مکانیزاسیون دانش و فناوری را می‌توان به این روند صعودی طی سال‌های مورد بررسی نسبت داد.

تولید محصولات زراعی

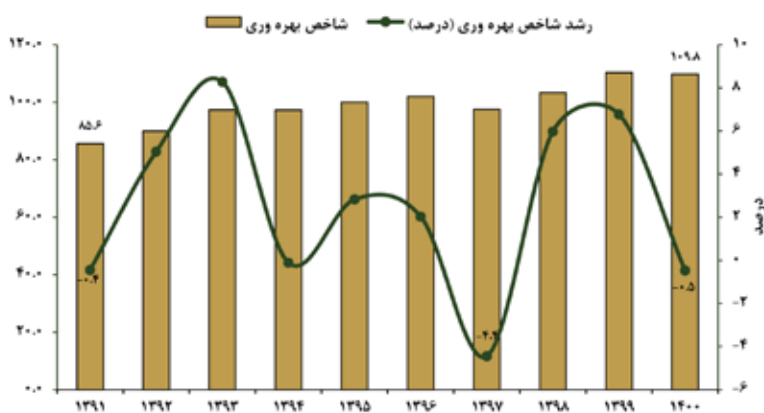
افزایش سطح تولید محصولات کشاورزی از دو جهت خودکفایی در این بخش و صادرات محصولات تولید شده حائز اهمیت است. با توجه به اینکه امنیت غذایی سنگ بنای یک جامعه توسعه یافته بوده و از اهمیت ویژه‌ای در هر کشور برخوردار است، لذا افزایش میزان تولیدات محصولات کشاورزی می‌تواند منجر به تحقق این امر مهم شود. عوامل بسیاری مانند رشد اقتصادی نرخ تورم ارزش افزوده نرخ شهرنشینی کیفیت منابع آب میزان تکنولوژی‌های نوین به کار گرفته شده توزیع درآمد نسبت جوانی جمعیت و نوسانات اقلیمی به طور مستقیم و غیرمستقیم بر میزان تولید محصولات کشاورزی اثر گذار است.

زیرساخت‌های تکنولوژی و فناوری و افزایش استفاده از ماشین‌آلات پیشرفته آموزش و افزایش مهارت نیروی انسانی کاهش هزینه‌های تولید و... می‌توان هدف خودکفایی و استقلال در تولید برخی از محصولات کشاورزی را محقق کرد. براساس آمارنامه کشاورزی وزارت جهاد در سال ۱۴۰۱ نباتات علوفه‌ای بیشترین سهم را در تولید محصولات زراعی داشته‌اند، به طوری که حدود ۳۰/۸۶ درصد تولید محصولات زراعی مربوط به نباتات علوفه‌ای بوده است. پس از آن محصول غلات با داشتن سهمی معادل ۲۵/۱ درصد از کل تولید محصولات زراعی و محصولات صنعتی با سهم ۱۷ درصدی در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

تولید برخی محصولات مهم

یکی از مسائل مهم و اساسی در هر جامعه‌ای تامین کالاهای استراتژیک است، چراکه معیشت خانوارها در ارتباط مستقیم با این کالاها قرار داشته و افزایش تولید آنها در داخل منجر به افزایش رشد اقتصادی، بهبود وضعیت کلی اقتصاد و تقویت جایگاه کشور در بازارهای بین‌المللی می‌شود. در نتیجه تامین کالاهای اساسی و ایجاد ثبات در عرضه این نوع کالاها در هر کشوری از دغدغه‌های مهم دولت‌ها در عرضه اقتصاد به شمار می‌رود. در ادبیات اقتصادی زمانی بازار یک کالا از ثبات نسبی برخوردار بوده و از شوک‌های اقتصادی در امان خواهد بود که در زمان بروز بحران سیاست‌های مناسبی اتخاذ شود. ابزارهای سیاستی مانند خرید تضمینی پرداخت یارانه و مواردی از این قبیل اقداماتی هستند که دولت‌ها می‌توانند در شرایط بحرانی اعمال کنند. شایان ذکر است اعمال هر یک از این اقدامات بسته به شرایط موجود نیازمند بررسی بیشتر روابط بین متغیرهای موجود در بازار است. براساس آمار وزارت جهاد کشاورزی طی

مطابق با نمودار ۷ که در آن میزان تولید محصولات زراعی در کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ نشان داده شده است. میانگین تولید محصولات زراعی در این دوره زمانی برابر ۷۸۸۳ میلیون تن بوده است. همچنین میزان تولید محصولات زراعی در سال ۱۳۹۸ به دلیل وضعیت مناسب بارندگی به بالاترین سطح خود طی سال‌های مورد بررسی رسیده که برابر با ۹۱۸ میلیون تن بوده است. طی این سال‌ها (بیشترین میزان افزایش درصد رشد) مربوط به سال ۱۴۰۱ بوده که نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۲۰/۳ درصد رشد بوده است. (بیشترین میزان کاهش درصد رشد) مربوط به سال ۱۳۹۹ بوده که نسبت به سال ۱۳۹۸ حدود ۲۳/۲ درصد کاهش داشته است. طی سال‌های اخیر به طور متوسط ۹۲ درصد از تولید محصولات زراعی متعلق به اراضی با کشت آبی و ۸/۲ درصد باقیمانده تولید متعلق به اراضی با کشت دیم است.

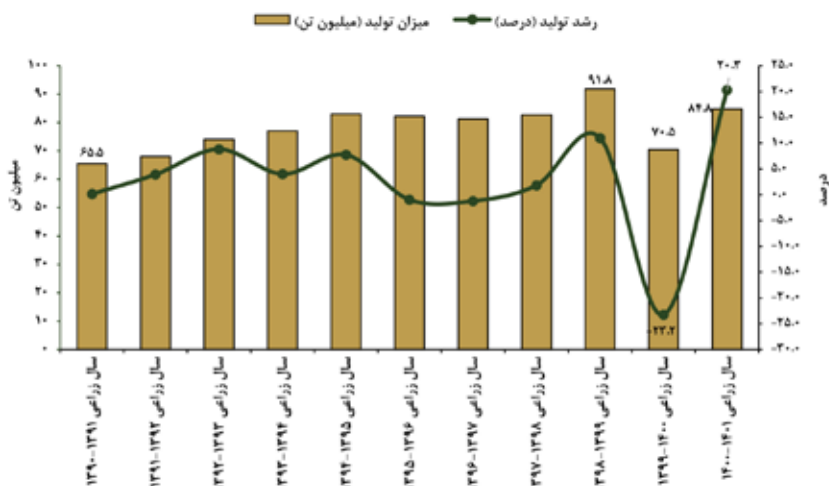

نمودار ۷: شاخص و رشد بهره‌وری عوامل تولید بر حسب تعداد شاغلان و ارزش موجودی سرمایه بخش کشاورزی طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱

منبع: سازمان بهره‌وری ایران

با اتخاذ سیاست‌هایی مانند نگرش راهبردی و توجه ویژه به سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در زمینه ارتقای

نمودار ۷. میزان و رشد تولید محصولات زراعی کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱

منبع: آمارنامه کشاورزی وزارت جهاد

تجارت خارجی نقش اساسی در توسعه کشورها داشته است. در جهان کنونی به دلیل تغییرات ایجادشده در الگوی مصرف جهانی و جهانی شدن اقتصاد موضوع تجارت کالاها و خدمات از اهمیت بالایی برخوردار است، لذا تمام کشورها در تلاش برای افزایش سهم قابل توجهی از تجارت بوده و جوامعی از سهم بالای تجارت جهانی برخوردار می‌شوند که از نظر اقتصادی به سطح مطلوبی رسیده باشند. تجارت خارجی محصولات کشاورزی یکی از ارکان اساسی در تجارت بدون نفت ایران به شمار می‌رود. بخش کشاورزی ایران با داشتن خصیصه‌هایی مانند بهره‌مندی از وضعیت جغرافیایی مناسب نیروی کار ارزان و... امکان تولید و صادرات محصولات در فصول مختلف سال را داراست. سیاستگذاران این بخش باید سیاست‌های راهبردی خود را در چارچوب ملاحظات آمایش سرزمین و الگوی کشت مناسب به سمت افزایش صادرات محصولات کشاورزی و کاهش واردات این محصولات سوق دهند تا اهدافی نظیر خودکفایی امنیت غذایی و تسلط بر بازارهای جهانی امکان‌پذیر شود. با توجه به سهم اندک صادرات محصولات کشاورزی استراتژیک و تخصیص بخش عظیمی از درآمد کشور به واردات این محصولات به همین دلیل در این بخش به بررسی روند واردات برخی محصولات مهم کشاورزی خواهیم پرداخت.

واردات گندم

گندم به عنوان ماده اصلی غذایی و یکی از محصولات عمده کشاورزی اهمیت فراوانی در سیاستگذاری‌ها، رویکردها و مواضع دولت‌ها و نیز کارگزاران بخش کشاورزی دارد. این محصول به عنوان یکی از اساسی‌ترین تامین‌کننده‌های کالری مصرفی مردم در دنیا نقش مهمی در بازارهای جهانی داشته و امنیت غذایی کشورهای واردکننده را فراهم می‌کند. به‌طور کلی گندم مشمول کد ۱۰۰۱ گندم و مخلوط گندم می‌شود.

اقتصاد کشور در زمینه کالاهای اساسی مانند غلات به شدت به واردات وابسته است و بخش قابل توجهی از مصرف داخلی آن از طریق واردات تامین می‌شود. همزمان با تشدید تحریم‌ها و فشارهای بین‌المللی در سال‌های ابتدایی دهه ۹۰ میزان واردات گندم افزایش چشمگیری داشته است. این موضوع به دلیل افزایش ذخایر احتیاطی گندم کشور انجام شده است.

در سال ۱۳۹۶ به دلیل تولید مساعد گندم در کشور میزان واردات کاهش و به ۷۳/۹ هزار تن رسید و با ادامه روند صعودی تولید گندم کشور در سال ۱۳۹۷ نیز واردات بسیار ناچیز بوده و کل واردات گندم انجام شده در این سال برابر ۳۶۰ تن بوده است. در سال ۱۳۹۸ علی‌رغم تولید کافی گندم میزان واردات افزایش یافته و به ۵۴۸۶ هزار تن رسید. برای توضیح دلیل این امر

سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ به‌طور متوسط بیش از ۶۰ درصد غلات تولیدشده مربوط به گندم بوده و تولید گندم به‌طور متوسط در این دوره حدود ۴/۲ درصد رشد کرده است. در سال ۱۴۰۱ حدود ۱۳/۳ میلیون تن گندم تولید شده است که نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۱۹/۳ درصد رشد داشته. طی بازه زمانی مورد بررسی، بیشترین میزان گندم تولیدشده مربوط به سال زراعی ۱۳۹۵ و برابر ۱۶۶ میلیون تن بوده است. کمترین میزان گندم تولیدشده نیز مربوط به سال ۱۳۹۱ و برابر ۸۸ میلیون تن بوده است.

پس از گندم، جو در سال‌های مورد بررسی حدود ۱۶/۱ درصد از غلات تولیدشده را به خود اختصاص داده است. میانگین رشد جو در بازه زمانی ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ برابر ۱/۴ درصد بوده و بیشترین جو تولیدشده در کشور حدود ۳/۹ میلیون تن مربوط به سال ۱۳۹۹ بوده است. تولید نخود به‌طور میانگین طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ حدود ۱۶ درصد رشد داشته است. بیشترین میزان نخود تولیدشده مربوط به سال ۱۳۹۹ و برابر با ۳۵۶۷ هزار تن و کمترین میزان نخود تولیدشده مربوط به سال ۱۴۰۰ و برابر با ۱۷۲۸ هزار تن بوده است. در سال ۱۴۰۱ نیز حدود ۲۰۷/۳ هزار تن نخود تولید شده که نسبت به سال ۱۴۰۰ نزدیک به ۲۰ درصد رشد داشته است.

تولید لوبیا به‌طور متوسط طی سال‌های مورد بررسی حدود ۲/۱ درصد رشد داشته است. بیشترین لوبیای تولیدشده مربوط به سال ۱۳۹۹ و برابر با ۲۶۶۶ هزار تن و کمترین لوبیای تولیدشده مربوط به سال ۱۳۹۱ و برابر ۱۸۲ هزار تن بوده است. در سال ۱۴۰۱ نیز حدود ۲۲۴/۱ هزار تن لوبیا تولید شده که نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۷/۳ درصد رشد داشته است. برخلاف لوبیا و نخود، متوسط رشد تولید عدس در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۱ برابر با منفی ۵/۲ درصد بوده است. بیشترین عدس تولیدشده مربوط به سال ۱۳۹۷ و برابر با ۸۳/۴ هزار تن بوده و کمترین عدس تولیدشده مربوط به سال ۱۴۰۰ و برابر با ۳۶/۴ هزار تن بوده است.

تجارت

می توان گفت که براساس آمار وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۹۸ حدود ۱۳/۷ میلیون تن گندم تولید شد، اما دولت تا آخر آذرماه توانست ۷/۷ میلیون تن گندم را از کشاورزان خریداری کند، لذا برای جبران کسری ذخایر خود اقدام به واردات این محصول کرد. از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۱ میزان واردات گندم به طور متوسط ۱۰۱ درصد افزایش داشته است.

در سال ۱۴۰۱ حدود ۴/۵ میلیون تن گندم وارد شده است که نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۳۳۸ درصد کاهش داشته است. براساس آمار گمرک در سال ۱۴۰۱، روسیه بزرگترین شریک تجاری ایران در واردات گندم بوده که سهمی معادل ۳۵۵ درصد از کل واردات گندم از این کشور بوده است. پس از روسیه، آلمان با سهمی معادل ۱۹/۷ از عمده مبادی وارداتی گندم است.

در طی بازه زمانی مورد بررسی بیشترین میزان گندم وارد شده از حیث وزنی مربوط به سال ۱۳۹۳ و کمترین میزان گندم وارد شده مربوط به سال ۱۳۹۷ بوده است. بررسی آمارهای رسمی نشان می دهد علی رغم وجود مزیت نسبی در تولید گندم ایران یکی از بزرگترین واردکنندگان گندم است، به طوری که براساس آمار و اطلاعات مرکز تجارت بین المللی ایران در سال ۲۰۲۲ یازدهمین کشور عمده واردکننده گندم در جهان بوده است. با وجود تلاش های انجام شده در راستای کاهش واردات گندم و خودکفایی در تولید این محصول سیاست های حمایتی به درستی اعمال نشده و دستیابی به تولید و خودکفایی پایدار گندم همچنان دور از اطمینان کافی قرار دارد. نظر به اهمیت استراتژیک گندم در امنیت غذایی و نقش آن در معیشت بخش عظیمی از مردم کشور، سیاستگذاران این حوزه باید از طریق حمایت ها و سیاست های راهبردی تلاش کنند تا بستر و شرایط لازم برای تقویت انگیزه تولید و ظهور مزیت های نسبی در راستای حصول خودکفایی و بیشینه سازی رفاه جامعه را فراهم کنند. / اتاق تهران

جمع بندی و ارائه راهکار

یکی از زمینه های حرکت از اقتصاد متکی

به نفت به سمت اقتصاد غیر نفتی توجه به بخش های اقتصادی غیر نفتی و توسعه این بخش ها است. ارزیابی روند توسعه اقتصادی کشورها نشان می دهد که اکثر کشورهای توسعه یافته در ابتدا کشاورزی را به عنوان بخش زیربنایی توسعه اقتصادی جامعه خود برگزیده و با استفاده از ظرفیت های بسیار این بخش توانسته اند با تامین نهاده های مناسب برای رشد سایر بخش ها تلاش نمایند.

توسعه این بخش در روند رشد اقتصادی جوامع نقش مهمی ایفا می نمایند که از جمله مهمترین آنها می توان به تامین امنیت غذایی، تامین نهاده هایی مانند نیروی کار، تامین مواد خام مورد نیاز صنایع بالادستی، مصرف تولیدات سایر بخش های صنعتی از قبیل سموم شیمیایی، اشتغال، ارزآوری و... اشاره کرد. توسعه بخش کشاورزی پیش نیاز توسعه اقتصادی کشور است و تا زمانی که موانع توسعه در این بخش برطرف نشود، سایر بخش ها به شکوفایی و توسعه دست نخواهند یافت. تنوع آب و هوایی برای کاشت انواع محصولات کشاورزی، وجود نیروی کار کافی در روستاها و نیروی تحصیل کرده در این بخش و... از مهمترین مزیت های موجود در بخش کشاورزی است. چالش ها و مشکلاتی بر سر راه این بخش قرار دارد که پیشنهاداتی در راستای رفع این چالش ها ارائه می شود.

- برای توسعه بخش کشاورزی، می بایست سیستم فعلی تولید و بهره برداری از واحدهای کشاورزی را بهبود بخشید و با وجود محدودیت منابع و شرایط اقتصادی کشور، ضرورت دارد منابع به شیوه بهینه تخصیص یافته و در کاراترین بخش صرف شود. این تحولات بنیادی به افزایش بهره وری پایدار، امنیت غذایی و توسعه کشاورزی پایدار کمک خواهد نمود.

- در راستای حمایت بیشتر از بخش کشاورزی پیشنهاد می شود دولت سیاست خرید تضمینی را با جدیت دنبال نموده و بارفع چالش های موجود بر سر راه صادرات محصولات کشاورزی ارزآوری این بخش را افزایش دهد.

- پیش نیاز تحقق سیاست خودکفایی در تامین نیاز محصولات کشاورزی، اصلاح زیرساخت های تولید، افزایش مهارت نیروی کار، ارتقای سطح تکنولوژی، استقرار زنجیره های ارزش و ساماندهی تولید محصولات اساسی بوده و به نظر می رسد تولید محصولات اساسی باید در مناطقی متمرکز شود که توانایی تولید بالاتری وجود داشته باشد.

- پیشنهاد می شود به منظور افزایش سرمایه گذاری در بخش کشاورزی، دولت از طریق سیاست های حمایتی مانند توسعه نظام بیمه ای، اعطای تسهیلات مناسب و گسترش بازار، ریسک های اقتصادی و مخاطرات طبیعی موجود در این حوزه را کاهش دهد.

- به منظور افزایش پویایی بخش کشاورزی باید روند انتقال بخش کشاورزی از سنتی به مدرن تسریع شود. بدین منظور پیشنهاد می شود شرایط عمومی برای اتخاذ فناوری های دیجیتال فراهم شده و مراحل تحقیقاتی و مسائل فنی، اقتصادی و اجتماعی پیاده سازی کشاورزی هوشمند احصا گردد.

- در مجموع استفاده موثر از ابزارهای کارآمد بازار بیمه با تاکید بر مشارکت بخش خصوصی، اصلاح نظام قیمت گذاری محصولات کشاورزی با استفاده حداکثری از ابزارهای بازار سرمایه، حمایت از ایجاد و توسعه تشکل های کشاورزی بخش خصوصی، اصلاح الگوی مصرف با تاکید بر ارزش غذایی و تقویت الگوهای ایرانی بومی، توسعه نظام های توزیع پیشرفته و نوین برای سهولت دسترسی به نهاده ها و محصولات، جدیت در کاهش ضایعات محصولات، فراهم نمودن زیرساخت های صادرات و تسهیل و شفاف سازی سیاست های تجاری کشور، ارتقای بهره وری، دستیابی به سطوح مطلوبی از کیفیت با هدف ارتقای شاخص های رقابت در بازارهای بین المللی، مدیریت صحیح عرضه و تقاضای محصولات، نگاه زنجیره محور بر توسعه فعالیت های کشاورزی و بازاریابی و بازاریابی محصول باید پیش از این برای حل معضلات بخش کشاورزی در دستور کار قرار گیرد.

الزامات جذب سرمایه خارجی در حوزه‌های کلیدی صنعت بررسی شد

رکورد سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

۴/۵ میلیارد دلار نهایی کرده‌اند که برخی پروژه‌ها تاکنون ۷ تا ۳۵ درصد پیشرفت فیزیکی داشته‌اند.

وزیر نفت احداث مشترک کارخانه پمپ‌های درون‌چاهی از سوی شرکت‌های روسی و ایرانی را یکی از پروژه‌های مهم میان دو کشور دانست و گفت: براساس برنامه‌ریزی انجام‌شده سالانه ۱۵۰ پمپ درون‌چاهی در این کارخانه تولید خواهد شد. این پمپ‌ها با فناوری خاصی که دارند می‌توانند تولید چاه‌های نفت رادو تاسه برابر افزایش دهند.

ترکیه نیز یکی دیگر از سرمایه‌گذاران خارجی در ایران است که توجه خود را بر میادین گازی ایران معطوف کرده است. چینی‌ها از ابتدای دولت سیزدهم تاکنون در ۲۵ طرح سرمایه‌گذاری کرده‌اند که ۲۱ طرح صنعت، دو طرح معدن، یک طرح خدماتی و یک طرح کشاورزی بوده است. براساس اظهارات فکری، سرمایه‌گذاری چین در ایران از حدود ۲۰۰ میلیون دلار سال گذشته به حدود دو میلیارد دلار در سال جاری رسیده است که شامل حوزه‌های لجستیک، بندری، معدنی، انرژی‌های تجدیدپذیر و احداث پل است.

طبق بررسی‌ها ارزش‌های واردشده به کشور از طریق سرمایه‌گذاری خارجی یا به صورت نقدی یا به صورت انتقال صرافی است و می‌تواند منابع ارزی را بدون موانعی مانند FATF داخل کشور کند، علاوه بر ارزش واردشده در کشور، دانش و فناوری روز دنیا و دستگاه‌های مورد نیاز نیز به کشور وارد

رشد میزان سرمایه‌گذاری خارجی در ایران به رغم تحریم‌ها و محدودیت‌ها نشانه پتانسیل بالای اقتصادی ایران برای مشارکت اقتصادی با سایر کشورها است. رشد و توسعه اقتصادی هر کشور تابع لوازم و شرایطی است که بخش مهمی از آن به ارتباطات خارجی با کشورهای دیگر و سرمایه‌گذاری خارجی برمی‌گردد و در این راستا اخیراً علی‌فکری رییس کل سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های فنی و اقتصادی ایران اعلام کرده طی ۲ سال گذشته مجموع حجم سرمایه‌گذاری جذب‌شده کشور معادل ۱۰ میلیارد و ۶۸۰ میلیون دلار بوده است.

به این ترتیب با وجود تحریم‌ها و مشکلات مربوط به آن، آمارها نشان می‌دهد میزان سرمایه‌گذاری نهایی و واردشده به کشور تنها در سال ۱۴۰۱ به ۴ میلیارد و ۱۹۳ میلیون دلار رسید که به معنای شکستن رکورد ورود سرمایه خارجی به ایران طی سال‌های دهه ۹۰ است. جذب سرمایه خارجی و تسهیل ورود سرمایه‌گذاران خارجی به داخل کشور موضوعی است که در زمان دولت حسن روحانی رییس جمهوری پیشین ایران نیز مطرح شد و امید می‌رفت توافق هسته‌ای ایران با غرب بتواند این مسیر را هموار کند، اما در عمل این اتفاق نیفتاد و همچنان ورود سرمایه‌گذاری‌های خارجی به ایران با موانع زیادی روبه‌رو بود. با این حال به نظر می‌رسد با روی کار آمدن دولت سیزدهم، زمین بازی در این حوزه در حال تغییر است و سرمایه‌گذاران خارجی تمایل بیشتری به حضور در ایران دارند.

براساس آمار طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱، روند سرمایه‌گذاری در ایران به شدت پرنوسان بوده و کمترین میزان در سال ۱۳۹۳ با حدود ۲۰۰ میلیون دلار و بیشترین میزان در سال ۱۴۰۱ با عدد ۴ میلیارد و ۲۰۰ میلیون دلار و پس از آن هم سال ۹۸ با رقمی معادل ۲ میلیارد و ۸۰۰ میلیون دلار بوده است و با خروج آمریکا از برجام این رقم طی سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ رشد کمی داشته است.

نگاهی به حوزه‌های مورد علاقه سرمایه‌گذاران خارجی در ایران

براساس اظهارات اواخر سال گذشته علی‌فکری طی بازه زمانی یادشده روسیه سهم قابل توجهی در سرمایه‌گذاری در ایران داشته است، به طوری که سهم این کشور از سرمایه‌گذاری جذب‌شده توسط تهران، رقمی حدود ۲/۸ میلیارد دلار بوده است و افغانستان، عراق، امارات و ترکیه در رده‌های بعدی ایستاده‌اند.

سرمایه‌گذاری روسیه عمدتاً بر حوزه‌های نفت و گاز ایران متمرکز شده است و به عنوان مثال تنها حجم سرمایه‌گذاری شرکت «زدان وستوک» روسیه در صنعت نفت ایران ۵۰۰ میلیون دلار است و این شرکت سه دکل حفاری فعال برای توسعه میدان نفتی چشمه خوش (واقع در ایلام) در این منطقه مستقر کرده و قرار است یک دکل دیگر نیز به آن اضافه شود.

آبان ماه سال جاری جواد اوجی وزیر نفت اعلام کرده بود که تاکنون سرمایه‌گذاران و شرکت‌های روسی قرار داد ۷ میدان نفتی و گازی در استان‌های اهواز و ایلام را با ایران به ارزش

سرمایه‌گذاری مصوب معتبر خارجی در ایران
(میلیون دلار)

جهانی که در نتیجه آن مفاد موافقتنامه TRIP در ایران (حقوق مالکیت معنوی در بخش تجارت) ضمانت اجرایی ندارد و سرمایه‌گذاری‌های مبتنی بر تکنولوژی‌های پیشرفته را به مخاطره می‌اندازد، تداوم تحریم‌های اقتصادی و عدم عضویت ایران در سوئیفت و FAFT مهم‌ترین موانع جذب بالای سرمایه خارجی در ایران علیرغم پتانسیل بالای اقتصادی در بسیاری از حوزه‌هاست.

بر اساس گزارش موسسه پژوهشی «مکنزی»، اقتصاد ایران ظرفیت‌های بالقوه‌ای در حوزه‌هایی چون نفت و گاز، معادن، گردشگری و حمل و نقل دارد، اما این ظرفیت‌های بالقوه به دلایل مختلف از جمله فضای کسب و کار در اقتصاد ایران از شرایط مناسبی برخوردار نیست؛ به طوری که از حدود ۱۸۸ کشور جهان فضای کسب و کار، ایران رتبه ۱۱۸ را دارد. البته در منطقه خاورمیانه، ایران از نظر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از جایگاه مناسبی برخوردار است و در سال ۲۰۲۲ از میان ۱۰ کشور این منطقه در رتبه چهارم قرار گرفته است. طی بازه زمانی یادشده، عربستان با جذب سرمایه ۷ میلیارد و ۸۸۶ میلیون دلار در رتبه نخست منطقه قرار گرفته و عمان با ۳ میلیارد و ۷۱۶ میلیون دلار و بحرین با یک میلیارد و ۹۵۱ میلیون دلار در رتبه‌های دوم و سوم از این نظر قرار گرفته‌اند.

جمع‌بندی

تجربه کشورهای موفق نشان می‌دهد ورود سرمایه خارجی در این کشورها مبتنی بر انتخاب و تعیین شروط برای انتقال فناوری در چارچوب سیاست صنعتی این کشورها بوده است. در صورت عدم اطلاع کشور میزبان از بخش‌های دریافت‌کننده فناوری‌های ورودی و فقدان سیاست صنعتی دورنگر نمی‌توان به اثرات مطلوب سرمایه‌گذاری خارجی در راستای منافع آن امید بست.

آمار نشان می‌دهد نوسانات قیمت و درآمد نفت خام، ضمانت‌ها و قراردادهای بین‌المللی، نوسانات موثر نرخ ارز و نرخ تورم بالا همگی از موارد افزایش تمایل ایران برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی با هدف رشد اقتصاد کشور بوده‌اند و البته محدودیت‌های موجود علیه کشور خصوصاً در حوزه‌های FATF، سوئیفت و مشکلات انتقال پول و ترس بسیاری از کشورهای اعمال تحریم‌های غربی موانع اصلی رشد فزاینده سرمایه‌گذاری خارجی در ایران بوده است.

در شرایط فعلی، می‌توان با توسل به دیپلماسی اقتصادی و انرژی قوی تری اقدام به جذب سرمایه‌گذار در حوزه‌هایی چون کشاورزی، لجستیک، انرژی‌های نو کرد که خارج از بسته تحریم‌های آمریکاست و می‌تواند علاوه بر جلوگیری از انزوای اقتصادی ایران، ادغام اقتصادی کشور و افزایش مقاومت آن در برابر ضربات تحریم را نیز در بر داشته باشد.

می‌شود، البته ترجیح سرمایه‌گذاران خارجی این است که با دستگاه‌ها و تکنولوژی موجود در ایران فعالیت کنند و در صورت عدم وجود تکنولوژی لازم، دستگاه مورد نیاز وارد خواهد شد.

مورد دیگر کشور هند است که تاکنون با ۲۵ میلیون دلار سرمایه‌گذاری در کشور برای توسعه بندر شهید بهشتی صرف کرده که این اتفاق به سبب لابی‌گری قدرتمند هند در آمریکا و معافیت این بندر از تحریم‌های آمریکا محقق شده و نمونه‌ای از سرمایه‌گذاری خارجی موفق در ایران بوده است که به توسعه کریدور حمل و نقل شمال-جنوب مربوط می‌شود.

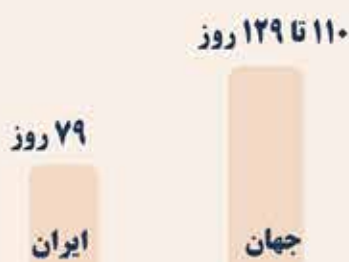
سرمایه‌گذاری افغانستان در ایران هم بر حوزه‌های مواد غذایی و مصالح ساختمانی است و سال گذشته رقمی معادل ۲۵۰ میلیون دلار بوده است. این در حالی است که کارشناسان اقتصادی میزان نیاز ایران را به سرمایه‌گذاری خارجی در بخش ریلی ۱۵ میلیارد دلار، در بخش انرژی ۲۰۰ میلیارد دلار و در صنعت گردشگری بالغ بر ۳۰ میلیارد دلار برآورد کرده‌اند.

برآیند کلی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

متأسفانه با وجود رشد قابل توجه ورود سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی سال گذشته، به صورت کلی سرمایه‌گذاران خارجی نسبت به سرمایه‌گذاری در ایران در مقایسه با بسیاری از کشورها مانند مالزی، سنگاپور، تایلند، ویتنام و ترکیه کم‌رغبت هستند.

فراهم نبودن برخی زیرساخت‌های اساسی یا ضعف آنها، جذاب نبودن مشوق‌های سرمایه‌گذاری، نارسایی‌های قانون سرمایه‌گذاری خارجی به ویژه در بخش حمل و نقل، دعاوی، نوسانات مستمر نرخ ارز، بالا بودن هزینه‌های تولید در برخی رشته‌های صنعتی، پایین بودن بهره‌وری نیروی کار، مشکلات اخذ ویزا برای اقامت نیروی کار خارجی، دیوانسالاری در اخذ مجوزها، تغییر پی‌درپی قوانین و مقررات و قابل پیش‌بینی نبودن نتایج سرمایه‌گذاری‌ها، عدم عضویت ایران در سازمان تجارت

جهانی سازی تعطیلات در ایران

شمار تعطیلات اغلب کشورهای جهان بین ۱۱۰ تا ۱۲۹ روز است؛ اما در ایران با احتساب ۲۷ روز تعطیلی رسمی اعم از تعطیلات ملی، شمسی و قمری و ۵۲ روز تعطیلی جمعه آخر هفته، تعداد روزهای تعطیل به ۷۹ روز می‌رسد. اگر تعطیلات آخر هفته به دو روز افزایش یابد، شمار کل تعطیلات در ایران ۱۲۵ روز شده و با الگوی جهانی تعطیلات نیروی کار و حتی کشورهای منطقه و حوزه خلیج فارس مطابقت خواهد داشت.

مزایای ناشی از تعطیلات دو روز آخر هفته

- ۱ ارتقا سلامت روحی و جسمی مردم
افزایش زمان اوقات فراغت، استراحت، مسافرت و...
- ۲ افزایش بهره‌وری نیروی انسانی
افزایش تعطیلات با افزایش بهره‌وری نیروی کار رابطه مستقیم دارد.
- ۳ هماهنگی با تعطیلات کشورهای دیگر
ارتقا پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ۴ رونق بخش گردشگری
افزایش انتخاب مقاصد محلی و روستایی، افزایش درآمد، کاهش بیکاری
- ۵ کاهش مصرف آب، برق و گاز در محیط کار
کاهش ۳۶ درصدی غلظت ذرات معلق در هوا در هر روز تعطیل
- ۶ صرفه‌جویی در مصرف انرژی
کاهش آلودگی هوا و هزینه‌های آن

آسیب‌های اقتصادی عدم تطابق تعطیلات آخر هفته

محدودیت تجاری با کشورهای دنیا

محدودیت تبادلات مالی

تحمیل هزینه نیروی کار به بنگاه‌های اقتصادی

محدودیت در نشست‌های تجاری

کاهش رقابت پذیری بنگاه‌ها

افزایش هزینه های گمرکی به دلیل کار کردن با حداقل ظرفیت در روزهای تعطیل و خسارات مالی

محدودیت در بازاریابی

محدودیت در جذب سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به کشورهای هماهنگ با نظم جهانی

پیامدهای مثبت اعمال تغییرات در راستای همسان‌سازی زمانی تقویم تعطیلات با سایر کشورها

هوش مصنوعی و اقتصاد جهانی

طبق برآورد PWC هوش مصنوعی می‌تواند تا ۱۵/۷ تریلیون دلار (بیش از ۱۴ درصد) به اقتصاد جهانی کمک کند. از این میزان، ۶/۶ تریلیون دلار احتمالاً ناشی از افزایش بهره‌وری و ۹/۱ تریلیون دلار احتمالاً ناشی از اثرات جانبی مصرف است.

بخش تأثیرپذیر تولید ناخالص داخلی از هوش مصنوعی

سهم هوش مصنوعی در تولید ناخالص داخلی

تمام مناطق اقتصادی جهانی از مزایای هوش مصنوعی برخوردار خواهند شد.

آمریکای شمالی و چین بزرگ‌ترین دستاوردهای اقتصادی را با افزایش سهم AI در GDP به دست خواهند آورد.

۱۰/۷ تریلیون دلار

۲۰٪ از اقتصاد جهان تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

۲۶/۱٪

۱۴/۵٪

اروپا و بخش توسعه یافته آسیا با سهم بالایی از AI در GDP خود، دستاوردهای اقتصادی قابل توجهی را تجربه خواهند کرد.

۹/۹٪

۱۱/۵٪

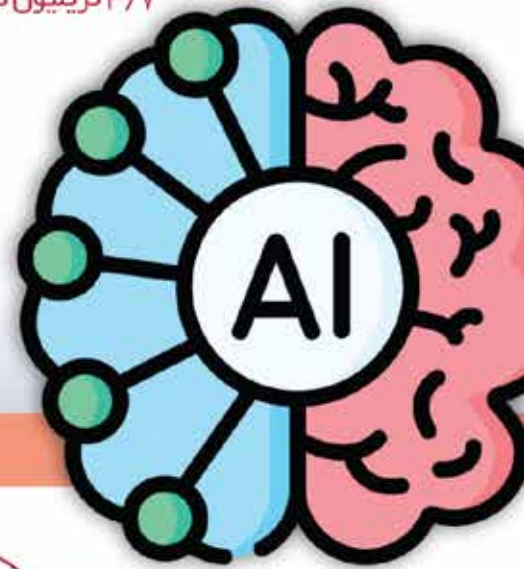
۱۰/۴٪

کشورهای در حال توسعه به دلیل نرخ بسیار پایین‌تر پذیرش فناوری‌های AI مورد انتظار، رشد کمتری را تجربه خواهند کرد.

تمام ارقام تولید ناخالص داخلی بر حسب نرخ ارز مبادله‌ای بازار حساب شده است.

برنده هوش مصنوعی هم چین خواهد بود که ۷ تریلیون دلار معادل ۲۶/۱ درصد GDP آن تحت تاثیر هوش مصنوعی قرار خواهد گرفت. اثر هوش مصنوعی بر اقتصاد آمریکا ۱۴/۵ درصد معادل ۳/۷ تریلیون دلار خواهد بود.

هوش مصنوعی چقدر سریع بر بهره‌وری تأثیر می‌گذارد؟

انتظار می‌رود آمریکای شمالی و چین شاهد بیشترین سود تولید ناخالص داخلی ناشی از افزایش بهره‌وری هوش مصنوعی باشند، اما مسیر تأثیرگذاری بر این دو کشور متفاوت است.

هوش مصنوعی چگونه به اقتصاد کمک می‌کند؟

ستاره پر فروغ تاریخ توسعه ایران

جواد راستی / پژوهشگر ارشد اقتصاد سیاسی توسعه

چاپ و این قبیل اقدامات بود. اصلاحات عباس میرزا به جایی نرسید و با مرگ نابهنگامش عملاً پرونده اصلاحات و تلاش‌های اصلاح طلبانه او بسته شد. دور جدید تلاش‌های اصلاح طلبانه با مرحوم میرزا تقی خان فراهانی مشهور به امیر کبیر در اواسط قرن نوزدهم (۱۸۵۰) شروع شد. همانند عباس میرزا، انگیزه اصلی امیر کبیر برای انجام اصلاحات آشنایی با تمدن اروپا بود. اگر آشنایی شاهزاده اصلاح طلب با تمدن غرب در میدان‌های جنگ با روسیه رقم خورده بود، تماس امیر کبیر با تمدن غرب به مراتب عمیق‌تر بود. او سال‌ها قبل از آنکه به صدارت برسد دوبار به همراه یک هیأت رسمی به روسیه سفر کرد و هر بار چند ماه اقامت در آن کشور به طول انجامید. امیر کبیر در خلال آن سفرها با اکثر مناطق اروپایی روسیه از نزدیک آشنا شد. به علاوه او چهار سال نیز در راس هیأت نمایندگی ایران در ارزروم در امپراتوری عثمانی (ترکیه) اقامت داشت. اگر در مورد عباس میرزا، معضلات و نیازهای جنگ با روسیه سبب پیدایش اندیشه‌های اصلاح طلبانه شد، در خصوص امیر کبیر باید گفت معضلات و نیازهای کل مملکت بود که ضرورت انجام اصلاحات را برایش اجتناب‌ناپذیر کرد. بنابراین دامنه اصلاحات و گستردگی تغییر و تحولاتی که امیر کبیر انجام داد به مراتب عمیق‌تر و مفصل‌تر از اصلاحات عباس میرزا بود. امیر کبیر راه جرات می‌توان ستاره پر فروغ تاریخ توسعه ایران نامید.

عنصر سومی که اهمیت آن در باز کردن ذهن امیر کبیر کمتر از آشنایی اش با خارج از کشور نبود، محیط زندگی و پرورش او بود. او احتمالاً حول و حوش سال ۱۸۰۷/۱۲۲۲ در فراهان (نزدیک شهرستان اراک) متولد شد و در سال ۱۸۵۳/۱۲۶۸ در سن ۴۶ سالگی در حمام باغ فین کاشان به قتل رسید. پدر وی آشپز میرزا عیسی قائم مقام بود که در تبریز مقام صدارت عباس میرزا نایب السلطنه را تا زمان فوتش در سال ۱۸۲۲/۱۲۳۷ بر عهده داشت. پس از فوت قائم مقام، پسرش میرزا ابوالقاسم جانشین او شد و امیر کبیر و پدر همچنان در دستگاه نایب السلطنه در تبریز خدمت می‌کردند. در تمام مدتی که قائم مقام‌ها (پدر و پسر) در دربار عباس میرزا در تبریز صدارت می‌کردند، امیر جوان در دستگاه آنان هم پرورش فکر می‌یافت و هم با زیر و بم امور حکومت و مشکلات و معضلات کشور آشنا می‌شد. بنابراین امیر کبیر از زمان خردسالی در سایه سه مردی بزرگ شده و تربیت یافته بود که نه تنها همگی خواهان اصلاحات بودند، بلکه به لحاظ اخلاق و رفتارهای سیاسی هم بی‌تردید یک سر و گردن بالاتر از هم عصران و هم ردیفان خود به شمار می‌آمدند. امیر جوان از قائم مقام ماموریت، کتابت، انشا و کیاست آموخت و خدمت به شاهزاده اصلاح طلب عباس میرزا او را وارد دفاقی‌های اصلاح طلبی

میرزا محمد تقی خان فراهانی (زاده ۱۱۸۶ خورشیدی در اراک، در گذشته ۲۰ دی ۱۲۳۰ در کاشان) (۱۸۵۱-۱۸۰۷ میلادی) یا امیر کبیر، نخستین صدراعظم ناصرالدین شاه قاجار از ۲۸ مهر ۱۲۲۷ش تا ۲۲ آبان ۱۲۳۰ش مؤسس اولین دانشگاه ایران (دارالفنون)، ناشر دومین روزنامه ایران به نام وقایع اتفاقیه بود و...

قرن نوزدهم را باید به درستی عصر تلاش برای اصلاحات در ایران دانست. نخستین اصلاح طلبان قرن نوزدهم را باید نایب السلطنه شاهزاده عباس میرزا و فرمانده کل قوای ایران دانست. در کنار شاهزاده اصلاح طلب می‌باید از قائم مقام‌ها (میرزا عیسی و پسرش میرزا ابوالقاسم) نام برد. قائم مقام‌ها را به درستی نمی‌توان «اصلاح طلب» دانست. آنان مشیر رجالی با کفایت، مدیر و مدیر، اهل قلم، باسیاست و امین بودند که صادقانه به دستگاه قاجار حکومت می‌کردند. اگرچه این صفات آنان را یک سر و گردن بالاتر از بسیاری از رجال دیگر قاجار قرار می‌داد، اما اصلاح طلبی و اصلاحات با شاهزاده اصلاح طلب عباس میرزا بود که رقم خورد. مهم‌ترین تلاش‌های عباس میرزا در به وجود آمدن یک ارتش مدرن، اعزام محصلان به اروپا برای آشنایی با علوم و فنون جدید، آوردن دستگاه

و ترقی خواهی کرد، اما امیر در اصلاح طلبی به مراتب از مخدومیتش جلوتر رفت که زیر تماس، تجربه و آگاهی او از اروپا بسیار گسترده تر از عباس میرزا و قائم مقام مابود.

هنوز ۲۴ ساله نشده بود که به همراه هیاتی در سال ۱۸۲۹ به روسیه سفر کرد. او در بازدید از روسیه به شدت تحت تاثیر کارخانه‌های اسلحه‌سازی، رصدخانه، آموزشگاه‌ها، مدارس جدید، ماشین بخار، راه آهن، کشتی‌سازی و بیمارستان‌ها قرار گرفت. در یادداشت‌های روزانه‌اش نوشت حیف باشد که ما ترقی و نظم همسایه خود را که در این مدت اندک تحصیل کرده است، به رای‌العین ببینیم و هیچ به فکر نباشیم.

اگر دیدار از روسیه جرقه‌های توسعه صنعتی و سرعت‌های اقتصادی را در ذهن امیر زد، دقیق‌تر و درست‌تر گفته باشیم اقامت در امپراتوری عثمانی فکر پیشرفت‌های سیاسی و اجتماعی را در ذهنش شعله‌ور کرد. قریب به یک دهه بعد از تجربه روسیه امیر به مدت چهار سال به عنوان رییس هیات نمایندگی ایران در ارزروم به امپراتوری عثمانی رفت. اگر چه امپراتوری عثمانی در آن برهه از روسیه بسیار عقب مانده تر بود، اما اوضاع و احوال خاصی که در آن مقطع در آن امپراتوری جریان داشت روی امیر تاثیرات زیادی بر جای گذارد. اقامت چهار ساله امیر در ارزروم درست زمانی اتفاق افتاد که فضایی مملو از اندیشه و مباحث گسترده پیرامون ضرورت اصلاحات میان مخالفان و موافقان در امپراتوری عثمانی در گرفته بود. مغز متفکر جریان اصلاحات، رشید پاشا صدراعظم نوگرا و اصلاح طلب ترک بود که با سرسختی و با وجود مخالفت‌های زیاد سعی در پیشبرد برنامه اصلاحاتش داشت. البته نزدیک به دو دهه قبل از وی سلطان سلیم پاشا تلاش کرده بود تا سبک یکسری اصلاحات را تحت عنوان نظام جدید به اجرا در آورد، اما نظام جدید با مخالفت‌های زیادی از جمله مخالفت با شیخ الاسلام عثمانی و روحانیون قرار گرفته بود. در کنار مذهبیبون دسته جات مسلح «ینی چری» نیز به سر به طغیان برداشته و با کشته شدن سلطان سلیم (۱۸۰۷/۱۲۲۲) دور نخست اصلاحات عثمانی باشکست مواجه می‌شود.

این بار رشید پاشا مصمم به پیشبرد اصلاحات شده بود. کوشش‌های وی که باعث شده بود تا ترکان طرفدار اصلاحات به وی لقب «پطر کبیر» امپراتوری عثمانی بدهند سبب شد تا فرمان معروف «خط شریف گلخانه» از جانب طبقه عثمانی سلطان عبدالمجید در سال ۱۸۴۰/۱۲۵۵ صادر شود. یک سال بعد فرمان دیگری به نام «خط همایون» و پنج سال بعد فرمان سومی تحت عنوان «خط همایون ثانی» صادر شد. این فرامین در حقیقت گام‌ها و اقدامات اصلاح طلبانه‌ای بودند همچون ایجاد قانون، ایجاد تشکیلات مدرن اداری و مالی، برابری در برابر قانون (میان مسلمانان و غیر مسلمانان)، ایجاد دارالفنون، وزارت معارف و مدارس جدید.

امیر کبیر درست زمانی ماموریت چهار ساله‌اش را در امپراتوری عثمانی می‌گذراند که جامعه ترک در مسیری از تب و تاب و جدال میان مخالفان و موافقان اصلاحات فرو رفته بود. امیر در تماس و مکاتبه مستقیم با رشید پاشای اصلاح طلب بود و بدون تردید مجموعه آن تحولات به علاوه شخصیت، بر افکار و آرمان‌های صدراعظم اصلاح طلب ترک در وی بدون تاثیر نبوده. امیر از یکسو پیشرفت و ترقیات روس‌ها را دیده و چشمانش رو به افق‌های تازه‌ای گشوده شده بود و از سوی دیگر می‌دید که چگونه امپراتوری عثمانی (کشوری که شباهت‌های زیادی به ایران داشت) عزم خود را برای اصلاحات جزم کرده و دیر یا زود در مسیر ترقی می‌افتاد. شروع اصلاحات در عثمانی باید امیر را نیز به این فکر انداخته باشد که در ایران دیر یا زود چنین اقداماتی می‌باید آغاز شود. عنصر بعدی که در بیداری امیر و پیدایش اندیشه اصلاحات موثر افتاد مطالعه آثار و منابع اروپایی بود.

سرچشمه دیگر اندیشه‌های میرزا تقی خان آثار مولفان فرنگی بود. در سفارت ارزنة الروم، با وجود همه آن گرفتاری‌های سیاسی، دستور داد پاره‌های کتاب‌های اروپایی را از مجموع آن آثار کتاب کلانی در دو جلد در احوال تاریخ، جغرافیا، احوالات سیاسی و اقتصادی جهان گرد آورند. خود شخصا متون آن کتاب را زیر نظر داشت. نوشته‌های این کتاب به همراه نامه‌های امیر و گزارش نمایندگان خارجی از مذاکراتی که با وی داشته‌اند نشان‌دهنده علم و اطلاع امیر از اوضاع و احوال جدید و بنیادهای اجتماعی و ترقی اروپا است. از همه مهم‌تر، بررسی آنها حکایت از هوشیاری اجتماعی امیر و اعتقاد وی به لزوم پیشرفت و ترقی در ایران می‌کند. منبع دیگر آگاهی بخش امیر مطبوعات اروپایی بودند. به دستور امیر روزنامه‌های خارجی از کشورهای فرانسه، انگلیس، روس، اتریش، عثمانی و هند به سفارت می‌رسیدند و اهم اخبار و گزارشات آنها به فارسی ترجمه می‌شد و پس از تحریر امیر به صورت روزانه آنها را مطالعه می‌کرد.

آغاز صدارت امیر کبیر

۲۷ مهر ماه ۱۲۲۷ ه. ش صدارت میرزا تقی خان فراهانی مشهور به امیر کبیر آغاز شد. محمد شاه شب شنبه ۱۴ شهریور ۱۲۲۷ در سن ۴۲ سالگی در گذشت، کاردار سفارت انگلیس با فرستادن پیکی این خبر را به ناصرالدین میرزا در تبریز رساند. میرزا فضل الله نصیرالملک، پیشکار ناصرالدین شاه در تامین و تنظیم مقدمات حرکت شاه به تهران در ماند و میرزا تقی خان مامور این کار شد.

میرزا تقی با استقراض سی هزار تومان از یک تاجر تبریزی و تدارک نیروی نظامی کافی همراه شاه راهی تهران شد. شاه پس از شش هفته به تهران رسید. میرزا تقی خان برای حفظ شأن شاه جوان از آمدن چند تن از دوستان نزدیک شاه به تهران جلوگیری کرد و دلیل وی این بود که این افراد با ناصرالدین میرزا از کودکی مانوس بوده‌اند و احترام مقام جدید وی را رعایت نخواهند کرد. در این مدت مهد علیا در تهران مشغول هماهنگی با سفارت انگلیس برای به قدرت رساندن افراد مورد نظرش بود و میرزا آقاخان نوری را که به قم تبعید شده بود، به تهران فراخواند. میرزا ناصر الله صدر الممالک که خود را نامزد اصلی صدارت می‌دانست در منزل حاجی میرزا آقاسی منزل کرده بود و مشغول دسیسه‌چینی علیه میرزا تقی خان بود، اما شاه که به تهران رسید بلافاصله میرزا تقی خان را به مقام صدارت برگزید و لقب امیر کبیر را به وی اعطا کرد. عین فرمان شاه چنین است: ما تمام امور ایران را به دست شما سپردیم و شما را مسوول

هر خوب و بدی که اتفاق می افتد، می دانیم. همین امروز شما را شخص اول ایران کردیم و به عدالت و حسن رفتار شما با مردم کمال اعتماد و وثوق داریم. به جز شما به هیچ کس دیگر چنین اعتقادی نداریم و به همین جهت این دستخط را نوشتیم.

با چنین سابقه و پیش زمینه‌ای مبنی بر لزوم اصلاحات بود که امیر به عنوان صدراعظم پادشاه جوان ناصرالدین شاه در سال ۱۸۴۸ با اختیارات کامل به قدرت رسید در جهت اصلاحات عمومی مصمم شد که تشکیلات اداری کشور را یکسره اصلاح کند. خرید و فروش حکومت و لایات را براندازد، طبقه دهقان را از ستمگری‌های گذشته آزاد کند و اصول مالیاتی را تغییر دهد. مالیه و خزانه مملکت را سر و سامان داد و حدود و ثغور درآمدها از یکسو و مخارجات حکومت را از سوی دیگر تعیین کرد. از مواجب و مستمری‌های گزاف شاهزادگان، درباریان، دیوانیان و روحانیون کاست، برای پادشاه حقوق ثابت معین کرد، برای سایر حقوق دیگران و مستمری‌بگیران حد و حدود مشخص تعیین کرد و با بهبود در وضعیت جمع‌آوری مالیات سعی کرد بر عایدات دولت بیفزاید.

در اصلاح نظام قشون جدید مریبان نظامی اروپایی استخدام کرد، به تربیت افسران جدید پرداخت، فوج‌های تازه و واحدهای دائمی مرزی برقرار کرد، کارخانه‌های اسلحه‌سازی و توپ‌ریزی احداث کرد، یونیفورم و مشق نظامی ترتیب داد، درجه‌های نظامی را تحت قانون درآورد (به جای اعطای آنها از سوی پادشاه) برای تاسیس نیروی دریایی چندین فروند کشتی سفارش داد.

در اصلاح دستگاه عدالت تلاش کرد تا امور شرعی و عرفی را از هم جدا کند؛ امیر شکنجه و تحمل و زنجیر کردن زندانیان و مظلونین را ممنوع کرد، رسم بست نشینی را شکست و حکومت قانون را استوار کرد. در اصلاح اخلاق مدنی، رشوه خواری، دزدی و پیشکش دادن حکام، دیوانیان و سروسات لشکریان را برانداخت، تملق‌گویی به بزرگان، درباریان و رجال، القاب و عناوین مبالغه‌آمیز به بزرگان اهل دولت، مدیحه‌سرایی شاعران را برای حکام و رجال ممنوع کرد، هرزگی،

لوطی بازی، قداره بندی، چاقو کشی و عربده کشی مستانه را قلع و عقر کرد. خواست قمع زنی و برخی از عادات مرسوم ایام سوگواری عاشورا را نیز براندازد، اما کامیاب نشد، در اصلاح امور شهری چاپارخانه و پست جدید دایر کرد. قانون تذکره (پاسپورت) را بنیان گذارد. آبله کوبی را تعمیم داد، جزو‌هایی در مبارزه با آبله و وبا میان مردم و روحانیون منتشر کرد. خیابان‌ها که علی‌الغالب آلوده بودند و سبب شیوع بیماری‌های عفونی مسری می شدند دستور داد تا تمیز و گندزدایی کنند، به سنگفرش کردن کوچه‌ها و جمع‌آوری زباله از معابر پرداخت. نخستین بیمارستان دولتی در کشور را دایر کرد، برای حرفه پزشکی امتحان طبی مقرر کرد. کر، کور، جذامی و سفلیسی را از سطح شهر و معابر جمع کرد، از رودخانه کرج آب به تهران آورد، در بیرون شهر تهران خانه‌های تازه ساخت؛ در همه شهرها قراولخانه تاسیس کرد، حتی به مرمت بناهای تاریخی که بسیاری از آنها در شرف از بین رفتن بودند همت گماشت. در نشر دانش و آگاه کردن ایرانیان به علوم جدید توجه و الایی کرد. مدرسه دارالفنون را تاسیس کرد تا برای نخستین بار ایرانیان با علوم جدید آشنا شوند. از اروپا استادان زبان، علوم و پزشکی استخدام کرد، به ترجمه آثار مهم غرب همت گماشت، چاپخانه‌های جدیدتری به ایران آورد؛ روزنامه «وقایع‌التفاهیه» را به راه انداخت، هیاتی از مترجمان زبان‌های خارجی تشکیل داد.

بخش دیگر توجه‌اش به صنعت و به تعبیر آن روز آوردن «قوه تجار» (انقلاب صنعتی) به ایران بود. چندین کارخانه جدید از جمله پارچه‌بافی به کمک متخصصان اروپایی تاسیس کرد، شماری از ایرانیان وارد به صنعت را برای آموزش و آگاهی به صنایع جدید به روسیه فرستاد تا صنایع غربی را بیاموزند، در رقابت با کالاهای خارجی از صنعت علمی سخت حمایت کرد. توجه به معادن و استخراج آنها جنبه دیگر اقدامات امیر بود. از اروپا اساتید معدن‌شناس و متخصص استخراج معدن به ایران آورد. آنقدر به صنعتی کردن کشور اصرار و علاقه داشت که در سال دوم صدارتش برخی محصولات ایران را به نمایشگاه بین‌المللی لندن فرستاد. در عین توجه‌اش به صنعت از توسعه کشاورزی هم غافل نمانده بود. چندین سد روی رودخانه‌ها ساخت. زراعت برخی محصولات جدید را در ایران رواج داد؛ شیلات خزر را از دست اتباع روس گرفت و به ایرانیان سپرد. به پیشبرد کشاورزی و توسعه دامپروری و تولید انبوه به ویژه در خوزستان توجه ویژه‌ای نشان می‌داد. در حوزه مذهب هم تلاش کرد اقداماتی به عمل آورد. جلوی دخالت روحانیون را در امور حکومتی گرفت و سعی کرد از قدرت دستگاه روحانیت بکاهد. دستور داد به جای مدیحه که از زمان صفویه مرسوم شده بود، اشعار نغز و دلکشی بسرایند که خواص بپسندند و عوام نیز بهره‌مند شوند. تساهل دینی و حمایت از حقوق اقلیت‌های مذهبی نیز از اصول اصلاحاتش بود. حتی اقلیت‌ها را به خدمت دولتی گماشت و داخل فعالیت‌های مدنی کرد (فریدون آدمیت، امیرکبیر و ایران، چاپ پنجم، انتشارات خوارزمی، تهران ۱۳۵۳).

وجه دیگر اقدامات و اصلاحات امیر در جلوگیری از اعمال نفوذ و مداخلات سفارتخانه‌های روسیه و انگلستان در امور ایران بود. از آن مهم‌تر جلوگیری و برخورد شدیدش در قبال اطرافیان شاه، درباریون بانفوذ و وابستگان حکام و دیوانیان در امور مملکت بود. برخورد او با مهدعلیا، مادر ناصرالدین شاه نمونه بارز ایستادگی او در برابر مداخلات آشکار و پنهان اطرافیان شاه و دیگران در امور مملکتی بود. ابقا، کنار

گذاردن و جلوگیری از انتصاب و عزل و نصب دیوانیان و دیوان‌سالاران به صرف منسوب بودنشان به پادشاه و الیگارش‌ی وابسته به دربار ...

اصلاحات امیرکبیر؛ «انقلاب از بالا»

با سختی می‌توان گوشه‌ای از حیات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران را در نظر گرفت که اصلاحات امیر بر آن تاثیر نگذاشته باشد. بنابراین کمتر گروه اجتماعی را می‌شد سراغ گرفت که اصلاحات و تعبیر و تحولاتی که امیر به وجود آورده بود از آن متاثر نشده باشد. از آنجا که اصلاحات امیر تحسین عمده‌ای از منافع و مصالح الیگارش‌ی حاکم را مورد تهدید قرار داده بود، بنابراین خیلی دور از انتظار نبود که به سرعت صف گسترده‌ای از مخالفان، گروه‌ها و کسانی که منافعشان به خطر افتاده بود در مقابل امیر موضع‌گیری کنند. در عمل نیز دقیقا این گونه شد. هنوز سال اول صدارت صدر اعظم اصلاح طلب به پایان نرسیده بود که جبهه گسترده‌ای از درباری‌ها، مستمری‌بگیران، شاهزادگان قاجار، امرا و اشراف، تیول‌داران، صاحب‌منصبان، شماری از روحانیون، سران قبایل و عشایر و پاره‌ای از حکام و والیان در مقابلش جبهه گرفتند. به این صف گسترده باید سفارتخانه‌های روسیه و انگلستان را نیز افزود. جدای از آنکه برخی از سیاست‌های امیر با منافع آنان همسو نبود، مساله مهم‌تر آن بود که امیر حاضر نبود در برخوردش با رجالی که مورد حمایت سفارشی بودند، تخفیفی قائل شود. در مقابل این خیل گسترده مخالفان، امیر فقط به حمایت شخص پادشاه جوان (ناصرالدین شاه) متکی بود، اما این نقطه اتکا به تنهایی برای بقای وی کافی نمی‌نمود، مخالفان که به تکیه‌گاه امیر واقف بودند به تدریج نیروهای خود را در آن جبهه به کار گرفتند و تلاش کردند نظر شاه را نسبت به او تغییر دهند و در نهایت نیز در این راه موفق شدند. آنان به مدد مادر شاه که مادر همسر امیر هم بود توانستند شیوع این گمان را در پادشاه جوان برانگیزند که امیر خود سودای حکومت دارد. سرانجام ناصرالدین شاه با اکراه حکم عزل امیر را صادر کرد، اما او را در راس امور قشون نگه داشت. لکن این سمت نیز چندان دوام نیاورد و امیر به حالت تبعید به فین کاشان فرستاده شد. کار مخالفان هنوز تمام نشده بود، زیرا ممکن بود امیر به طریقی خود را مجدداً به شاه نزدیک کند و با توجه به نظر بسیار مثبت شاه به امیر و اصلاحاتش، ممکن بود نظرش نسبت به امیر تغییر پیدا کند و او را مجدداً به دربار بازگرداند. آخرین پرده از سناریوی پایان اصلاحات با قطع شاهرگ دست‌ان امیر به اجرا درآمد. با جاری شدن خون امیر در پاشویه حمام باغ فین کاشان، پرونده اصلاحات وی نیز در همان حمام شسته و با جنازه‌اش دفن شد.

در یک ارزیابی شش‌تاب‌زده از امیر و اصلاحاتش سه نکته مهم قابل بررسی است: نخست فقدان بغض و کینه امیر به غرب و به فرهنگ و تمدن اروپایی‌ها بود. همانند بسیاری دیگر از اصلاح‌طلبان جوامع دیگر، از جمله اصلاح‌طلبانی که بعد از وی و در قرن بیستم با موفقیت دست به اصلاحات و پیشرفت و ترقی در جوامعشان زدند، نگاه امیرکبیر برای پیشرفت و ترقی به غرب و اروپا بود. او نه مثل ایرانیان یک‌صد و پنجاه سال بعدش بغض و کینه‌ای نسبت به اروپایی‌ها احساس می‌کرد و نه آنان را سبب عقب‌ماندگی و توسعه‌نیافتگی ایران می‌دانست. آن پیشرفت‌ها و ترقیاتی را که در روسیه و امپراتوری عثمانی ملاحظه کرده بود، آن تغییر و تحولاتی را که از طریق مطالعه متوجه شده بود در مغرب زمین اتفاق افتاده می‌خواست در مملکت خودش پیاده کند. یعنی دقیقا همان کاری که ژاپنی‌ها، کره‌ای‌ها (کره جنوبی)، تایوانی‌ها، سنگاپوری‌ها، آفریقای جنوبی‌ها، برزیلی‌ها، آرژانتینی‌ها، هندی‌ها، ترک‌ها و ملت‌های دیگر یک‌صد و سی سال بعد از امیرکبیر انجام دادند و توانستند از مدار توسعه‌نیافتگی خارج و بدل به اقتصادهای ثروتمند صنعتی و توسعه‌یافته شوند.

نکته دوم شیوه عملکرد حکومتی یا نحوه پیشبرد اصلاحات است. در ساده‌ترین و خلاصه‌ترین شکلش می‌توان این سوال را مطرح کرد که آیا امیر در پیشبرد اصلاحات و نحوه مملکت‌داری‌اش بهترین و مناسب‌ترین شیوه را اتخاذ کرده بود؟ آیا نمی‌شد و امکانش وجود نمی‌داشت که او در مملکت‌داری‌اش اندکی سعه‌صدر، اندکی تساهل و تسامح و اندکی مدارا با مخالفان به خرج می‌داد؟ واقعیت تلخ آن است که بعد از سه سال و چند ماه که امیر سقوط کرد

حتی یک نفر هم به حمایت از وی برخاست. او به همان اندازه که در آرزوهای خواسته‌های اصلاح طلبانه‌اش آرمان‌گرا می‌بود، به همان اندازه هم در برخوردش با مخالفان استوار، مغرور، برخورد از موضع بالا، برخورد بدون ذره‌ای اغماض و مماشات، بدون ذره‌ای گذشت و چشم‌پوشی، یک‌دنده و قاطع بود. بی‌تردید این صفات در سقوط امیر و کشته شدنش همان قدر نقش داشتند که مخالفت آن طیف گسترده نقش می‌داشت.

واقعیت تلخ دیگر آن است که امیر نتوانسته بود، یا شاید نتوان گفت که اساساً نخواسته بود که برخی از الیگارش‌های حاکم را با خود همراه کند. این حکایت از غرور و نخوت زیاد وی دارد که اساساً نیازی نمی‌دید تا دیگران را هم با خود همراه سازد. با غرور خاصی که ویژه وی بود تصور می‌کرد همین‌طور که خودش آن اصلاحات را باور داشته و به پیش ببرد، کفایت می‌کند. از سر غرور و خیلی ارزشی برای دیگران قائل نشدن، در بن‌داین نبود تا دیگرانی را هم با خود همراه سازد. او نه تنها نیازی به اینکه دیگران را با خود همراه سازد نداشت، بلکه اساساً حال و حوصله تحمل مخالفان را نداشت. رفتار او با مخالفان را اگر نگفته باشیم خشن، دست کم نمی‌توان آن را آمرانه و تحمل‌ناپذیر توصیف کرد.

برخی اقدامات مهم امیر کبیر در زمان صدارت

در این قسمت به پاره‌ای از اقدامات امیر کبیر در وضع اسفناک مملکت در زمان قاجار به صورت تیتروار می‌پردازیم، پرواضح است که برای هر کدام از آنها کتاب‌ها نوشته شده است:

– ایجاد نظم در جامعه؛ در پی نظمی که او در جامعه برقرار کرد کمتر ظالمی قادر بود بر بیچارگان فقیر تعدی کند. وی دزدی و هرزگی و شرارت را در جامعه به حداقل رساند.

– براندازی رشوه‌خواری در جامعه
– براندازی رسم قمه‌کشی؛ در تهران آن زمان رسم بود که جوانان قمه می‌بستند.

– سر و سامان دادن به خزانه کشور و قطع حقوق بسیاری از درباریان و وابستگان آنها
– تاسیس اداره آگاهی؛ وی برای اینکه از

روابط کارگزاران و ماموران دولت با مردم مطلع باشد اداره‌ای مخصوص و سری تشکیل داد و ماموران این اداره بالباس چوپان، گدا، فروشنده دوره‌گرد، راهزن و... همه جانفوذ داشتند و هر جا کار خلافی از کسی سر می‌زد، بی‌درنگ امیر را با خبر می‌کردند.

– واگذاری محاکم شرع به علمای صالح و براندازی رسم شکنجه

– ساخت بیمارستان و مایه‌کوبی اجباری آبله در جامعه؛ هر کس از بیماری آبله می‌مرد، بستگان او را ۵ تومان جریمه می‌کرد.

– ایجاد چاپارخانه برای مرسولات پستی، ایجاد میدان توپخانه و عمارت آن و همچنین سبزه میدان تهران

– ساخت ۲۰۰ خانه در بیرون شهر برای مردم

– تاسیس مدرسه دارالفنون و راه‌اندازی نخستین روزنامه در ایران به نام وقایع اتفاقیه

– ایجاد کارخانه‌های پارچه‌بافی، شکرریزی، چینی و بلورسازی، کاغذسازی، چدن‌ریزی

– فرستادن ایرانیان به خارج برای تحصیلات و تدریس در ایران

– استخدام استادان خارجی و تصمیم به جایگزینی آنها با ایرانیان

– ترویج ترجمه و انتشار کتب علمی

– ترویج ساده‌نویسی و لغو القاب

– مرمت ابنیه تاریخی

– فرستادن صنعتگر به روسیه و مقابله صنعتی با روسیه توسط دست‌توانای استادکاران اصفهانی

– بسط فلاح و آبیاری

– توسعه تجارت داخلی و خارجی

– کوتاه کردن دست اجانب در امور کشور

– تعیین مشی سیاسی معین در سیاست خارجی

– اصلاح امور مالی و تعدیل بودجه

توضیح مختصر برخی اقدامات:

تاسیس مدرسه دارالفنون

زمانی که سرملت رادر مکان‌های بیهوده گرم کرده بودند؛ اولین مدرسه جدید ایران در هفت شعبه، با اصول علمی جدید و دانش‌های مهندسی، پزشکی و فنون به جوانان آموزش داده می‌شد و بسیاری از معلم‌های آن از اروپا و به ویژه از کشورهای چون اتریش، اسپانیا، ایتالیا و فرانسه به کار گرفته شده بودند.

انتشار روزنامه وقایع اتفاقیه

جهت آگاهی ملت از اخبار مربوط به دربار، عزل و نصب‌ها، اعطای مقام‌ها، نشان‌ها و امتیازات و عملکردها و □

حذف القاب و عناوین

امیر کبیر القاب و عناوین فرمایشی را موجب زیان‌های اجتماعی می‌دانست و در نامیدن دیگران به گفتن واژه «جناب» اکتفا می‌کرد، حتی نسبت به مقام صدارت.

اصلاحات اجتماعی

امیر کبیر دستور داد رسم قمه‌کشی و لوطی‌بازی از شهرها و راه‌ها برداشته شود. وی حمل اسلحه سرد و سلاح گرم را ممنوع کرد. وی قاعده بست‌نشینی را لغو کرد. این کار امیر کبیر، مخالفت بسیاری از روحانیون را برانگیخت. او حقوق زیاد درباری‌ها و شاهزاده‌ها را کم کرد.

ایجاد قراولخانه (پادگان)

امیر کبیر دستور داد ۴۰ قراولخانه در نقاط مختلف دارالخلافه (تهران) دایر شود. وی همچنین برای هر قراولخانه ۱۲ نگهبان تعیین کرد.

اصلاح وضع چاپارخانه دولتی

امیر کبیر به اصلاح وضع چاپارخانه دولتی پرداخت به صورتی که آماده حمل و نقل

محصولات پستی به اقصی نقاط کشور شود.

سرو سامان دادن به ارتش

امیر کبیر از لباس تا مهمات سازی و مشق و دروس ارتشیان و تسلیحات آنها و برکشیدن صاحب منصبان بی طرف و نهادن شغل و سمت در مقابل افراد و حذف مشاغل بی فایده در نظام سازمانی را پایه گذاری کرد.

فرمان اعدام سید علی محمد باب

به دستور امیر کبیر، سید علی محمد باب (یک پیشوای مذهبی که خود را به نوعی فرستاده خدا می دانست!) و در قلعه چهریق آذربایجان زندانی بود، در تبریز تیرباران شد. خاموش کردن شورش

محمد حسن خان سالار

محمد حسن خان سالار والی خراسان که طرفدار تجزیه طلبی و جدایی خاک خراسان از ایران بود، در زمان ناصرالدین شاه شورش کرد. امیر کبیر سپاهیان را به خراسان فرستاد. سرانجام امیر دستور داد که سالار و همراهانش کشته شوند (امیر کبیر، قهرمان مبارزه با استعمار، ص ۸۸).

اصلاحات مذهبی امیر کبیر

امیر کبیر در پی منع قمه زنی و اصلاح امور روضه خوانی برآمد. وی نسبت به علمای مذهبی با احترام خاصی برخورد می کرد، با این حال میرزا ابوالقاسم امام جمعه تهران، از جمله روحانیونی بود که به شدت به مخالفت با امیر کبیر برخاست و بسیاری از روحانیون دیگر نیز به همراهی با او برخاستند (امیر کبیر و ایران، ص ۳۳۴).

سیاست خارجی امیر کبیر

امیر کبیر دستگاه وزارت امور خارجه را توسعه داد. تاسیس سفارتخانه های دائمی در لندن و سن پترزبورگ، ایجاد کنسولگری در بمبئی، عثمانی و قفقاز، تربیت کادر برای وزارت امور خارجه و تنظیم دفتر اسناد سیاسی از کارهای اوست. امیر کبیر در زمینه سیاست خارجی، سیاست معروف به «سیاست موازنه منفی» را در پیش گرفت که براساس آن می گفت نه به روس امتیاز می دهیم، نه به انگلیس و نه به هیچ قدرت خارجی دیگر (در مقابل، در نظریه موازنه مثبت، به دادن امتیاز به هر دو طرف قائل می شوند). امیر کبیر برای تضعیف قدرت و

نفوذ روس و انگلیس در ایران، می خواست نگاه فرانسه و در زمانی آمریکا را به ایران جلب کند، لذا یک قرارداد سفارت کنسولگری و یک قرارداد در زمینه کشتیرانی با آمریکا منعقد کرد. به دلیل اهمیت موضوع، به توضیح مختصری در مورد دو اقدام مهم ایشان می پردازیم: یکی از اقدامات و اصلاحات اساسی امیر کبیر در وضع اسفناک مملکت در زمان قاجار «رسیدگی به وضع مالیه» بود؛ امیر کبیر در دوران صدراعظمی خود بارشوه خواری به مبارزه برخاست. او دستور داد در یافتی های بی حساب و مواجب بی جهتی که از دستگاه های دولتی می گرفتند، قطع شود. وی حقوق شاه را کاهش داد و ماهانه به دو هزار تومان رسانید و قرار گذاشت هر ماه به او کارسازی کنند. وی مواجب بی حسابی که حاج میرزا آقاسی برقرار کرده بود، قطع کرد. وی سرو سامانی به قوانین مالیاتی داد و صورت عواید و مخارج آن را تعدیل کرد. تیولدارانی که حق دیوان رانمی دادند، امیر تیول آنها را ضبط کرد (تاریخ داریی ایران، ص ۱۴۱).

در دوره صدارت حاجی میرزا آقاسی وضعیت مالی دولت به هم ریخته و خزانه خالی بود. پول های نقد خزانه نصیب عده ای خاص از درباریان و روحانیون مستمری بگیری می شد و نصیب دیگران برات های بی اعتبار بود. زمانی که امیر به قدرت رسید حجم برات های معوقه بسیار زیاد بود. امیر اطلاعات مالی و مالیاتی را به روزرسانی کرد (اکثر از دفاتر مالیاتی براساس اطلاعات زمان کریمخان زند نوشته شده بودند). امیر برخی از مستمری ها را قطع کرد و برخی را کاهش داد. برات های معوقه را به قیمت پایین تر نقد کرد و دستور داد دیگر چنین برات های بی اعتباری صادر نشود.

رقم خالص درآمد کشور در آخرین سال صدارت امیر کبیر نزدیک به سه میلیون تومان بود و بیشترین عایدی مالیاتی نیز مالیات آذربایجان به مقدار ۶۲۰ هزار تومان بود. در همان سال مجموع مخارج دولت در حدود دو میلیون و ششصد هزار تومان بود. او همچنین برای ماموران دولتی حقوق ثابت تعیین کرد.

در اغلب دوره های حکومتی در ایران امرا و دیوانیان و سربازان قشون به جز مالیات، اموالی را تحت عنوان هدیه و انعام و سیورسات و آذوقه و مزدگانی از مردم مطالبه می کردند. به جز این موارد رشوه نیز جزو مداخل دیوانیان بود. امیر کبیر پس از سامان دادن به وضعیت مالی کشور و برقراری مواجب منظم برای عمال دولتی دستور ممنوعیت دریافت هر نوع وجه غیر قانونی را صادر کرد. تا پیش از دوره حکومت امیر ماموران دولتی و لشکریان در هنگام عبور از نواحی آذوقه خود را از مردم مطالبه می کردند و گاهی نیز اقدام به مصادره اموال مردم می کردند. امیر این رسم را که طلب سیورسات نامیده می شد ممنوع کرد و در چند مورد از جمله در مورد تعدیات توپچیان آذربایجانی و سربازان قصر شیرین دستور به تنبیه متخلفان و

سفیر انگلیس قتل میرزا تقی خان فراهانی (امیر کبیر) را در کتاب «حقوق بگیران انگلیس در ایران» چنین تعریف می‌کند: امیر کبیر تنها ایرانی وطن پرستی بود که نتوانسته بودیم او را بخریم. هر رشوه‌ای که بدو می‌دادیم، می‌گرفت، اما آن را به شاه می‌داد... سرانجام نامه‌ای به دولت عالی‌ه انگلستان نوشتم و برای کشتن ایشان درخواست پول کردم... پس از اینکه پول فرستاده شد، شبانه به خانه امام جمعه تهران رفتم و مقداری هم جهت عواملش بدو دادم و گفتم: باید که وی را تکفیر کنند... فردا در همه مساجد تهران روحانیون به منبر رفته و بانگ برآوردند: مسلمانان از دست این کافر فریاد فریاد، او دولت اسلام را بر زمین زده است و... سرو صدا که بالا گرفت، شاه ابتدا او را عزل و بعد از یک هفته، فرمان قتل تنها ایرانی وطن پرست را امضا کرد. پس از قتل آن بزرگمرد، سوار بر اسب شدم تا واکنش مردم را در شهر ببینم. دیدم این مردم ابله فرمان بسان شب عید یکدیگر را در آغوش کشیده و کشته شدن امیر کبیر را به هم تبریک می‌گویند...

واما پرده تلخ و غیر قابل جبران

ناصرالدین شاه بعد از عزل امیر کبیر در روز ۲۰ آبان ماه دچار محذوریت عاطفی شد تا اینکه امیر کبیر در ۲۰ دی ماه سال ۱۲۳۰ توسط علی خان فراشباشی، میر غضبی که از سوی دربار ماموریت یافته بود، در حمام فین کاشان به قتل رسید. هنگامی که علی خان فراشباشی از تهران به کاشان رسید، امیر کبیر در حمام بود؛ ماموران دولتی درهای حمام را بستند تا کسی داخل نشود و رگ امیر کبیر را زدند، پس از گذشت لحظاتی علی خان نگاهی به جلاد دیگر انداخت و دستور داد لگدی به میان دو کتف امیر کبیر بزند و سپس حوله‌ای به دهان امیر کبیر فرو کرد و راه نفس او را که به شمارش افتاده بود نیز بر او بست و پس از چند لحظه جسد بی جان میرزا تقی خان امیر کبیر در میان خون‌های صحن گرمخانه حمام فین افتاده بود و فرستاده‌های ناصرالدین شاه با عجله و شتاب به سوی تهران روانه شدند.

محل دفن امیر کبیر

پیکر امیر کبیر را نخست در گورستان پشت مشهد کاشان دفن کردند، اما چندی بعد همسرش آن را به کربلا انتقال داد و در عراق، کربلای معلی، حجره جنوب شرقی صحن امام حسین (ع) به خاک سپرده شد. /جهان صنعت

پرداخت خسارت از اموال ایشان کرد. این موارد برای آگاهی عموم و تشویق آنها به گزارش تخلفات در روزنامه دولتی انتشار می‌یافت. به دستور امیر ماموریت‌های دولتی باید به حکم دولت انجام می‌شد و دولت هزینه انجام ماموریت را به مامور می‌پرداخت و مامور موظف بود آذوقه‌اش را به قیمت روز در طول مسیر خریداری کند. از خصوصیات مهم امیر کبیر این بود که حتی از کسی هدیه هم نمی‌پذیرفت و به دولتیان نیز چنین دستور داد که حتی هدیه نیز از کسی نپذیرند تا کسی دستاویزی برای رشوه نداشته باشد.

اقدامات امیر کبیر برای رشد صنایع داخلی امیر کبیر در حالی که کشور را به راه صنعت ماشینی هدایت می‌کرد، مساعی فراوانی هم برای توسعه صنایع دستی مبذول می‌داشت. مثلاً قبل از امیر، لباس سربازها را از ماهوت‌های انگلیسی تهیه می‌کردند، امیر برای رشد و توسعه صنایع دستور داد لباس نظامیان از شال چوخای پشمین مازندرانی تهیه شود که این اقدام سبب شد شال‌های مازندرانی توسعه و تکامل بی سابقه‌ای پیدا کند. امیر معتقد بود این خیانت به ملت و کشور است که چیزهایی که ممکن است در داخل کشور ساخته شود از خارج وارد شود...

او برای اقتباس صنعت نواروپا، عده‌ای از استادکاران باهوش و خوش ذوق ایرانی را انتخاب کرد و به سن پترزبورگ فرستاد تا رشته‌های مختلف صنعت جدید را بیاموزند که این افراد پس از فراگرفتن صنایع به ایران بازگشتند و کارخانه‌های بلورسازی تهران، کاغذسازی اصفهان و چدن و نساجی ساری و... را احداث کردند.

از امیر کبیر پرسیدند: در مدت زمان محدودی که داشتی، چطور این مملکت رو از هر چی دزد پاک کردی؟ گفت: من خود دزدی نمی‌کردم و نمی‌گذاشتم معاونم هم دزدی کند. او هم از اینکه من نمی‌گذاشتم دزدی کند، نمی‌گذاشت معاونش دزدی کند و... تا آخر همین طور... اگر من دزدی می‌کردم تا آخر دزدی می‌کردند و کشور می‌شد دزدخانه، همه هم دزد دزد می‌گشتیم و چون همه ما دزد بودیم هیچ دزدی را هم محکوم نمی‌کردیم.

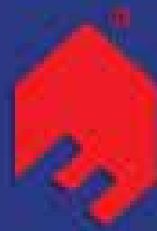
DASANI

Trademark Regd.

آب آشامیدنی حاوی مواد معدنی
برای طعمی تازه و گوارا

شرکت تولیدی و صنعتی سامد

تولید کننده:

فرمالین

رزین اوره فرمالدئید (UF)

رزین ملامین فرمالدئید (MF)

فرم اوره (UFC)

چسب های پایه حلالی

چسب های پایه آبی

مشهد: آملو سنتر 27 بزرگراه قزوین
استادوار پستی: 91370-1566
تلفن: 051331661 (8خطه)
فکس: 051331992218
دفتر تهران: تلفن: 02138877625
8899-8899, 8899-8899
فکس: 0213887625

www.samad.ir - samed@samad.ir

چسب دتشد
اتصال ناگسستنی در صنایع ایران